

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КУЗНЄЦОВ ДМИТРО ДМИТРОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д.Д. Кузнєцов

Науковий керівник **Дрозд Олексій Юрійович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Кузнєцов Д.Д. Адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало у тому, щоб розкрити сутність та узагальнити особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого опрацювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації такої програми.

Обґрунтовано, що державна Антикорупційна стратегія та державна програма з її виконання, – це два пов’язані між собою нормативно-правові документи, зміст яких присвячено протидії, запобігання та припинення корупції у всіх органах державної влади. Втім, наголошено, що попри суміжну сутність та цільова призначення, зміст обох цих документів різний.

Аргументовано, що реалізація антикорупційної програми в Службі безпеки України суттєво зменшує ризики корупції у діяльності даного правоохоронного органу. Це, в свою чергу, підвищує соціальну довіру та покращує взаємовідносини між суспільством та СБУ, адже люди бачать в ній реальну захисну інституцію, яка володіє всіма необхідними ресурсами для забезпечення реалізації прав і свобод людини, а також захисту їх та держави в цілому.

З’ясовано, що діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми – це комплексна, багатовекторна діяльність

органів та підрозділів Служби безпеки України, яка спрямована на забезпечення виконання вимог і завдань нормативно-затвердженої програми, що забезпечує втілення антикорупційної політики в сфері забезпечення державної безпеки взагалі та діяльності СБУ, зокрема, а також підтримку законності функціонування цього органу, підвищення довіри населення до його роботи.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, представляє собою комплекс спеціальних правових елементів, які забезпечують упорядкування суспільно-правових відносин в сфері внутрішньо-адміністративної діяльності СБУ, а також проведення необхідного кола процедур, заходів, операцій та дій із виконання поставлених державною антикорупційною програмою цілей, а також практичного втілення антикорупційної політики в діяльності Служби, підтримки і забезпечення законності діяльності цього органу та підвищення довіри населення до нього. Виділено елементи даного механізму та надано їм змістовну характеристику.

Узагальнено, що нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми на сьогоднішній день представлено: Конституцією України, міжнародними нормативно-правовими актами (ратифікованими у встановленому законом порядку) та низкою законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. Обґрунтовано, що в системі відповідних засад ключове місце належить нормам адміністративного права.

Під правоохоронними органами запропоновано розуміти систему спеціально уповноважених органів державної влади, основними функціями яких є правоохоронна та правозахисна, що передбачають забезпечення, захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави та її органів, від протиправних посягань, виявлення та притягнення осіб які

вчинили останні до юридичної відповідальності, а також сприяння відновленню порушених прав і свобод.

Підкреслено, що виконання антикорупційної програми СБУ органічно впливає на інші складові правоохоронної системи, адже, з одного боку, попереджає а, подекуди, виключає можливості формування корупційних зв'язків між органами і підрозділами Служби безпеки України та представниками інших відомств, а з іншої сторони, – стає «виховним» прикладом для інших владних органів України у питанні запобігання та протидії корупції.

Доведено, що особливості участі Служби безпеки України у відносинах з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, пов'язано з наступними специфічними аспектами її адміністративно-правового статусу: по-перше, СБУ є правоохоронним органом, який виконує правоохоронну та правозахисну функції в сфері державної (національної) безпеки; по-друге, Служба має розгалужену внутрішньо-організаційну структуру, яка включає в себе різноманітні, за кількістю кадрового складу та обсягами функцій, органи і підрозділи; по-третє, цей правоохоронний орган є суб'єктом кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності; по-четверте, кадри СБУ є посадовими особами, щодо яких діють всі передбачені законодавством антикорупційні обмеження.

Зазначено, що на сьогоднішній день існує значна кількість програмних документів, які затверджують необхідні кроки на шляху до стратегічної зміни орієнтирів та принципів діяльності Служби безпеки України, реформування функціоналу, цілей та структури цього органу. Важливе місце у системі запропонованих реформ відведено питанням протидії та запобігання корупції в діяльності СБУ. Це позитивний момент для втілення вимог антикорупційної політики України, які здебільшого розраховані на поступове виконання і передбачають комплексні зміни в роботі органів державної влади.

Доведено, що під адміністративно-правовими інструментами реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України доцільно розуміти сукупність закріплених у нормах чинного законодавства правових форм, засобів, методів і механізмів, які в своїй єдності забезпечують ефективне впровадження антикорупційних заходів у діяльності СБУ. Виділено коло таких інструментів та надано їм характеристику.

З'ясовано, що моніторинг, на відміну від аналізу, – це спостереження та оцінка стану якогось об'єкта в динаміці, тобто, безпосередньо під час його функціонування або загального процесу існування з метою отримання поточних, оперативних і найбільш актуальних даних про нього. В контексті реалізації відомчої антикорупційної програми моніторинг дозволяє встановити, на якому етапі перебуває виконання органами і підрозділами СБУ вказівок та завдань встановлених у документі.

Наголошено, що оцінювання ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, є важливою частиною моніторингу та представляє собою комплексний аналіз системи показників, що використовуються для визначення рівня досягнення антикорупційних цілей, ефективності впроваджених заходів і відповідності діяльності СБУ принципам прозорості, підзвітності та доброчесності.

Зроблено висновок про те, що для порядку здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України характерні наступні особливості: по-перше, наявність спеціального нормативно-правового підґрунтя здійснення відповідної діяльності; по-друге, залучення внутрішніх та зовнішніх суб'єктів контролю для забезпечення незалежності оцінки, які в свою чергу володіють своїм, особливим правовим статусом, що обумовлено специфікою діяльності СБУ; по-третє, наявність критеріїв кількісного та якісного характеру, що характеризують стан реалізації заходів антикорупційної програми; по-четверте, дотримання принципів об'єктивності, прозорості та

підзвітності, які мають бути органічно поєднані із принципом самостійності та незалежності СБУ; по-п'яте, моніторинг повинен здійснюватись системно та безперервно.

З'ясовано, що під адміністративно-правовим статусом Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України, найбільш доцільно розуміти врегульоване нормами чинного адміністративного законодавства України, а також внутрішньовідомчими документами Служби, положення даного суб'єктами в організаційно-управлінській структурі СБУ, що визначається сукупністю визначених елементів, які включають: повноваження (сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), а також завдання та функції, які виконуються ними в процесі здійснення свої діяльності.

Узагальнено, що запровадження посади Уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції мало важливе значення з точки зору забезпечення ефективної реалізації антикорупційної програми.

Наголошено, що складність регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена декількома факторами: по-перше, масштабністю Антикорупційної стратегії, яка охоплює діяльність не тільки СБУ, а й ряд інших органів державної влади; по-друге, особливим правовим статусом Служби безпеки України, а також наявністю широкого переліку гарантій самостійності та незалежності її діяльності; по-третє, секретністю окремих нормативних документів, які безпосередньо регулюють роботу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України.

Обґрунтовано необхідність покращення «Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції», зокрема додати до нього окремий розділ, в якому

будуть закріплені обов'язки та юридична відповідальність уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи).

Констатовано, що кадрове забезпечення, апріорі, відіграє ключову роль у реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, зокрема, оскільки саме від рівня професійної підготовки, доброчесності та мотивації персоналу залежить ефективність реалізації та втілення у життя заходів із запобігання та протидії корупції у даному державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України.

Наголошено, що для підвищення рівня інформаційного забезпечення в контексті реалізації антикорупційної програми необхідно розвивати цифрові системи аналітики та обміну даними. Важливо створити сучасні бази даних, які дозволять об'єднувати та аналізувати інформацію про випадки корупції, потенційні ризики та внутрішні порушення.

Ключові слова: Служба безпеки України, антикорупційна програма, Антикорупційна стратегія, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правові засади, адміністративно-правовий статус, напрями реалізації, адміністративно-правові інструменти, порядок, моніторинг, ефективність, Уповноважена особа, вдосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Kuznietsov, D.D. Administrative and Legal Mechanism for Enacting the State Anti-Corruption Programme to Implement Anti-Corruption Strategy in the Activities of the Security Service of Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The thesis presents a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of revealing the essence and summarising the specific features of the administrative and legal mechanism for enacting the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine, and thereby developing proposals and recommendations aimed at improving the administrative and legal mechanism for implementing the State anti-corruption programme by the entities under study.

It is proved that the State Anti-Corruption Strategy and the State Programme for its implementation are two interrelated legal documents the content thereof focuses on combating, preventing and suppressing corruption in all public authorities. However, it is noted that despite their related nature and purpose, the content of both documents differs.

It is proved that the implementation of the State anti-corruption programme in the Security Service of Ukraine significantly reduces the risks of corruption in the activities of this law enforcement body. Consequently, this increases social trust and improves the relationship between society and the SSU, as people see it as a real protective institution that has all the necessary resources to ensure the exercise of human rights and freedoms, as well as to protect them and the entire State.

It is established that the activities of the Security Service of Ukraine in respect of enacting the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy are a comprehensive, multi-vector activity of the SSU bodies and units aimed at ensuring that the requirements and tasks of the statutorily approved State anti-corruption programme are fulfilled, and this ensures the implementation of anti-corruption policy on state security in general and the SSU activities in particular, as well as maintaining the legitimacy of this body's functioning, increasing our credibility

It is established that the administrative and legal mechanism for enacting the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine is a complex of special legal elements that regulate public and legal relations in the field of internal administrative activities of the SSU, as well as contribute to the implementation of the necessary range of procedures, measures, operations and actions to achieve the goals set by the State anti-corruption programme, as well as to the practical implementation of anti-corruption policy on the part of the Service, to support and ensure the legitimacy of this body and to increase public confidence in it. The elements of this mechanism are highlighted and described in detail.

It is summarised that to date the legal framework for the SSU's activities related to launching the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy has been presented in: the Constitution of Ukraine, international legal acts (ratified in accordance with the procedure established by law) and a number of laws and regulations. It is proved that the key place in the system of relevant principles belongs to the provisions of administrative law.

It is proposed to understand law enforcement bodies as a system of specially authorised public authorities with the main functions of law enforcement and human rights protection, which include ensuring and protecting the rights, freedoms and interests of individuals and legal entities, as well as the State and its

bodies, from unlawful encroachments, identifying and bringing the perpetrators to legal liability, and facilitating the restoration of violated rights and freedoms.

It is emphasised that the implementation of the SSU anti-corruption programme has an organic impact on other components of the law enforcement system, as, on the one hand, it prevents and, in some cases, eliminates the possibility of corrupt ties between the SSU bodies and units and representatives of other agencies, and, on the other hand, it becomes an 'educational' example for other Ukrainian authorities in preventing and combating corruption.

It is proved that the specific features of the participation of the Security Service of Ukraine in enacting the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy are related to the following specific aspects of its administrative and legal status: first, the SSU is a law enforcement body which performs law enforcement and human rights protection functions in the field of State (national) security; Second, the Service has an extensive internal organisational structure, which includes various bodies and subdivisions, diverse in terms of the number of personnel and scope of functions; third, this law enforcement body is an entity involved in criminal procedural and operational search activities; fourth, the SSU personnel are officials subject to all anti-corruption restrictions provided for by law.

It is stated that nowadays a significant number of program documents exist which approve the necessary steps towards a strategic change in the guidelines and principles of the Security Service of Ukraine, reforming the functionality, goals and structure of this body. An important place in the system of proposed reforms is given to the issues of combating and preventing corruption in the SSU. This is a positive development for the implementation of the requirements of Ukraine's anti-corruption policy, which are mostly designed to be implemented gradually and involve comprehensive changes in the work of public authorities.

It is proved that administrative and legal instruments for enacting the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy in the

activities of the Security Service of Ukraine should be understood as a set of legal forms, means, methods and mechanisms enshrined in the current legislation, which together ensure effective implementation of anti-corruption measures in the activities of the SSU. The range of such instruments is highlighted and described.

It is established that monitoring, unlike analysis, is the observation and assessment of the state of an object in dynamics, that is, directly during its functioning or the general process of existence in order to obtain current, operational and most relevant data about it. In the context of the implementation of a departmental anti-corruption programme, monitoring enables to establish the stage of implementation of the instructions and tasks set out in the document by the SSU bodies and units.

It is emphasised that the assessment of the effectiveness of the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine is an important part of monitoring and is a comprehensive analysis of the system of indicators used to determine the level of achievement of anti-corruption goals, the effectiveness of the measures taken and the compliance of the SSU's activities with the principles of transparency, accountability and integrity.

It is concluded that the procedure for monitoring and assessing the effectiveness of the State anti-corruption programme to implement the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine is characterised by the following features: first, a special regulatory and legal framework for the relevant activities; second, the involvement of internal and external controlling entities to ensure the independent assessment, which in turn have their own special legal status due to the specifics of the SSU activities; third, the availability of quantitative and qualitative criteria that characterise the status of implementation of the Anti-Corruption Strategy measures; fourth, adherence to the principles of objectivity, transparency and accountability, which should be

organically combined with the principle of independence and autonomy of the SSU; fifth, monitoring should be carried out systematically and continuously.

It is established that the administrative and legal status of the Commissioner for Corruption Prevention of the Security Service of Ukraine, as a person responsible for implementing the State anti-corruption programme, is best understood as the position of this entity in the organisational and managerial structure of the SSU, which is regulated by the provisions of current administrative legislation of Ukraine, as well as by the internal documents of the Service, and which is determined by a set of certain elements, including: powers (a set of subjective rights and legal duties), as well as tasks and functions performed by them in the course of their activities.

It is summarised that the introduction of the position of the Commissioner of the unit (commissioners) for the prevention and detection of corruption was important in terms of ensuring the effective implementation of the State anti-corruption programme.

It is emphasised that the complexity of regulating the execution of the State anti-corruption programme to implement the anti-corruption strategy in the activities of the Security Service of Ukraine is due to several factors: first, the scope of the Anti-Corruption Strategy, which covers the activities of not only the SSU, but also a number of other public authorities; second, the special legal status of the Security Service of Ukraine, as well as the availability of a wide range of guarantees of its autonomy and independence of its activities; third, the secrecy of certain regulatory documents governing the work of the Commissioner for Corruption Prevention of the Security Service of Ukraine as a person responsible for the implementation of the State anti-corruption programme.

It is proved that the 'Model Regulations on the Authorised Unit (Commissioner) for Prevention and Detection of Corruption' should be improved, in particular, by adding a specific section to it, which would set out the duties and legal liability of the authorised unit (commissioner).

It is stated that staffing, a priori, plays a key role in implementing the State anti-corruption programme in general, and implementing the anti-corruption strategy in the activities of the Security Service of Ukraine, in particular, since the efficiency of implementation and enforcement of measures to prevent and combat corruption in this special purpose state body with law enforcement functions which ensures the State security of Ukraine depends on the level of professional training, integrity and motivation of staff.

It is emphasised that in order to improve the level of information support in the context of implementing the anti-corruption strategy, it is necessary to develop digital analytics and data exchange systems. It is important to create modern databases that will allow combining and analysing information on corruption cases, potential risks and internal violations.

Keywords: Security Service of Ukraine, anti-corruption programme, anti-corruption strategy, administrative and legal mechanism, regulatory framework, administrative and legal status, areas of implementation, administrative and legal instruments, procedure, monitoring, effectiveness, Commissioner, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузнєцов Д. Д. Особливості реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби Безпеки України як правоохоронного органу. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 293–298.

2. Kuznietsov D. To the characteristics of the legal framework of the Security Service of Ukraine in the implementation of the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. P. 176–180.

3. Kuznietsov D. The concept of the administrative and legal mechanism for implementing the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 91–95.

4. Кузнєцов Д. Д. Адміністративно-правові інструменти з реалізації Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 229–233.

5. Кузнєцов Д. Д. Напрями реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *KELM*. 2024. № 5 (65). С. 165–169 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кузнєцов Д. Д. Міжнародно-правові засади діяльності служби безпеки України щодо реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

7. Кузнєцов Д. Д. До характеристики ключових елементів адміністративно-правового механізму реалізації державної антикорупційної

програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

8. Кузнєцов Д. Д. Вплив організаційної структури СБУ на процес реалізації державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ.....	27
1.1. Поняття та сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження.....	27
1.2. Поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.....	41
1.3. Нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та місце серед них адміністративного законодавства	55
1.4. Особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми	69
Висновки до розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	91
2.1. Напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України	91
2.2. Адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.....	106
2.3. Порядок здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.....	120
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3 ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	140

3.1. Особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми	140
3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.....	155
Висновки до розділу 3	168
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	181
ДОДАТКИ	204

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протягом усієї історії існування України як самостійної та незалежної держави проблема корупції була й залишається однією з найбільш нагальних. Корупція становить серйозну загрозу для розвитку країни, адже сповільнює економічні та соціальні процеси, гальмує реалізацію реформ, відлякує інвесторів тощо. Вона підриває режим законності та верховенства права в суспільстві, що призводить до політичної нестабільності, дискредитації владних інституцій та низької довіри громадян до правоохоронної та судової системи. В умовах сьогодення корупція є прямою загрозою для забезпечення територіальної цілісності й незалежності країни, яка бореться проти повномасштабної агресії з боку російської федерації.

Усвідомлюючи вказану вище проблему, законодавцем було прийнято Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. Цей нормативно-правовий акт має комплексний характер та охоплює діяльність усіх без винятку органів державної влади, зокрема Служби безпеки України, на яку покладено низку важливих завдань і функцій щодо захисту суверенітету й територіальної цілісності. З огляду на зазначене вище, вкрай важливо забезпечити ефективне функціонування адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені реалізації антикорупційної програми в різних сферах суспільного життя, у своїх наукових працях розглядали: А. В. Гайдук, Н. В. Гришина, Д. Г. Заброта, Л. А. Зубкова, І. О. Калугіна, В. В. Крижна, А. О. Левчук, В. І. Литвиненко, М. І. Мельник, В. І. Риндюк, С. С. Рогульський, К. В. Ростовська, С. В. Сокирко та багато інших.

Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі зазначене питання є фактично неопрацьованим саме в контексті діяльності Служби безпеки України.

Таким чином, наявність прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних із реалізацією антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX; Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. Роботу підготовлено з урахуванням положень Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220; Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021–2024 роки, затвердженої наказом від 19 квітня 2021 року № 126. Дисертація узгоджується з темою науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм

чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад реалізації цієї програми.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких завдань:

- удосконалити поняття та розкрити сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження;

- визначити поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

- схарактеризувати нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та встановити місце серед них адміністративного законодавства;

- з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми;

- окреслити напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

- проаналізувати адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

- розкрити порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

- узагальнити особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми;

– запропонувати напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Методи дисертаційного дослідження. Основу дисертаційного дослідження становлять як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких дало змогу комплексно підійти до виконання поставлених завдань. Так, використання логіко-семантичного та аналітичного методів дало змогу вдосконалити поняття та розкрити сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження (підрозділ 1.1), а також визначити поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 1.2). Щоб надати характеристику нормативно-правовим засадам діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та встановити місце серед них адміністративного законодавства (підрозділ 1.3); з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми (підрозділ 1.4); окреслити особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми (підрозділ 3.1), було використано метод документального аналізу. Структурно-логічний і системно-функціональний методи уможливили опрацювання напрямів реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 2.1), дали змогу схарактеризувати адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми

в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 2.2), а також розкрити порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 2.3). З метою розроблення пропозицій щодо напрямів удосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 3.2) застосовано методи моделювання та прогнозування.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці науковців з галузі адміністративного й конституційного права. У роботі використано також здобутки фахівців з інших галузевих дисциплін, таких як теорія держави та права, теорія управління, соціологія, психологія, філософія тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, міжнародні договори й угоди, що були ратифіковані у встановленому законом порядку, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також відомчі нормативні документи Служби безпеки України, які наявні у відкритому доступі.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є науково-періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, на монографічному рівні розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад реалізації цієї програми.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

– визначено напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, які передбачають здійснення внутрішнього контролю; посилення антикорупційної складової в роботі цього державного органу; забезпечення професійної етики й доброчесності; науково-освітнє супроводження відповідних заходів;

– аргументовано, що порядку здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України притаманні такі особливості: по-перше, наявність спеціального нормативно-правового підґрунтя здійснення відповідної діяльності; по-друге, залучення внутрішніх і зовнішніх суб'єктів контролю для забезпечення незалежності оцінки, які наділені своїм особливим правовим статусом, що зумовлено специфікою діяльності Служби безпеки України; по-третє, наявність критеріїв кількісного та якісного характеру, що характеризують стан реалізації заходів антикорупційної програми; по-четверте, дотримання принципів об'єктивності, прозорості та підзвітності, які повинні бути органічно поєднані з принципом самостійності й незалежності Служби безпеки України; по-п'яте, моніторинг має здійснюватися системно та безперервно;

– здійснено класифікацію функцій Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми, а саме виокремлено: контрольну; нормотворчу, взаємодії та координації; організаційно-управлінську; інформаційну;

удосконалено:

– теоретичний підхід щодо визначення поняття та структури адміністративно-правового механізму реалізації Службою безпеки України антикорупційної програми, до елементів якої було віднесено: принципи запобігання та протидії корупції в системі Служби безпеки України;

нормативно-правові засади; суб'єкти реалізації; відомчу адміністративну правотворчість; адміністративно-правові інструменти;

– положення щодо переліку адміністративно-правових інструментів реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі аналізу яких зазначено, що саме вони відкривають широкі можливості для провадження адміністративно-управлінських та інших внутрішніх корегувань діяльності СБУ з метою викорінення й попередження будь-яких виявів корупції в цьому державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями;

– обґрунтування наукової думки про те, що особливості участі Служби безпеки України у відносинах з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України пов'язано з такими специфічними аспектами її адміністративно-правового статусу: по-перше, СБУ є правоохоронним органом, який виконує правоохоронну та правозахисну функції у сфері державної (національної) безпеки; по-друге, Служба має розгалужену внутрішньоорганізаційну структуру, яка включає в себе різноманітні за кількістю кадрового складу та обсягами функцій органи й підрозділи; по-третє, цей правоохоронний орган є суб'єктом кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності; по-четверте, кадри СБУ є посадовими особами, щодо яких діють усі передбачені законодавством антикорупційні обмеження;

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що реалізація антикорупційної програми в Службі безпеки України суттєво зменшує ризик корупції в роботі цього правоохоронного органу, що своєю чергою підвищує соціальну довіру та посилює взаємовідносини між суспільством і СБУ, адже громадяни України вбачають у ній реальну захисну інституцію, яка володіє всіма необхідними ресурсами для забезпечення реалізації прав і свобод людини, а також захисту їх та держави загалом від різноманітних посягань;

– обґрунтування наукової думки про те, що на сьогодні в системі нормативно-правових засад діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми ключове місце посідають норми адміністративного права, адже саме завдяки їм: 1) закріплюється правовий статус СБУ, а також її органів і підрозділів, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми; 2) визначаються організаційні, управлінські, економічні та інші засади здійснення діяльності в досліджуваному напрямі; 3) закріплюється порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів; 4) визначаються форми та методи діяльності спеціально уповноважених суб'єктів тощо;

– теза про те, що складність регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена декількома факторами: по-перше, масштабністю Антикорупційної стратегії, яка охоплює діяльність не лише СБУ, а й низки інших органів державної влади; по-друге, особливим правовим статусом Служби безпеки України, а також наявністю широкого переліку гарантій самостійності й незалежності її діяльності; по-третє, секретністю окремих нормативних документів, які безпосередньо регулюють роботу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для проведення подальших досліджень, присвячених теоретичним і практичним проблемам реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – для розроблення нових та вдосконалення чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, нормами

яких регулюються адміністративно-правові механізми реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

– *освітньому процесі* – у процесі підготовки лекційних та науково-методичних матеріалів, підручників і навчальних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Правоохоронна діяльність» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 року); «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок. Список використаних джерел містить 205 найменувань на 23 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ

1.1. Поняття та сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження

Майже всю історію існування людства, корупція є одним із найбільш негативних явищ, яке деструктивно впливає на функціонування всіх гілок державної влади України. На боротьбу з ним протягом всієї історії існування Незалежної Української держави було спрямовано значні матеріальні, фінансові, людські та інші ресурси, а також забезпечено систематичне вивчення зарубіжного досвіду та найбільш позитивних практик. Складність протидії корупції полягає у комплексності даного явища та його соціальній, економічній та політичній природі.

Як пише А.О. Левчук, корупція – це соціальне явище, яке має соціальну зумовленість, соціальні закономірності розвитку, вона чинить негативний вплив на соціальні процеси. Будучи породженням суспільних відносин, корупція пронизує різноманітні сфери суспільства, по-різному деформуючи суспільні відносини [99, с.173]. М.І. Мельник зазначає, що корупція – це соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних

правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм [107, с.135; 13, с.303].

Цікаві думки з приводу змісту корупції висловлює П.О. Добродумов. Автор пише: «корупція – симптом того, що в системі державного управління існують серйозні дефекти. Державні інститути, створені для регулювання взаємовідносин між громадянином і державою, замість цього використовуються для особистого збагачення і надання пільг корумпованим господарюючим суб'єктам. Ціновий механізм, який повинен бути джерелом економічної ефективності, стимулятором економічного зростання, може – у формі хабара – підірвати легітимність і ефективність державної влади. Корупція як соціальне явище притаманна усім без винятку державам світу, вона – невід'ємний атрибут публічної влади. Корупція існувала, існує і буде існувати, доки існує держава і публічна влада, відмінність різних держав у цьому плані полягає не у наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси. Жодна із соціально-політичних і економічних систем не мала, не має і не може мати повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги та прояви, а також можливості її впливу на соціальне життя. Таким чином, корупцію як соціальне явище неможливо викорінити в якійсь конкретній державі чи на якомусь конкретному етапі соціально-економічного розвитку. Максимум, чого можна досягти у протидії цьому злу, це: зменшити її обсяги, обмежити сфери її розповсюдження і впливу; змінити характер корупційних проявів; обмежити вплив корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси» [46].

Досить глибоко у соціальний зміст корупції занурився в своїх дослідженнях А.В. Гайдук. На його думку, це соціальна аномалія – порушення соціальних норм, які характеризуються масовістю, сталістю, розповсюдженістю при східних соціальних умовах. До основних ознак

корупції автор відносить: по-перше, корупція притаманна суспільству в цілому з тих пір, як виник інститут влади. Як невід'ємний супутник складного та багатоаспектного суспільного буття, корупція не може бути зведена до певного переліку дій особи, уповноваженої на виконання функцій держави; по-друге, корупція має масовий характер. Жодна країна ніколи не була вільною від корупції, яка охоплює різні сфери життя суспільства. Як невід'ємний супутник суспільства та держави, корупція оформилась у сталі форми що мають типовий характер. Вони охоплюють різні способи протиправного використання представником влади свого статусу для задоволення власних-особистих або вузько групових потреб; по-третє, причини, які обумовлюють існування корупції в різних країнах світу мають також типовий характер. Зокрема до них відносять: недосконалий механізм захисту права власності та відсутність зрозумілої та чіткої економічної політики в державі; неефективність діяльності бюрократизованої влади та відсутність нормативно деталізованих процедур надання населенню країни управлінських послуг, безвідповідальність контролюючих та правоохоронних структур; значний податковий пресинг, зайва ускладненість та заплутаність правових засад оподаткування; слабка і неефективна судова система; відсутність адекватної правової бази боротьби з корупцією тощо. Спираючись на це автор доходить висновку, що корупція – це обумовлена державно-владним устроєм суспільства соціальна аномалія, яка полягає у поведінці окремих індивідів що відхиляється від вимог соціальних норм і ґрунтується на корисливому протиправному використанні державно-владних повноважень [23, с.21].

В цій же групі наукових визначень необхідно навести точку зору С.С. Рогульського, за якої корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є надзвичайно важливою справою. Науковець стверджує, що корупція як антисуспільне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. Те, що

декілька років тому здавалося неможливим, в останні роки сьогодні стало реальністю, яка негативно впливала на всі сторони життя України. Корупція – складне антисоціальне явище. Багато століть вона «супроводжує» економічний і культурний розвиток усіх країн світу. Масштаби і наслідки процесів корумпованості в усіх державах світу вимагають від відповідних державних і міжнародних установ та організацій постійного і поглибленого аналізу її причин з метою нейтралізації та розробки заходів щодо подолання [159, с. 3-4].

Дещо іншу позицію з приводу змісту і значення корупції має законодавець. В титульному Законі України «Про запобігання корупції» категорію визначено, як використання особою уповноваженою на виконання функцій держави чи прирівняною до неї законодавством особи наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди уповноваженій на виконання державних функцій чи прирівняній до неї особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [138].

Таким чином, корупція – це явище, яке зароджується в соціумі, йде від викривленого суспільного уявлення про призначення, принципи функціонування державної влади, її «гнучкості» у правових координатах та відкритості до маніпуляцій. За цих умов відбувається виховання публічних службовців схильних до чинення неправомірних дій з метою одержання особистої користі, в той час як більшість представників населення держави не тільки не проти, але й зацікавлені у наданні цієї користі, що дозволяє схилити на їх бік носія публічних повноважень поза законну.

Внаслідок глибини змісту корупції від впливу даного негативного явища не застрахований жоден орган публічної влади. Особливі корупційні ризики наявні в правоохоронному секторі, службовці якого працюють в умовах постійного психологічного тиску з боку громадськості та злочинності, систематично взаємодіють із антисоціальними елементами та групами, що змінюють внутрішні орієнтири та цінності, мають безпосередній доступ до інформації про механізми вчинення корупційних злочинів і таке інше. Так, одним із правоохоронних органів, на який розповсюджуються антикорупційні обмеження, є Служба безпеки України (далі – СБУ). На сьогоднішній день це одне з ключових відомств, яке забезпечує протидію збройній агресії російської федерації проти нашої держави. Водночас, діяльність органу значно ширша та включає велику кількість питань внутрішнього функціонування України які формують її безпеку.

Проблема комплексності корупції та її деструктивна роль у роботі правоохоронних органів, у тому числі й СБУ, потребують не менш широкого підходу до боротьби із нею. Окрім точкових заходів та засобів, а також визначення суворої міри юридичної відповідальності за вчинення корупційних злочинів як посадовцями, так і громадянами, Закон України «Про запобігання корупції» передбачає приклади системної протидії вказаному негативному явищу, які враховують проблеми публічного-правового і соціального сектору одночасно. Ними є спеціальна державна Антикорупційна стратегія та програма з виконання цієї стратегії, кожна з яких має свої особливості.

Їх зміст наводиться в статті 18 та 18-1 Закону України «Про запобігання корупції». Так, засади державної антикорупційної політики на відповідний період визначаються Верховною Радою України в Антикорупційній стратегії, яка затверджується законом. Верховна Рада України щороку не пізніше 1 червня проводить парламентські слухання з

питань реалізації останньої. Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) розробляє проект Антикорупційної стратегії на основі аналізу ситуації щодо корупції відповідно до вимог законодавства не пізніше 1 серпня року, у якому завершується дія попередньої Антикорупційної стратегії [138].

В свою чергу, в статті 18-1 вказано, що державна антикорупційна програма з виконання Антикорупційної стратегії визначає заходи, спрямовані на реалізацію Антикорупційної стратегії, які є обов’язковими для виконання державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб’єктами, визначеними виконавцями таких заходів. Проект державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії вноситься на розгляд Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) не пізніше ніж за місяць до закінчення строку для її затвердження. НАЗК має право ініціювати перегляд програми за результатами моніторингу та оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії [138].

Проблемою законодавчих положень є те, що в жодній з представлених статей не наводиться детальне визначення державної антикорупційної стратегії та програми з виконання останньої, а здебільшого декларовано порядок та суб’єктів прийняття кожної з них. Часткове виправляє ситуацію НАЗК згідно до відкритих інформаційних джерел якого: а) антикорупційна стратегія – це документ, який допомагає забезпечити командну роботу всіх органів влади для подолання корупції. Для забезпечення високої якості документу до написання стратегії долучають експертів, громадських активістів, міжнародних партнерів та усіх зацікавлених громадян. В основу розробки Стратегії покладені п’ять основних принципів: 1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування. Передбачає позбавлення органів влади надмірних повноважень та усунення дублювання їх функцій; 2) зниження «людського фактору» та збільшення прозорості і ефективності у стосунках держави з громадянами та організаціями. Досягається завдяки

запровадженню правил загальної адміністративної процедури та цифровізації більшості процесів та послуг; 3) створення зручних та законних альтернатив корупційним практикам; 4) забезпечення дієвого державного контролю за дотриманням публічними службовцями правил етичної поведінки та вимог антикорупційного законодавства; 5) забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення; б) антикорупційна програма – це документ, виконання якого сприяє формуванню негативного ставлення працівників державних органів та юридичних осіб до корупції. Він визначає правила, стандарти і процедури щодо виявлення, протидії та запобігання корупції. Національне агентство координує та надає методичну допомогу державним органам, органам місцевого самоврядування у підготовці та виконанні їхніх антикорупційних програм [7; 6].

Таким чином, державна Антикорупційна стратегія та державна програма з її виконання, – це два пов'язані між собою нормативно-правові документи, зміст яких присвячено роботі всієї держави із протидії, запобігання та припинення корупції. Втім, попри суміжну сутність та цільова призначення, зміст обох цих документів різний. З огляду на законодавчі положення, Антикорупційна стратегія – це законодавчо затверджена візія державної антикорупційної політики та принципи командної роботи органів державної влади із запобігання, попередження та протидії корупції в Україні. Стратегія затверджується законодавчим актом, що фактично говорить про вираження в ній волі всього українського народу. В свою чергу, антикорупційна програма із реалізації Антикорупційної стратегії, – це підзаконний документ, що приймається Кабінетом Міністрів України та затверджує спеціальні завдання, а також визначає заходи для органів державної влади всіх рівнів та інших суб'єктів, діяльність яких направлено на виконання цілей державної Антикорупційної стратегії на території України.

Виконання державної антикорупційної програми покладається на весь масив державних органів, у тому числі СБУ. Подібна антикорупційна робота має свої особливості, що визначає зміст та внутрішню сутність останньої. Так, в першу чергу, діяльність СБУ щодо реалізації антикорупційної програми – це своєрідний акт виконання антикорупційної політики країни за окремим напрямом. Як уточнюють Н.В. Гришина та К.В. Ростовська антикорупційна політика – це передбачений у законодавстві комплекс організаційно-правових, адміністративних, економічних, ідеологічних, освітньо-виховних та інших заходів, що ініціюються, розробляються та реалізуються публічною адміністрацією у взаємодії з громадянським суспільством з метою усунення причин та умов, що сприяють корупції, зниження рівня корупції у всіх сферах суспільного життя, виявлення та припинення фактів корупції, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави. Формування та реалізація ефективної державної антикорупційної політики вимагають, з одного боку, законодавчого, інституційного, організаційного, матеріально-технічного, інформаційного, фінансово-економічного, кадрового тощо забезпечення та супроводу, а з іншого – врахування різноманітних чинників: політичного, історичного, ментального, культурного, поведінкового тощо. Між державною антикорупційною політикою та антикорупційною діяльністю публічної адміністрації існує взаємозв'язок, який проявляється у взаємодоповнюваності та взаємодії цих категорій, адже публічна адміністрація є суб'єктом як формування, так і реалізації державної антикорупційної політики [40, с.32-33].

Д.Г. Заброта приходить до висновку, що антикорупційною політикою є передбачений законами та підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються і реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення,

припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави. При цьому, автором додатково виокремлено основні ознаки державної антикорупційної політики, серед яких: 1) державно-владний, публічний, ситуативний характер, залежність від загального політичного курсу держави та політичної волі її керівників; 2) комплексний характер антикорупційних заходів; 3) відповідність міжнародним принципам протидії корупції; 4) програмний характер; 5) закріплення у відповідних правових актах; 6) залучення до формування та реалізації значного кола суб'єктів: як індивідуальних, так і колективних [51; 166, с.74].

Наступну точку зору щодо змісту антикорупційної політики пропонує Л.А. Зубкова: «Основною метою державної політики в галузі протидії корупції є створення ефективної системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних. Успішна протидія корупції можлива за умови наявності належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади та координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством. Тому ефективність реалізації заходів щодо запобігання корупційній злочинності не може бути досягнуто шляхом поодиноких і несистемних дій на різних рівнях, а потребує довгострокових соціально-економічних, політичних та правових перетворень. Ця діяльність має ґрунтуватися на поєднанні низки запобіжних і репресивних заходів» [57; 37, с.31].

Отже, державна антикорупційна політика – це напрям, курс діяльності держави у правовій, економічній, соціальній, фінансовій та інших сферах,

що спрямовано на: по-перше, виявлення детермінантів, які зумовлюють виникнення корупції як явища; по-друге, боротьбу з корупційними правопорушеннями і злочинами; по-третє, виховання суспільства та представників державного апарату в дусі нетерпимості до будь-яких проявів корупції та поваги вимог принципів законності і верховенства права. Ідеальним результатом державної антикорупційної політики є об'єктивна і правомірна робота державних та муніципальних органів, яка спрямована, передусім, на всебічний захист та реалізацію прав і законних інтересів людини і громадянина.

Відповідно до викладеного, СБУ в процесі реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України забезпечує загальне досягнення цілей державної антикорупційної політики, але в межах своєї цільової діяльності та з огляду на власний адміністративно-правовий статус. Згідно із Законом України «Про Службу безпеки України», СБУ – це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [151]. З викладеного можна виділити другу особливість: реалізація СБУ антикорупційної програми прямо впливає на підвищення рівня законності функціонування цього органу в цілому та кожної складової даного відомства, зокрема.

В даному випадку варто звернутись до змісту законності, як принципу функціонування держави та органів влади. Зокрема, О.В. Ткаля та С.В. Бобровник пишуть, що законність є одним з найголовніших принципів функціонування правової держави, забезпеченню публічних інтересів, охороні прав і свобод громадян, громадських об'єднань, організацій. Вона означає сувору, детальну регламентацію діяльності органів державного управління, а також неухильне дотримання і виконання законів і підзаконних актів громадянами і юридичними особами. Законність передбачає такі стосунки між державними органами, з одного боку, і громадянами – з іншою, які будуються виключно на основі законів,

причому обов'язок по їх дотриманню лежить на обох сторонах. Законність являється не лише юридичною категорією, що позначає лише строге дотримання вимог нормативних правових актів в процесі їх вживання. Вона є ширшою суспільствознавчою категорією що поширює свій вплив і на процеси видання (прийняття) нормативних правових актів. Вчені наголошують: законність тісно ув'язується з такими поняттями, як демократія, справедливість, рівність і так далі і виступає як форма реалізації волі інтересів народу як єдиного джерела влади. Через категорію законність народ реалізує своє право формувати державну владу, визначати напрями її діяльності. Законність – це легітимність державної влади, показник її права здійснювати свою діяльність на користь державо утворюючого народу [53, с.65; 180]. В.В. Самохвалов визначив законність як обумовлене закономірностями суспільного розвитку комплексне соціально-правове явище, що складається з трьох взаємопов'язаних складових (принцип, метод і режим існування держави) і яке полягає у єдиному розумінні, суворому й неухильному виконанні всіма суб'єктами правовідносин вимог законодавчих актів, що мають відповідати принципу справедливості як у процесі правореалізації, так і в ході правотворчості [162; 112, с.48]. Відповідно до позиції В.В. Копеїчикова, сутність законності слід розуміти у декількох аспектах: «По-перше, законність – це правовий режим точного й неухильного здійснення законів та інших нормативно-правових актів у всіх сферах державного та суспільного життя. У цьому аспекті законність означає явище, покликане створювати сприятливі умови для втілення приписів законів і підзаконних актів у повсякденне життя держави та суспільства. По-друге, законність – це існування належного та ефективного контролю за неухильним дотриманням приписів правових норм, виявлення правопорушень і притягнення винних у їх учиненні до юридичної відповідальності» [176; 161, с.330]. Так само широко принцип законності розкриває Л. Горбунова, наголошуючи: зміст принципу законності у своєму

повному обсязі розкривається через такі вихідні положення: а) реальність законності – тобто досягнення фактичного виконання вимог, які закладені в юридичних нормах учасниками правовідносин, та невідворотність відповідальності за правопорушення; б) єдність законності – єдина націленість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади в рамках системи права, а також надання всім суб'єктам права рівних можливостей та пред'явлення до них рівних вимог; в) верховенство закону – характеризує основне місце закону в системі нормативних актів і відповідність підзаконних актів закону; г) доцільність законності – вибір законних варіантів здійснення правотворчої та правозастосовчої діяльності, які є найбільш оптимальним засобом досягнення мети правового регулювання [36, с. 5-6; 39, с.261]. В Конституції України (далі – Конституція, Основний Закон) зміст принципу законності знаходить висвітлення в статті 19: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [77].

Таким чином, законність – це принцип, в основі якого лежить вимога неухильного слідування букві закону кожним суб'єктом права, а особливо представником влади в процесі виконання своїх публічних повноважень. Згідно із ним, працівники СБУ не мають права діяти поза та/або всупереч визначеній нормативно-правовими актами компетенції та повноважень.

Організація виконання антикорупційної програми в діяльності СБУ сприяє посиленню внутрішнього контролю за процесом дотримання вимог законодавства в діяльності кадрового складу, а також функціонування інших механізмів запобігання та протидії корупції, що створенню в роботі

Служби середовище, в якому поява вказаного негативного явища мінімізована та, в окремих випадках, неможлива зовсім.

Третє, на що варто звернути, це те, що реалізація державної антикорупційної програми в роботі СБУ сприяє підвищенню довіри населення до правоохоронного органу. Взагалі, даний аспект виступає одним з ключових факторів роботи публічних відомств та обрання ними векторів діяльності в останні десять років. Досліджуючи сутність довіри до влади, А.А. Карнаух та Л.М. Зайченко виокремлюють такі її складники: це певний ресурс розвитку й передумова досягнення політичної консолідації та соціальної злагоди; основа для формування стабільності політичної влади у довгостроковій перспективі; складова механізму легітимації влади через формування політичного курсу органів влади, їх соціальної підтримки, стратегії економічного розвитку тощо; чинник демократичного розвитку суспільства [64, с.64; 124, с.17].

В свою чергу, А.В. Кубаєнко та О.С. Проневич вивчаючи питання довіри населення безпосередньо до правоохоронних органів зазначили, що це є результатом суб'єктивно-об'єктивного сприйняття населенням, результатом оцінки їх діяльності. Змістом довіри є віра людей у здатність правоохоронних органів ефективно здійснювати покладені на них функції. Основним мотивом довіри населення до правоохоронних органів є позитивне емоційне враження, що характеризується переконаністю у високій ступені передбачуваності діяльності даного інституту державної влади. Довіру можна розглядати як свого роду емоційний фон ефективної взаємодії правоохоронних органів і населення. Довіра до правоохоронних органів є особливим позитивним ставленням індивідів і різних соціальних груп, що характеризується в емоційному і інтелектуальному аспекті переконаністю у високій ступені передбачуваності сприятливої поведінки і дій. Об'єктивною передумовою надання довіри населення правоохоронним органам є задоволеність їх діяльністю. Досягнення сприятливого контексту

взаємодії правоохоронних органів і громадськості багато в чому пов'язано з рівнем позитивних відносин, схваленням, розумінням, довірою і підтримкою діяльності правоохоронних органів. В основі об'єктивних факторів зростання довіри до правоохоронних органів лежить поліпшення стану криміногенної обстановки, результативність правоохоронної діяльності, забезпечення закріплених в Конституції України норм [153, с.227; 86, с.8]. Отже, довіра до органу державної влади – це реальне відображення у свідомості людей якості та ефективності роботи відповідного носія влади, віри в його можливості вирішувати покладені на нього питання та бажання звертатись до представників останнього за допомогою. Рівень довіри залежить від багатьох факторів, одним з яких, безперечно, виступає корупція. Мінімальний прояв цього негативного явища в межах конкретного державного органу підвищує бажання людей взаємодіяти із ним.

Отже, реалізація антикорупційної програми в Службі безпеки України суттєво зменшує ризик корупції у роботі даного правоохоронного органу. Це, в свою чергу, підвищує соціальну довіру та посилює взаємовідносини між суспільством та СБУ, адже люди бачать в ній реальну захисну інституцію, яка володіє всіма необхідними ресурсами для забезпечення реалізації прав і свобод людини, а також захисту їх та держави в цілому.

У підсумку представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми значно глибша за звичайний процес виконання поставлених перед цим органом спеціального призначення з правоохоронними функціями завдань. Вона є багатоаспектною, складною правовою активністю, видом внутрішньої роботи із протидії, попередження та запобігання корупції в системі СБУ. При цьому, дана діяльність проводиться у органічному зв'язку із загальнодержавним баченням щодо протидії розвитку явища корупції та шляхів його подолання.

Таким чином, діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми – це комплексна, багатовекторна робота органів та підрозділів Служби безпеки України, яка спрямована на забезпечення виконання вимог і завдань нормативно-затвердженої державної антикорупційної програми, що забезпечує втілення антикорупційної політики в сфері забезпечення державної безпеки взагалі та роботи СБУ, зокрема, а також підтримку законності функціонування цього органу, підвищення довіри населення до його роботи [1].

1.2. Поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України

Діяльність щодо реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України – це процес, який пронизує всю систему вказаного правоохоронного органу. Він націлений на створення як юридичних, так і організаційних, матеріально-технічних та інших умов впровадження засад відповідної державної політики, що відбувається за рахунок функціонування спеціального, галузевого адміністративно-правового механізму. Враховуючи важливість цієї категорії саме пошукам її сутності та побудові поняття буде присвячено даний розділ дисертаційного дослідження.

Почнемо з того, що етимологічно слово «механізм» походить від грецького терміну «*mechane*» – машина, знаряддя. В тлумачних словниках дане поняття має декілька тлумачень, найбільш поширеними з яких є наступні: 1) пристрій, що передає або перетворює рух; те саме, що машина; 2) внутрішня будова, система чого-небудь; 3) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [181, с.317; 133; 82; 56, с.49].

В філософській науці «механізм» – це система рухів або подій, а також пристрій або пристосування, в якому або за допомогою якого відбуваються ці рухи, що визначаються законами природи. Механізмом у філософії називають також причинно-механічну картину світу на противагу теологічній або віталістичній. Механістичною називають картину світу, яка відображає Всесвіт у вигляді світової машини. Як зазначав свого часу відомий німецький філософ Кант, не поклавши в основу механізм природи як гіпотезу дослідження, не можна отримати ніякого справжнього пізнання природи, навіть взагалі ніякої строго точної науки [47; 170]. В економічній площині механізм визначається, як, по-перше, пристрій, прилад, що здійснює ряд певних виробничих операцій; по-друге, сукупність процесів, прийомів, методів, а також підходів спрямованих на досягнення якоїсь конкретизованої мети; по-третє, група організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за рахунок яких реалізуються діючі економічні закони і таке інше [33; 65].

Звернутись також необхідно до індивідуальних наукових тлумачень. Наприклад, Р.М. Рудніцька та О.Г. Сидорчук дослідили, що визначення терміну «механізм» найбільш ймовірно запозичено із сфери техніки. Однак, незважаючи на певну плутанину у визначенні цього поняття (система, ланки, елементи), автори вважають, що механізм – це деяка система, що визначає порядок певного виду діяльності [160; 11, с.64]. О.В. Радченко доводить у своїй дисертації, що механізм – це сукупність штучних, рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух. До головних ознак категорії вчений відносить: 1) механізм є продуктом організованої діяльності; 2) він має суб'єкт і об'єкт, мету, функцію; 3) кожний механізм містить послідовність дій, певний вид руху; 4) він передбачає переважно одnobічний вплив з чітко визначеним вектором впливу; 5) він характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; 6) його функціонування націлене на автоматизм; 7) будова

механізму носить структурно-функціональний характер; 8) механізм має ознаки відкритої або закритої системи [154, с.34].

Зарубіжний вчений А. Кульман визначає економічний механізм як необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами. Його складовими він вважає вихідне, завершальне явище та процес, який проходить між ними, при цьому об'єктивний характер механізму не виключає можливості зовнішнього впливу на перебіг подій. За результатами впливу на кінцеві результати, А. Кульман поділяє механізми на дві групи: 1) закритого типу, коли явище відтворюється у більших чи менших масштабах (механізм коливань); 2) відкритого типу, коли результатом дії механізму є виникнення нового явища (валютний, фінансовий, механізм забезпечення рівноваги попиту та пропозиції) [92; 158, с.20].

Тож, у найбільш загальному розумінні, механізм – це система взаємопов'язаних між собою, розташованих за певними принципами, функціонуючих зі спільною метою елементів. Головною ознакою механізму є його рухомість. Саме тому найчастіше механізми розглядають саме в технічній сфері, визначаючи ними пристрої та машини. Проте, невірним буде суворо ототожнювати цю категорію виключно із якимось матеріальним об'єктом. В даному контексті, як приклад, можна говорити про механізм спілкування, який включає в себе численні вербальні і невербальні інструменти передачі інформації.

Для більш глибокого розкриття змісту категорії та формування теоретичної основи для вироблення поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України звернемо увагу на те, яким чином поняття механізму розглядається в правових та пов'язаних із ними науках.

Зокрема, важливого значення категорія набуває в сфері управління.
Г.С. Одінцова, Г.І. Мостовий, О.Ю. Амосов, В.Б. Дзюндзюк,

Н.М. Мельтюхова механізм управління визначили, як засіб розв'язання суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення визначеної мети. На їх погляд механізм управління включає в себе принципи, цілі, функції, методи [43, с.12; 179, с.53; 41, с.19]. Згідно до позиції Н.Р. Нижника та О.А. Машкова класичний механізм управління – це категорія управління, яка окреслює цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні фактори і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів. З огляду на це вчені зробили паралельний висновок про те, що механізм державного управління – це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на внутрішні (коли йдеться про механізм управління організацією) та зовнішні (коли говорять про механізм взаємодії з іншими організаціями) фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. [117, с.37, 49].

Узагальнюючі різноманітні наукові підходи О.Ю. Оболенський виділив унікальне визначення поняття механізму держави в цілому, розкривши його через характерні риси та якості. По-перше, механізм держави – це система органів державної влади, заснована на єдності принципів його організації і діяльності, закріплених у конституції держави. По-друге, механізм держави характеризується складною структурою, що відображає певне місце, яке займають у ній різні органи державної влади, їх співвідношення і взаємозв'язки. При цьому необхідно враховувати, який системоутворюючий фактор структури державного механізму в відповідних

історичних умовах даної держави закріплений у її конституції. По-третє, між державним механізмом і функціями держави існує тісний зв'язок. Функції сучасної держави здійснюються, одержують своє реальне втілення за допомогою державного механізму як сукупності органів державної влади та їх додатків. Водночас від функцій держави залежить структура державного механізму, вони безпосередньо впливають на виникнення, розвиток і зміст діяльності тих чи інших органів держави. По-четверте, механізм держави для забезпечення покладених на нього завдань управління справами суспільства, впливу на складні соціально-економічні процеси і сфери, виконання пов'язаних із цим державних функцій має необхідні матеріальні засоби, так звані матеріальні додатки, на які спираються у своїй діяльності окремі органи державної влади та місцевого самоврядування та без яких не може обходитися жодна держава. В сукупності наведені ознаки дали змогу О.Ю. Оболенському дійти висновку про те, що механізм сучасної держави – це просякнута єдиними, законодавчо закріпленими принципами, заснована на поділі влади і наявності необхідних матеріальних додатків система органів державної влади та місцевого самоврядування, яка здійснює або забезпечує реалізацію завдань і функцій держави [118, с.11; 103, с.317].

Правова природа механізму аналізувалась О.О. Семчик який дійшов висновку про узагальнюючий характер даної категорії, що описує особливу систему юридичних засобів, які використовуються для реалізації права в цілому та вимог правових норм [163, с.150]. С.С. Лукаш наголошує в своїх роботах на тому, що правовий механізм являє систему юридичних засобів, яка покликана найоптимальнішим чином впорядковувати ті чи інші питання суспільного життя; він має інструментальний характер [48, с.139-140].

Деякі науковці ототожнюють правовий механізм із механізмом правового регулювання. Саме такої точки зору, наприклад, дотримується Є.О. Голікова: «Під механізмом ми розглядаємо систему певних елементів,

які взаємопов'язані між собою та мають єдину загальну мету. Тобто, з цього можна зробити висновок, що будь-який механізм має свою внутрішню організовану побудовану структуру, елементи якої знаходяться у взаємозв'язку та підпорядкуванні. Розглядаючи механізм з точки зору правової науки, ми бачимо загальний механізм правового регулювання, який також має свою структуру». На його думку останній – це система правових засобів, які впливають на суспільні відносини з метою їх регулювання, здійснення тощо. Основною метою механізму правового регулювання є упорядкування та задоволення потреб та інтересів суб'єктів. Це досягається завдяки юридичним засобам впливу, які мають спільну мету, а саме досягнення результативності та ефективності функціонування та діяльності механізму правового регулювання. Складовими механізму правового регулювання автор вважає: 1) норми права, поведінка, що встановлює правила; 2) правовідношення як елемент реального життя права; 3) акти реалізації юридичних прав і обов'язків, тобто фактична поведінка суб'єктів правовідносин [31, с.131].

В той же час, висновки Л.В. Ярмола піддають сумніву вищенаведену позицію. Юридичний механізм забезпечення прав людини в Україні вчений визначив, як систему ефективних юридичних засобів (гарантій) реалізації, охорони та захисту прав людини, закріплених у нормативно-правових актах та в інших джерелах права, а також засобів, за допомогою яких формується правосвідомість людини. На його думку, механізм юридичного забезпечення прав людини складається з таких елементів: 1) національне законодавство (у тому числі ратифіковані міжнародні договори як його частина), в якому проголошуються права людини; 2) механізм формування правосвідомості людини; 3) юридичний механізм реалізації прав людини; 4) юридичний механізм охорони прав людини; 5) юридичний механізм захисту прав людини. Далі науковець наголошує, що механізм формування правосвідомості людини включає в себе засоби, за допомогою яких

«наповнюється» свідомість особистості системою понять, поглядів, уявлень, емоцій, почуттів щодо природного права та чинного, минулого або бажаного юридичного права. Юридичний механізм реалізації прав людини включає в себе юридичні засоби, які спрямовані на втілення прав людини в практичне життя. Юридичний механізм охорони прав людини має місце, коли права людини ще не порушені і всі засоби спрямовані на попередження порушень прав людини. Юридичний механізм захисту прав людини, на його думку, охоплює сукупність юридичних гарантій, за допомогою яких припиняються порушення прав людини, усуваються перешкоди для їх реалізації, відновлюються, визнаються чи підтверджуються можливості людини [202].

Не менше дискусій тлумачення механізму викликає в середовищі адміністративного права де категорія активно використовується у зв'язці із різноманітними явищами, але не має точного опису. Наприклад, В.В. Миргород-Карпова адміністративно-правовий механізм забезпечення контролю за міжнародними фінансами означила як взаємопов'язану та взаємозалежну систему заходів та засобів, що реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування, в порядку та в межах встановлених адміністративно-правовими нормами, з метою створення усіх необхідних умов для ефективного здійснення контролю за міжнародними фінансами [110, с.137; 190, с.41].

Адміністративно-правовий механізм взаємодії держави та громадянськості у сучасній Україні визначається А. Миколаєць, як заснована на адміністративно-правових вимогах та сформована завдяки застосуванню адміністративно-правового інструментарію, система взаємопов'язаних елементів, яка включає адміністративно-правові засоби, за допомогою яких забезпечується адміністративно-правове закріплення, охорона та захист взаємодії між державою та громадянськістю, ефективне та системне встановлення взаємного зв'язку між наведеними суб'єктами, налагодження

постійної комунікації, з'ясування потреб громадськості, з огляду на які спрямовується публічне адміністрування, а також поєднання спільних ресурсів для вирішення завдань загальносуспільного значення [109, с.79; 16, с.37].

С.В. Сірко механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності тлумачить як процес упорядкування суспільних відносин, що складаються у сфері волонтерської діяльності, і система певних правових засобів, за допомогою яких держава визначає поведінку суб'єктів цих відносин, таким способом виконуючи регулятивну та охоронну функції для гарантування їхніх прав, свобод і законних інтересів. Розмірковуючи про сутність вказаного поняття, вчена дійшла до таких висновків: механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності можливо розглядати крізь призму механізму правового регулювання, оскільки він є однією з провідних категорій адміністративного права, за допомогою якої здійснюється ефективний вплив на поведінку суб'єктів права та має суміжні до виконання завдання поряд із категорією правового забезпечення; механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності регулює всі суспільні відносини, що виникають у сфері волонтерської діяльності, а його основне завдання – упорядкування всіх можливих суспільних відносин у цій сфері; механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності – це певний процес, тобто спрямований рух задля досягнення визначеної цілі, а його особливостями є коло учасників, на яке розповсюджується його вплив, і спосіб їхньої поведінки; механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності спочатку встановлює поведінку певних учасників відносин у ній, прописуючи їх у правових нормах, тільки після цього починається їхня дія та безпосередня реалізація; основною його метою є встановлення певних правових засад, які забезпечують законні права та інтереси суб'єктів цих

відносин і виступають гарантом публічних суспільних інтересів у цій сфері [164; 70, с.93].

Я.В. Лазур, під адміністративно-правовим механізмом забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічного управління запропонував розуміти процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян від протиправних дій шляхом застосування матеріальних і процесуальних юридичних засобів і способів [97, с.17; 62, с.78].

Тож, проведений вище аналіз дає змогу дійти до висновку, що правовий механізм в класичному розумінні – це інструментальна, комплексна конструкція, яку складають різноманітні елементи правової системи, за допомогою яких забезпечується реалізація правових норм, інститутів, юридичних явищ або юридично-значимих дій. Дана категорія показує: яким саме чином право впливає на суспільно-правові відносини, або реалізуються ті чи інші види суспільної діяльності. В свою чергу адміністративно-правовий механізм є галузевим різновидом правового з тією відмінністю, що його зміст складають елементи адміністративно-правового характеру, які застосовуються в контексті відносин публічного управління. Це відносини, що виникають з діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування в процесі виконання ними публічних функцій. Прикладом є діяльність правоохоронних відомств щодо забезпечення правового порядку, безпеки локального та національного масштабу, тощо. Даний механізм показує, за рахунок чого, та як з точки зору адміністративного права, його нормативного підґрунтя, принципів, методології та інших елементів відбувається функціонування державних органів.

Зважаючи на це, адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України,

представляє собою комплекс спеціальних правових елементів, які забезпечують упорядкування суспільно-правових відносин в сфері внутрішньо-адміністративної діяльності СБУ, а також проведення необхідного кола процедур, заходів, операцій та дій із виконання поставлених державною антикорупційною програмою цілей, а також практичного втілення антикорупційної політики в роботі Служби, підтримки і забезпечення законності діяльності цього органу та підвищення довіри населення нього.

Виділене поняття адміністративно-правового механізму було б неповним без визначення переліку елементів, які складають його зміст. В правовій літературі, як правило, вчені підходять індивідуально до класифікації конструктивних частин кожного прикладу подібного механізму. На наш погляд, досліджувана в цьому підрозділі дисертації конструкція деталізується у наступному переліку елементів. По-перше, принципи запобігання та протидії корупції в системі Служби безпеки України. Слово «принцип» означає основне, вихідне положення якоїсь теорії, вчення, науки і таке інше; керуюча ідея, основне правило діяльності якого-небудь механізму, приладу, установки [111, с.294]. В праві, принципи, відповідно до запропонованого у Юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка визначення – це керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Значення принципів права полягає у тому, що вони в стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «обличчям» [201, с.128].

За окремим визначенням Р.Л. Іванова, принципи права – це закріплені в різних його джерелах або виражені в стійкій юридичній практиці загальновизнані основоположні ідеї, що адекватно відображають рівень пізнання загальносоціальних і специфічних закономірностей права і служать для створення внутрішньо узгодженої та ефективної системи

юридичних норм, а також для безпосереднього регулювання суспільних відносин за її прогальності та суперечності» [81, с.219]. С.П. Погребняк вважає, що під принципом права слід розуміти систему найбільш загальних та імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис і цінностей, що притаманні цій системі права і визначають її характер та напрямки подальшого розвитку [129, с. 75; 198, с.178]. Як пише І.Г. Бабчи принципи права – це те, на чому засновані формулювання та дія права. У порівнянні з правовими нормами, які виникають і зникають у різні епохи, принципи права відрізняються більшою статичністю, відповідно до яких відбувається регулювання майнових та немайнових відносин. Вони відображають тенденції та потреби суспільства. Стабільність принципу означає, що це явище стійко функціонує незалежно від змін, доповнень або відмін окремих нормативно-правових актів або норм. Зазначене положення виконує свою роль лише тоді, коли принцип є властивим всій правовій системі або одній чи кількох галузям. Вчена наголошує: принципи права жорстко не регламентують суспільні відносини, а задають лише загальну правову програму, координуючи співвідношення індивідуальних та групових інтересів. Принципи права, хоча є ідеями, основами права, мають загальний характер, але вони мають ще й обов’язковий характер, і є вимогами до діяльності чи поведінки. Вони є об’єктивно притаманними праву позитивними обов’язками [9].

Таким чином, принципи – це вихідні засади, які концентрують в собі базові юридичні орієнтири боротьби з корупцією в системі СБУ, а також реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Це основоположні, базові ідеї, яким мають слідувати всі суб’єкти адміністративно-правових відносин, що виникають в зазначеній сфері. На сьогоднішній день дані принципи досить чітко окреслено у відомчих документах СБУ, зокрема, Антикорупційній програмі Служби безпеки України на 2021-2024 роки затвердженої Наказом Центрального управління

Служби безпеки України від 19.04.2021 №126. Згідно до положень цього документу, політика СБУ щодо запобігання та протидії корупції в підрозділах, органах, установах та закладах СБУ ґрунтується на принципах: верховенства права; доброчесності на публічній службі; формування негативного ставлення до корупції; невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення; ефективності та законності використання бюджетних коштів; прозорості та відкритості антикорупційної діяльності; забезпечення безпеки інформації з обмеженим доступом; залучення громадськості до здійснення антикорупційних заходів [5];

По-друге, нормативно-правові засади реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Так, якщо принципи – це ідейне підґрунтя проведення відповідної роботи в органах і підрозділах СБУ, то другий елемент в системі досліджуваного механізму характеризує перелік нормативно-правових актів, норми яких регулюють суспільно-правові відносини, які при цьому виникають. Це окрема група законодавчих, підзаконних та міжнародних документів, що відповідним чином відносяться до вказаного питання, надають йому певного легального обрамлення та декларують його принципи.

По-третє, суб'єкти реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України в роботі СБУ. Механізм – це активна, функціонуюча категорія, зміст якої розкривається у активній дії. Принципи та норми права самі по собі є статичними категоріями, які існують в правовому полі та несуть інформаційне навантаження. Переведенням їх в робочий стан займаються суб'єкти правовідносин, що виконують вимоги юридичних положень. Безумовно, суб'єктний склад притаманний, у тому числі, й процесу реалізації антикорупційної програми. Ними виступають уповноважені органи та підрозділи Служби безпеки України, наділені спеціальною компетенцією та необхідними повноваженнями. Вони відповідають за аналіз державної антикорупційної програми, визначення

шляхів та порядку її виконання, а також створення необхідних для цього умов.

Суб'єктний склад притаманний, у тому числі, процесу реалізації антикорупційної програми, як на державному рівні, так і в діяльності Служби безпеки України. Ними виступають уповноважені органи та підрозділи Служби безпеки України, наділені спеціальною компетенцією та необхідними повноваженнями. Вони відповідають за аналіз державної антикорупційної програми, визначення шляхів та порядку її виконання, а також створення необхідних для цього умов.

По-четверте, відомча адміністративна правотворчість. Як пишуть В.М. Кириченко та О.М. Куракін: правотворчість в цілому – це правова форма діяльності держави та уповноважених організацій, яка спрямована на прийняття, зміну, призупинення чи скасування правових норм. Правотворчість є результатом об'єктивного розвитку суспільних відносин, безпосередньо спрямованих на їх врегулювання. Вчені зазначають: правотворчість – це особлива функція держави та її уповноважених суб'єктів, правова форма їх діяльності. Метою правотворчості є створення єдиної, внутрішньо-узгодженої системи правових норм, яка регулює різноманітні за змістом суспільні відносини; розвиток і вдосконалення національного права; утвердження принципу верховенства права. Зміст і значення правотворчості полягає у тому, щоб вибрати такий варіант врегулювання суспільних відносин, який би повною мірою відповідав поставленій меті [66, с.104]. Натомість у тлумаченні В.І. Риндюка зміст підзаконної правотворчої діяльності полягає в конкретизації (деталізації) норм права суб'єктами публічної влади в межах їхніх повноважень на особливому рівні, в юридичній формі підзаконних нормативно-правових актів. Це означає, що права і свободи, основні обов'язки людини і громадянина, засади юридичної відповідальності, які на загальному рівні визначені диспозицією та санкцією норми права в законодавчих актах,

конкретизуються (деталізуються) на особливому рівні підзаконних нормативно-правових актів меншої юридичної сили. Тобто на рівні підзаконних нормативно-правових актів мають визначатися особливості реалізації прав, свобод, обов'язків та відповідальності, визначених законом [157; 30]. Отже, в даному випадку мова йде про видання уповноваженими суб'єктами в системі діяльності СБУ необхідних адміністративно-правових документів, організаційно-управлінського характеру (наказів, вказівок, розпоряджень та інших), якими упорядковуються внутрішні відносини в роботі правоохоронного відомства з питань реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

По-п'яте, адміністративно-правові інструменти. Як влучно зауважує Е.О. Казміришин адміністративно-правові інструменти – це юридичні засоби (прийоми), які використовуються публічною адміністрацією для здійснення регулюючого впливу на учасників суспільних відносин, що склалися у сфері публічного адміністрування. Вони наділені наступними характерними рисами: 1) мають публічно-правову природу; 2) суб'єкти публічного адміністрування застосовують їх у процесі свого функціонування; 3) порядок їх застосування регулюється нормами адміністративного права; 4) застосування того чи іншого інструменту зумовлено компетенцією, сферою і метою діяльності суб'єкта публічного адміністрування; 5) у разі їх застосування настають юридичні наслідки і/або фактичні результати; 6) є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; 7) відображають правову динаміку публічного адміністрування; 8) зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації [61]. В контексті досліджуваного механізму адміністративно-правові інструменти є сукупністю публічно-правових заходів, засобів, способів, операцій та процесів, що проводяться уповноваженими суб'єктами і націлені на створення необхідних умов та безпосереднє виконання державної

антикорупційної програми виданої з огляду на Антикорупційну стратегію за напрямками роботи Служби безпеки України.

Таким чином, підводячи підсумки варто наголосили, що адміністративно-правовий механізм реалізації Службою безпеки України антикорупційної програми має структуру, яку складають: принципи запобігання та протидії корупції в системі СБ України; нормативно-правові засади; суб'єкти реалізації програми; відомча адміністративна правотворчість; адміністративно-правові інструменти. Саме така структура, як вбачається, найбільше відповідає завданням та сутності даного механізму, а також забезпечує його практичну ефективність.

1.3. Нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та місце серед них адміністративного законодавства

Забезпечення ефективної діяльності Служби безпеки України за даним напрямом є фактично неможливим без створення якісного та ефективного нормативно-правового підґрунтя. При цьому слід зауважити, що у досліджуваному у роботі контексті, нормативно-правові засади, як один з ключових елементів адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми, відрізняються своєю індивідуальною специфікою.

Першочергову увагу необхідно звернути на Конституцію України – найголовніший закон держави, який має виключну юридичну силу та визначну роль в державі. У перекладі з англійської мови слово «конституція» означає «устрій», з латинської — «затверджую, установлюю». Цей термін відомий ще із часів Римської імперії та періоду феодалізму (наприклад, Павійська Конституція Священної Римської імперії

німецької нації 1037 року), однак у власному розумінні цього слова зазначені акти такими не були і не могли бути. З середніх віків залишились історичні пам'ятки – хартії, декларації та інші акти, які стали підґрунтям для майбутніх конституцій. Вони увійшли в історію саме тому, що відповідали потребам суспільного життя в конституційних формах правління, і насамперед обмежували владу монархів, закріплювали засади рівності прав особи. У конституціях сучасного вигляду були закріплені права і свободи громадян, які ще й дотепер є досить демократичними. Першою Конституцією у світі стала Конституція США 1787 року, а на європейському континенті – конституції Франції і Польщі, які були прийняті їх парламентами в 1791 році. У вітчизняному правознавстві під Конституцією розуміють основний закон держави, який відображає волю народу і в його інтересах закріплює найбільш важливі засади суспільного ладу і державної організації країни. Як головний закон Конституція являє собою єдиний законодавчий акт, що встановлює принципи організації і функціонування представницьких органів держави, основні права і свободи людини і громадянина, територіальний устрій, форму правління, місцеве самоврядування тощо. У цьому розумінні конституція як особливий законодавчий акт в правовій системі держави з'явилася у зв'язку з приходом до влади буржуазії. Поява конституцій – це результат довготривалої боротьби між прихильниками феодалізму та буржуазією. Ухвалення конституцій започаткувало створення такого механізму державної влади, який давав змогу управляти суспільними відносинами від імені народу [76, с.39].

Так, за Конституцією, наша держава є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова країна. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед

людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Основного Закону і повинні йому відповідати. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Основного Закону гарантується. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [77].

Згідно до статті 17 Конституції, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності [77]. Як нормативно-правова засади діяльності СБУ щодо реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, Конституція – це декларативний документ, який встановлює головні, базові засади функціонування СБУ, як органу спеціального призначення з правоохоронними функціями. Основним Законом закріплено вихідні положення які мають ураховуватися у тому числі при створенні антикорупційного середовища в системі діяльності органів та підрозділів Служби.

Наступними після Конституції в системі досліджуваних нормативно-правових засад необхідно розглянути ряд міжнародних документів (договорів) положення яких містять важливі аспекти, що є підґрунтям національної політики боротьби із корупцією. Як і Основний Закон, це незвичайні юридичні акти, що відрізняються від базового законодавства порядком укладенням та місцем у правовій системі. Їх специфіка досить детально регламентована Законом України «Про міжнародні договори України» [145].

Положеннями документу описано, що міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Правом укладати подібні нормативні документи володіє обмежене коло суб'єктів, а саме: Президент України або ті, кому він надав відповідне доручення – від імені України; Кабінет Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, державні органи – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів [145].

Відповідно до Закону виключно від імені України укладаються міжнародні договори України: а) політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; в) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; г) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх

тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації; г) про використання території та природних ресурсів України; д) яким за згодою сторін надається міждержавний характер. Від імені Уряду України можуть укладатись договори з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання КМУ. Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [145].

Застосуванню міжнародного договору на території держави повинна передувати згода України на обов'язковість для неї його положень, що надається шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору. Згода може надаватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони відповідного міжнародного документу [145].

На сьогоднішній день Україна є учасником низки міжнародних актів, які встановлюють засади антикорупційної діяльності в державі та в межах Служби безпеки України, як публічного органу, у тому числі. Одним з центральних документів є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 (далі – ООН). Її цілями визначено: а) сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; б) заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; с) заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [75].

Згідно до статті 5 Конвенції, кожна Держава-учасниця, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку,

належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності. Учасники документу прагнуть встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції, а також періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею. Держави-учасниці взаємодіють одна з одною та з відповідними міжнародними й регіональними організаціями в розробленні заходів, зазначених у цій статті, та сприянні їм. Ця взаємодія може включати участь у міжнародних програмах і проектах, спрямованих на запобігання корупції [75].

Далі в Конвенції наголошено, що кожна Держава-учасниця забезпечує наявність органу або органів, які здійснюють запобігання корупції за допомогою таких засобів, як: а) проведення антикорупційної політики; здійснення нагляду та координації реалізації такої політики; б) розширення та поширення знань з питань запобігання корупції. Крім цього, міжнародний документ встановлює необхідність забезпечення такому органу або органам, необхідну незалежність, з метою надання можливості виконувати свої функції ефективно й в умовах свободи від будь-якого неналежного впливу [75].

Важливо також звернути увагу на статтю 60 Конвенції де вказано, що Держави учасниці, розробляють, здійснюють або удосконалюють конкретні програми підготовки персоналу, який несе відповідальність за запобігання корупції та боротьбу з нею. Подібні навчальні програми, наприклад, можуть стосуватись створення потенціалу в галузі розроблення та планування стратегічної політики протидії корупції. Країни, що підписали документ розглядають можливість сприяння одна одній, на запит, у проведенні оцінок, вивчення та дослідження видів, причин, наслідків та збитків, завданих корупцією у своїх країнах, з метою розроблення, за участю

компетентних органів і суспільства, стратегій і планів дій щодо боротьби з корупцією [75].

Як приклад варто навести такий міжнародний документ, як Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 (далі – ЄС), значний обсяг положень якої присвячено міжнародній взаємодії в сфері протидії та боротьби з корупцією. Зокрема, відповідно до статті 3 документу Сторони визнають, що принципи вільної ринкової економіки становлять основу для їхніх відносин. Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності є головними принципами для посилення відносин між Сторонами. Далі наголошується, що в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [184].

Відповідно до статті 22 Сторони Угоди співробітничать у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення таких проблем: а) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; б) контрабанда товарів; с) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; d) корупція як у приватному, так і

в державному секторі; е) підробка документів; f) кіберзлочинність. Сторони посилюють двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво із залученням Європолу. Сторони і надалі розвивають співробітництво стосовно: а) обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, б) обміну інформацією відповідно до існуючих правил, с) посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом, d) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв [184].

Переходячи до огляду наступної групи документів, законодавчих актів, варто наголосити, що саме їх положення мають пряме відношення до здійснення Службою безпеки України діяльності щодо реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Так, Закон України «Про Службу безпеки України» визначає правовий статус, завдання, структуру, повноваження та інші особливості даного державного правоохоронного органу. Саме з огляду на положення Закону організовується та здійснюється діяльність із реалізації антикорупційної програми, а також проводяться всі інші заходи націлені на протидію і боротьбу із корупцією в структурі СБУ [151]. Закон України «Про запобігання корупції», є на сьогоднішній день ключовим нормативним актом в галузі протидії та запобігання корупції на території нашої держави в цілому. Документ визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Наприклад, в його положеннях знаходить визначення поняття корупції, неправомірної вигоди, що виступає метою чинення діянь, які складають зміст даного негативного явища, конфлікту інтересів, близьких осіб та інші моменти [138].

Розділ II Закону цілком присвячено визначенню статусу основного державного органу в сфері запобігання корупції, який приймає

безпосередню участь у формування державної антикорупційної стратегії та програми. Ним є Національне агентство з питань запобігання корупції – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. НАЗК у межах, визначених законодавством, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний КМУ, яким воно утворюється. В своїй діяльності НАЗК повністю незалежне від будь-якого втручання в цільову діяльність, що гарантується: 1) спеціальним статусом Національного агентства; 2) особливим порядком відбору, призначення та припинення повноважень Голови Національного агентства; 3) особливим, встановленим законом порядком фінансування та матеріально-технічного забезпечення Національного агентства; 4) належними умовами оплати праці Голови, заступників Голови Національного агентства та службовців апарату Національного агентства, визначеними цим та іншими законами; 5) прозорістю його діяльності [138].

За Законом України «Про запобігання корупції», до повноважень НАЗК відноситься: 1) проведення аналізу: стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції; статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції; 2) розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; 3) підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики; 4) формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань; 5) організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції; 6) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання

конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; 7) координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупційних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм; 8) координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції; 9) погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, розробка типової антикорупційної програми юридичної особи; 10) організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб місцевого самоврядування (крім підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування) і таке інше [138].

До переліку нормативно-правових засад діяльності Служби безпеки України не можна не віднести Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06.2022 №2322-IX, яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025, адже саме він виступає каталізатором цілей діяльності з виконання відповідної державної антикорупційної програми. Закон констатує, що метою поточної Стратегія є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів. Згідно визначення законодавця

Попередня Антикорупційна стратегія зосереджувалася на пріоритетах, пов'язаних із створенням системи сучасних антикорупційних інструментів (правових інститутів), та розбудові системи антикорупційних органів, що мали забезпечити ефективну реалізацію цих інструментів. Водночас завдяки реалізації інших програмних документів Урядом звужувалися можливості для корупції в окремих секторах через проведення галузевих реформ [139].

Не менше коло важливих документів, якими СБУ керується в процесі організації та здійснення діяльності із реалізації антикорупційної програми сконцентровано на підзаконному рівні. Першим, з них варто вимітити Постанову КМУ «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» від 04.03.2023 №220. Метою Програми є досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України. Виконання Програми сприятиме подальшій роботі щодо набуття Україною членства в ЄС, Північноатлантичному Альянсі (далі – НАТО), Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) [141].

Для подолання різноманітних визначених Програмою проблем в сфері протидії корупції, документ передбачає проведення уповноваженими публічними інструкціями заходів, у тому числі в сфері роботи правоохоронних органів, зокрема СБУ. Такі заходи, наприклад, включають в себе: 1) проводити дослідження, спрямовані на встановлення загальних показників та причин корупції в Україні, а також вимірювання досвіду та сприйняття корупції населенням здійснюються на регулярній основі; 2) збирати, аналізувати та оприлюднювати відомості про стан реалізації антикорупційної політики з використанням сучасних ІТ-інструментів; 3) підвищувати якість законодавства про запобігання та протидію корупції шляхом планування законотворчої роботи відповідно до засад

антикорупційної політики та багаторівневої експертизи із залученням Національного агентства та громадськості (зокрема шляхом внесення змін до законодавства, що визначає процедури підготовки нормативно-правових актів); 4) знижувати загальний рівень толерування корупції в Україні завдяки інтеграції антикорупційної тематики до змісту освіти всіх рівнів, що, зокрема, включає формування у суспільстві стійкого уявлення про корупцію як явище, що суттєво сповільнює соціально-економічний розвиток держави, про корупціонерів як осіб, які роблять публічну адміністрацію неефективною, а також усвідомлення того, що недоброчесні практики, навіть коли виглядають зручною можливістю вирішити свої питання у короткостроковій перспективі, завжди є не вигідними для людини та суспільства у середньостроковій та довгостроковій перспективі і таке інше [141].

Серед підзаконних документів вищого керівництва держави необхідно відмітити Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України"» від 14.09.2020 392/2020. Документ не присвячено безпосередньо питанням протидії корупції, проте його положення ураховують дану проблему. Указ визначає, що Стратегія ґрунтується на таких основних засадах: стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України. В межах її реалізації, зокрема, передбачено: а) захист

особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди; б) завершення реформ та подолання корупції з метою виведення української економіки з депресивного стану, забезпечення її сталого і динамічного зростання, зменшення уразливості до загроз; в) утверджувати принцип нульової толерантності до корупції, забезпечувати ефективну діяльність органів, які запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням тощо [149].

Окрему підгрупу підзаконних документів, які регламентують технічні питання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України становлять акти НАЗК та СБУ безпосередньо. Прикладом є Наказ НАЗК «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» від 28.12.2021 №830/21, який затверджує Методологію управління корупційними ризиками; Порядок подання антикорупційних програм, змін до них на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження [135].

Серед документів СБУ варто відмітити Накази Центрального управління СБУ від 19.04.2021 №126 яким затверджено Антикорупційну програму СБ України на 2021-2024 роки; «Про проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності Служби безпеки України» від 13.04.2023 №131; «Про затвердження Правил професійної етики та доброчесності військовослужбовця Служби безпеки України» від 27.11.2023 № 474 тощо.

Зокрема, Антикорупційна програма СБУ встановлює, що загальні засади відомчої антикорупційної політики формуються з урахуванням: потреби у формуванні високого рівня довіри до СБУ; наявності умов для існування корупційного потенціалу в сфері правоохоронної діяльності, пов'язаного із управлінням значними державними ресурсами, підвищеним рівнем закритості та принципом єдиноначальності, який наділяє командирів (начальників, керівників) певними дискреційними повноваженнями,

контактами співробітників із кримінальним середовищем, впливом правоохоронної діяльності на права та свободи громадян; постійного контролю з боку громадськості за діяльністю правоохоронних органів. Крім того, Наказом Центрального управління СБУ від 19.04.2021 №126 встановлено, що відомча політика СБУ щодо запобігання та протидії корупції передбачає реалізацію антикорупційних реформ, створення ефективних механізмів запобігання корупції, врегулювання конфлікту інтересів та забезпечення контролю за дотриманням моральних і етичних норм, доброчесності та порядності особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення ефективності управління фінансовими ресурсами [5].

Таким чином, нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми на сьогоднішній день представлено: Конституцією України, міжнародними нормативно-правовими актами (ратифікованими у встановленому законом порядку) та рядом законодавчих і підзаконних актів. Так, Основний Закон та міжнародні документи визначають найбільш важливі засади функціонування держави взагалі, а також роботи її ключових органів, зокрема. Найбільше коло цільових норм закріплено на законодавчому та підзаконному рівнях. Аналіз останніх дає можливість констатувати, що в системі цих правових засад ключове місце належить нормам адміністративного права, адже саме за допомогою останніх: 1) закріплюється правовий статус СБУ, а також її органів та підрозділів, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми; 2) визначаються організаційні, управлінські, економічні та інші засади здійснення діяльності у досліджуваному напрямку; 3) порядок здійснення моніторингу та оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів; 4) форми та методи діяльності, тощо. Незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, необхідно відзначити, що у вказаній сфері існує ряд недоліків,

зокрема пов'язаних із регулюванням порядку здійснення моніторингу виконання антикорупційної програми, а також застосування низки інших інструментів та засобів.

1.4. Особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми

Незважаючи на єдність правових засад запобігання та протидії корупції в державі, вказані процеси мають різну інтенсивність та механізм реалізації в кожному окремому публічному органі. Все залежить від особливостей правового статусу останніх та критичності виконуваних функцій. Аналогічний чином відбувається реалізація СБУ антикорупційної програми. Зауважимо, що Служба безпеки України відрізняється від інших суб'єктів, на які поширюється Антикорупційна стратегія, що прямо пов'язано із внутрішніми аспектами її правового положення в структурі державної влади.

Найпершою особливістю адміністративно-правового статусу СБУ, як відповідального за реалізацію антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, є відношення цього органу до групи правоохоронних зі спеціальним статусом. Відповідно до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», правоохоронними органами визначено органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які

здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [136]. СБУ підпадає під наведене визначення з огляду на статтю 1 Закону України «Про Службу безпеки України», згідно до якої відомство реалізує правоохоронну функцію [151].

Більш розгорнуте визначення правоохоронних органів запропоновано в наукових джерелах. На думку В.М. Гірича та Д.Л. Лемеша, правоохоронні органи – це державні органи, головним призначенням яких є здійснення правоохоронної діяльності. Під правоохоронною діяльністю вчені розуміють систему контрольно-ревізійних, оперативно-розшукових, кримінально- процесуальних та адміністративно-примусових заходів, які здійснюються у порядку, визначеному законодавством, з метою підтримання правопорядку, виявлення і безпосереднього припинення правопорушень, що підпадають під дію Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також виконання кримінальних і адміністративних санкцій щодо правопорушників [28; 100, с. 24]. В.І. Литвиненко надав авторське визначення правоохоронних органів як збірного терміну, яким об'єднуються кілька груп державних органів, що за характером встановлених законом повноважень у здійсненні правоохоронної діяльності є спеціалізованими у сфері охорони прав і законних інтересів людини, суспільства, держави або виконують правоохоронну функцію разом з іншими функціями [101, с. 419; 189, с. 50].

С.Я. Лихова даючи визначення поняттю «правоохоронні органи», характеризує останні як систему органів, які уповноважені державою здійснювати нагляд і контроль за точним і неухильним додержанням законів усіма громадянами, посадовими особами, підприємствами, установами й організаціями, забезпечувати правопорядок, застосовувати засоби державного примусу до правопорушників. Вважаючи, що всі державні органи повинні забезпечувати охорону правопорядку, діяти на основі законності, вона стверджує: правоохоронними органами є всі

державні органи, певною мірою наділені правоохоронними функціями. Крім того, С.Я. Лихова зазначає, що до цієї системи входять не тільки державні органи, але й громадські організації (наприклад, професійні спілки, правові інспекції) [102; 195, с.157]. І.Л. Бомбергер дійшов висновку, що правоохоронний орган – це державний орган, основною функцією якого є здійснення правоохоронної діяльності, яка виявляється в реалізації відповідних правоохоронних функцій, що здійснюються на професійній основі, має визначені законом повноваження на здійснення заходів державного примусу, спрямовані на охорону та захист прав людини, забезпечення законності та правопорядку, рішення яких є обов’язковими для відповідних посадових осіб, фізичних та юридичних осіб, потребують спеціального матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності, здійснює свою діяльність із дотриманням встановлених законом правил та процедур [14, с.19]. Як зазначав В.Г. Лукашевич, правоохоронні органи – це сукупність державних органів, основною функцією котрих є охорона законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями. До них відносили: суд, прокуратуру, органи юстиції, органи внутрішніх справ, органи державної безпеки, органи державного арбітражу [104, с.23–34; 4, с.124].

На думку М.І. Мельника і М.І. Хавронюка, правоохоронний орган – це державний, як правило, озброєний орган, виконання яким, поряд з профілактичною, однієї чи кількох інших головних правоохоронних функцій є визначальним у його діяльності, який у зв’язку з цим потребує специфічного матеріально-технічного та іншого забезпечення, до працівників якого законом пред’являються спеціальні вимоги та працівники якого з метою ефективного виконання ними своїх обов’язків згідно з законом наділяються різноманітними специфічними правами, мають відповідні пільги і зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів [108, с.22; 72, с.33-34].

О.В. Тюріна, В.М. Скрипнюк, В.І. Осадчий та О.М. Дуфенюк надають широке та вузьке тлумачення правоохоронних органів. У широкому сенсі правоохоронні органи – це всі державні органи, які наділені певними повноваженнями у галузі контролю за додержанням законності й правопорядку. Вони, зокрема, реалізують правоохоронну діяльність – діяльність всіх державних органів, що забезпечують дотримання прав та свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок. У вузькому розумінні – до правоохоронних органів відносяться державні органи, які спеціально створені для забезпечення законності та правопорядку, боротьби із злочинністю і з цією метою їм надані повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу та перевиховання правопорушників; правоохоронна діяльність у вузькому сенсі відповідно є діяльністю спеціально уповноважених органів охороняти права від порушень, що здійснюється у встановленій законом формі та порядку [183; 122, с.71; 165, с.11-10; 49, с.119].

З огляду на викладене, правоохоронні органи слід розуміти як систему спеціально уповноважених органів державної влади, основними функціями яких є правоохоронна та правозахисна, що передбачають забезпечення, захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави та її органів, від протиправних посягань, виявлення та притягнення осіб які вчинили останні до юридичної відповідальності, а також сприяння відновленню порушених прав і свобод.

Систему правоохоронних органів складають численні відомства, кожне з яких відрізняється за своєю компетенцією та сферою провадження цільової діяльності. Так, на СБУ, згідно Закону України «Про Службу безпеки України», покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних

служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [151].

Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України [151]. Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана: 1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України; 2) здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном; 3) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень; 4) здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм

розвідувально-підривної діяльності проти України; 5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань; 6) здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства; 7) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій; 8) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень [151].

Таким чином, проведене дослідження дає змогу дійти до висновку, що як суб'єкт реалізації антикорупційної програми, Служба безпеки України характеризується наступними аспектами: по-перше, це одне із правоохоронних відомств держави, яке виконує правоохоронну та правозахисну функції в сфері державної (національної) безпеки. Останню пов'язано із забезпеченням суверенітету, обороноздатності, територіальної цілісності і стабільного конституційного ладу, через що діяльність Служби значно ширша та глибша за інші органи державної влади із аналогічними напрямками роботи. Водночас, значна влада покладає додаткові повноваження та породжує суттєві корупційні ризики. Можливість здійснювати суттєвий адміністративний вплив на інших суб'єктів створює значне поле для вчинення протиправних дій, націлених на отримання неправомірної вигоди. Одним із кроків протидії цьому є належна реалізація антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, що активізує внутрішні процеси боротьби із вказаним негативним явищем; по-друге, елементи правоохоронної системи активно та постійно взаємодіють

між собою, адже незважаючи на індивідуальні та унікальні функції, їх діяльність часто перетинається. Так, СБУ в процесі забезпечення державної безпеки залучає спеціальні підрозділи Національної поліції України, наприклад, вибухотехнічні підрозділи в межах зон проведення бойових дій.

Звідси, виконання антикорупційної програми СБУ органічно впливає на інші складові правоохоронної системи, адже, з одного боку, попереджає а, подекуди, виключає можливості формування корупційних зв'язків між органами і підрозділами Служби безпеки України та представниками інших відомств, а з іншої сторони, – стає «виховним» прикладом для інших владних органів України у питанні запобігання та протидії корупції.

Наступним аспектом, який виділяє адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми є структура відомства. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлює, що систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади СБУ. Так, Центральне управління СБУ – центр розробки та прийняття стратегічних рішень з питань, віднесених до компетенції відомства. Це своєрідна Штаб-квартира, що координує роботу усіх структурних підрозділів СБУ з питань забезпечення державної безпеки та захисту її інтересів. За статтею 10 Закону Центральне управління відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів Служби безпеки України. До його складу входять апарат Голови СБУ та функціональні підрозділи. Саме центральне управління видає положення, накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки, обов'язкові для виконання у системі СБУ. Зазначені акти не підлягають виконанню, якщо в них встановлюються не передбачені законодавством додаткові повноваження органів і співробітників Служби безпеки України

або антиконституційні обмеження прав та свобод громадян. Крім того, в межах своєї компетенції Центральне управління вносить Президенту України пропозиції про видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами [193; 151].

З метою забезпечення повного та якісного виконання функцій та завдань СБУ на всій території України, в підпорядкуванні Центрального управління знаходяться спеціальні регіональні органи, що створюються як обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи. Їх розміщення і територіальна компетенція можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України. В інтересах державної безпеки органи і підрозділи Служби безпеки України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях. До того ж, в своїй оперативно-службовій діяльності регіональні органи СБУ є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів [151].

Відповідно до Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України», для забезпечення виконання покладених на СБУ завдань у Центральному управлінні та підпорядкованих йому органах відповідно до закону створюються і діють функціональні підрозділи: контррозвідки; захисту національної державності; контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки; боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів; досудового слідства; охорони державної таємниці; оперативно-технічних заходів; оперативного документування; спеціального зв'язку; організаційного, інформаційно-аналітичного, кадрового, правового, господарського, фінансового та інших видів забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України [137].

Окремим та досить важливим структурним елементом СБУ є Антитерористичний центр, який згідно до Указу Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14.04.1999 № 379/99 є постійно діючим органом при Службі безпеки України, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні. Основними завданнями Центру визначено: 1) збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами; 2) розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою, формування планів запобігання терористичним проявам та їх припинення; 3) організація і проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом; 4) організація і проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань; 5) взаємодія зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом; 6) участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності [147].

З огляду на положення законодавчих та підзаконних документів, в структуру Служби безпеки України входять різноманітні за кількістю кадрового складу та обсягами функцій органи і підрозділи, кожен з яких має власний набір функціональних цілей, рівень конспірації, широту адміністративних повноважень і таке інше. За цих умов, реалізація антикорупційної програми, а також провадження інших заходів протидії та запобігання корупції повинно враховувати інтереси та функціональну роль всіх організаційних елементів відомства. Це не повинно перешкоджати або обмежувати їх роботу, нести ризики розкриття службової інформації, гальмувати оперативну реакцію на правопорушення, що підпадають під компетенцію органу.

Як суб'єкт реалізації антикорупційної програми в діяльності Служба безпеки України унікальна тим, що вона є суб'єктом провадження кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, кожен з яких має свої завдання та регламентовані спеціальним законодавством.

Так, кримінальна процесуальна діяльність – це діяльність, яка підпадає під дію Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Вона має на меті реалізацію кримінального провадження, завданнями якого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [84].

Кримінальна процесуальна діяльність реалізується органами досудового розслідування СБУ та передбачає можливість використання

різноманітних заходів обмеження прав і свобод громадян в межах завдань кримінального провадження визначених КПК. Наприклад, відповідно до статті 131 Кодекс з метою досягнення дієвості цього провадження застосовуються заходи забезпечення, до яких відноситься: 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи [84].

Органи досудового розслідування також уповноважені КПК реалізовувати слідчі (розшукові) дії, що є спеціальними процесуальними діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлена законом [84].

В свою чергу, оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та

організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами Служби безпеки України, а саме: оперативними підрозділами Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки [146].

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи наділяються широким спектром можливостей, а саме:

- 1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- 2) проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь;
- 3) проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;
- 4) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;
- 5) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- 6) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;
- 8) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;
- 9) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так

само за згодою осіб - житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать і таке інше [146].

Відповідно до наведених положень, реалізація антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України повинна відбуватись з врахуванням її статусу, як суб'єкта кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності. Останні дають співробітникам органу можливість обмежувати права і законні інтереси громадян на законних підставах з метою протидії та боротьби із злочинами, які підпадають під компетенцію СБУ. Зазначений аспекти створює додаткове корупційне навантаження та ризики використання виключного права на державний примус в цілях отримання неправомірної вигоди. Через це внутрішня антикорупційна стратегія СБУ має виходити із необхідності запобігати розвитку подібних ризиків у реальні службові злочини.

Останньою особливістю адміністративно-правового статусу СБУ, як відповідального за реалізацію антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України є кадровий склад органів і підрозділів відомства. Етимологічно, слово «кадри» розкривається як: 1) основний склад працівників якої-небудь організації, підприємства, установи тощо; 2) постійний склад військових частин, що не демобілізуються в мирний час; 3) відділ кадрів – відділ підприємства, установи тощо, який займається прийманням на роботу, звільнення і таке інше робітників і службовців [167, с.803; 127, с.164].

Отже, кадри – це сукупність фізичних осіб, які становлять трудовий персонал відповідного підприємства, установи чи організації, реалізуються його завдання та функції своєю систематичною, трудовою діяльністю. Згідно із Законом України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 №2229-ХІІ кадри СБУ складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із відомством, а також військовослужбовці строкової служби. До органів СБУ приймаються на

конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки [151].

На співробітників СБУ поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [151]. Зокрема, стосовно претендентів на службу проводиться спеціальна перевірка, дійсний кадровий склад подає щороку відповідні декларації про майновий стан, дотримується інших вимог фінансового контролю та антикорупційних обмежень. Наприклад, співробітники СБУ не можуть мати в прямому підпорядкуванні або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам [151].

З огляду на викладене реалізація антикорупційної програми в роботі СБУ, окрім провадження глобальної протидії корупції в органах та підрозділах Служби, повинна націлюватись на забезпечення та сприяння дотримання передбачених законодавством антикорупційних обмежень кожним окремим співробітником, виховання в них чіткого усвідомлення про неприпустимість вчинення корупційних правопорушень в своїй діяльності.

Підсумовуючи викладене можна зауважити, що особливості участі Служби безпеки України у відносинах з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, пов'язано з наступними специфічними аспектами її адміністративно-правового статусу: по-перше, СБУ є правоохоронним органом, який виконує правоохоронну та правозахисну функції в сфері державної (національної) безпеки; по-друге, Служба має розгалужену внутрішньо-організаційну структуру, яка включає в себе різноманітні за кількістю кадрового складу та обсягами функцій органи і підрозділи; по-третє, цей правоохоронний орган виступає суб'єктом кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової

діяльності; по-четверте, кадри СБУ є посадовими особами, щодо яких діють всі передбачені законодавством антикорупційні обмеження.

З огляду на це, реалізація державної антикорупційної програми в роботі СБУ має пріоритетне значення не тільки для цього правоохоронного органу, але й національної безпеки в цілому. Адже Служба безпеки України концентрує в свої руках широкі та виключні повноваження, які дають можливість впливати на суспільство і обмежувати права та інтереси окремих його представників. Розповсюдження корупційної складової в межах такого важливого органу вкрай негативно впливає на якість виконання його кадровим складом цільових, критичних функцій. В цьому випадку реалізація антикорупційної програми дає можливість комплексно підійти до проблеми подолання та попередження корупції в СБУ, адже така діяльність проходить одночасно за різними напрямками та із застосуванням різного набору адміністративно-правових інструментів [90].

Висновки до розділу 1

Акцентовано увагу на тому, що корупція – це явище, яке зароджується в соціумі, йде від викривленого суспільного уявлення про призначення, принципи функціонування державної влади, її «гнучкості» у правових координатах та відкритості до маніпуляцій. За цих умов відбувається виховання публічних службовців схильних до чинення неправомірних дій з метою одержання особистої користі, в той час як більшість представників населення держави не тільки не проти, але й зацікавлені у наданні цієї користі, що дозволяє схилити на їх бік носія публічних повноважень поза закону.

Обґрунтовано, що державна Антикорупційна стратегія та державна програма з її виконання, – це два пов'язані між собою нормативно-правові

документи, зміст яких присвячено роботі всієї держави із протидії, запобігання та припинення корупції. Втім, попри суміжну сутність та цільова призначення, зміст обох цих документів різний. З огляду на законодавчі положення, Антикорупційна стратегія – це законодавчо затверджена візія державної антикорупційної політики та принципи командної роботи органів державної влади із запобігання, попередження та протидії корупції в Україні. Стратегія затверджується законодавчим актом, що фактично говорить про вираження в ній волі всього українського народу. В свою чергу, антикорупційна програма із реалізації Антикорупційної стратегії, – це підзаконний документ, що приймається Кабінетом Міністрів України та затверджує спеціальні завдання, а також визначає заходи для органів державної влади всіх рівнів та інших суб'єктів, діяльність яких направлено на виконання цілей державної Антикорупційної стратегії на території України.

Встановлено, що державна антикорупційна політика – це напрям, курс діяльності держави у правовій, економічній, соціальній, фінансовій та інших сферах, що спрямовано на: по-перше, виявлення детермінантів, які зумовлюють виникнення корупції як явища; по-друге, боротьбу з корупційними правопорушеннями і злочинами; по-третє, виховання суспільства та представників державного апарату в дусі нетерпимості до будь-яких проявів корупції та поваги вимог принципів законності і верховенства права. Ідеальним результатом державної антикорупційної політики є об'єктивна і правомірна робота державних та муніципальних органів, яка спрямована, передусім, на всебічний захист та реалізацію прав і законних інтересів людини і громадянина.

Наголошено, що організація виконання антикорупційної програми в аспекті цільової діяльності СБУ сприяє посиленню внутрішнього контролю за процесом дотримання вимог законодавства в діяльності кадрового складу, а також функціонування інших механізмів запобігання та протидії

корупції, що створенню в роботі Служби середовище, в якому поява вказаного негативного явища мінімізована та, в окремих випадках, неможлива зовсім.

Відмічено, що довіра до органу державної влади – це реальне відображення у свідомості людей якості та ефективності роботи відповідного носія влади, віри в його можливості вирішувати покладені на нього питання та бажання звертатись до представників останнього за допомогою. Рівень довіри залежить від багатьох факторів, одним з яких, безперечно, виступає корупція. Мінімальний прояв цього негативного явища в межах конкретного державного органу підвищує бажання людей взаємодіяти із ним.

Аргументовано, що реалізація антикорупційної програми в Службі безпеки України суттєво зменшує ризик корупції у роботі даного правоохоронного органу. Це, в свою чергу, підвищує соціальну довіру та посилює взаємовідносини між суспільством та СБУ, адже люди бачать в ній реальну захисну інституцію, яка володіє всіма необхідними ресурсами для забезпечення реалізації прав і свобод людини, а також захисту їх та держави в цілому.

Доведено, що діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми значно глибша за звичайний процес виконання поставлених перед цим органом спеціального призначення з правоохоронними функціями завдань. Вона є багатоаспектною, складною правовою активністю, видом внутрішньої роботи із протидії, попередження та запобігання корупції в системі СБУ. При цьому, дана діяльність проводиться в органічному зв'язку із загальнодержавним баченням розвитку явища корупції та шляхів його подолання.

З'ясовано, що діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми – це комплексна, багатовекторна робота органів та підрозділів Служби безпеки України, яка спрямована на забезпечення

виконання вимог і завдань нормативно-затвердженої державної антикорупційної програми, що забезпечує втілення антикорупційної політики в сфері забезпечення державної безпеки взагалі та роботи СБУ, зокрема, а також підтримку законності функціонування цього органу, підвищення довіри населення до його роботи.

Зазначено, що механізм – це система взаємопов’язаних між собою, розташованих за певними принципами, функціонуючих зі спільною метою елементів. Головною ознакою механізму є його рухомість. Саме тому найчастіше механізми розглядають саме в технічній сфері, визначаючи ними пристрої та машини. Проте, невірним буде суворо ототожнювати цю категорію виключно із якимось матеріальним об’єктом. В даному контексті, як приклад, можна говорити про механізм спілкування, який включає в себе численні вербальні і невербальні інструменти передачі інформації.

Констатовано, що правовий механізм в класичному розумінні – це інструментальна, комплексна конструкція, яку складають різноманітні елементи правової системи, за допомогою яких забезпечується реалізація правових норм, інститутів, юридичних явищ або юридично-значимих дій. Дана категорія показує: яким саме чином право впливає на суспільно-правові відносини, або реалізуються ті чи інші види суспільної діяльності. В свою чергу адміністративно-правовий механізм є галузевим різновидом правового з тією відмінністю, що його зміст складають елементи адміністративно-правового характеру, які застосовуються в контексті відносин публічного управління.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, представляє собою комплекс спеціальних правових елементів, які забезпечують упорядкування суспільно-правових відносин в сфері внутрішньо-адміністративної діяльності СБУ, а також проведення необхідного кола процедур, заходів, операцій та дій із виконання

поставлених державною антикорупційною програмою цілей, а також практичного втілення антикорупційної політики в роботі Служби, підтримки і забезпечення законності діяльності цього органу та підвищення довіри населення нього. До елементів даного механізму віднесено: принципи запобігання та протидії корупції; нормативно-правові засади здійснення такої діяльності; суб'єкти реалізації програми; відомчу адміністративну правотворчість; адміністративно-правові інструменти (сукупність форм та методів).

Узагальнено, що нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми на сьогоднішній день представлено: Конституцією України, міжнародними нормативно-правовими актами (ратифікованими у встановленому законом порядку) та рядом законодавчих і підзаконних актів. Так, Основний Закон та міжнародні документи визначають найбільш важливі засади функціонування держави взагалі, а також роботи її ключових органів, зокрема. Найбільше коло цільових норм закріплено на законодавчому та підзаконному рівнях. Аналіз останніх дає можливість констатувати, що в системі цих правових засад ключове місце належить нормам адміністративного права, адже саме за допомогою останніх: 1) закріплюється правовий статусу СБУ, а також її органів та підрозділів, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми; 2) визначаються організаційні, управлінські, економічні та інші засади здійснення діяльності у досліджуваному напрямку; 3) порядок здійснення моніторингу та оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів; 4) форми та методи діяльності, тощо. Незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, необхідно відзначити, що у вказаній сфері існує ряд недоліків, зокрема пов'язаних із регулюванням порядку здійснення моніторингу виконання антикорупційної програми, а також застосуванням низки інших інструментів та засобів.

Обґрунтовано, що правоохоронні органи слід розуміти як систему спеціально уповноважених органів державної влади, основними функціями яких є правоохоронна та правозахисна, що передбачають забезпечення, захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави та її органів, від протиправних посягань, виявлення та притягнення осіб які вчинили останні до юридичної відповідальності, а також сприяння відновленню порушених прав і свобод.

Зроблено висновок про те, що як суб'єкт реалізації антикорупційної програми, Служба безпеки України характеризується наступними аспектами: по-перше, це одне із правоохоронних відомств держави, яке виконує правоохоронну та правозахисну функції в сфері державної (національної) безпеки. Останню пов'язано із забезпеченням суверенітету, обороноздатності, територіальної цілісності і стабільного конституційного ладу, через що діяльність Служби значно ширша та глибша за інші органи державної влади із аналогічними напрямками роботи. Водночас, значна влада покладає додаткові повноваження та породжує суттєві корупційні ризики. Можливість здійснювати суттєвий адміністративний вплив на інших суб'єктів створює значне поле для вчинення протиправних дій, націлених на отримання неправомірної вигоди. Одним із кроків протидії цьому є належна реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, що активізує внутрішні процеси боротьби із вказаним негативним явищем; по-друге, елементи правоохоронної системи активно та постійно взаємодіють між собою, адже незважаючи на індивідуальні та унікальні функції, їх діяльність часто перетинається. Так, СБУ в процесі забезпечення державної безпеки залучає спеціальні підрозділи Національної поліції України, наприклад, вибухотехнічні підрозділи в межах зон проведення бойових дій.

Підкреслено, що виконання антикорупційної програми СБУ органічно впливає на інші складові правоохоронної системи, адже, з одного боку,

попереджає а, подекуди, виключає можливості формування корупційних зв'язків між органами і підрозділами Служби безпеки України та представниками інших відомств, а з іншої сторони, – стає «виховним» прикладом для інших владних органів України у питанні запобігання та протидії корупції.

Наголошено, що реалізація антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України повинна відбуватись з врахуванням її статусу, як суб'єкта кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності. Останні дають співробітникам органу можливість обмежувати права і законні інтереси громадян на законних підставах з метою протидії та боротьби із злочинами, які підпадають під компетенцію СБУ. Зазначений аспекти створює додаткове корупційне навантаження та ризики використання виключного права на державний примус в цілях отримання неправомірної вигоди. Через це внутрішня антикорупційна стратегія СБУ має виходити із необхідності запобігати розвитку подібних ризиків у реальні службові злочини.

Доведено, що особливості участі Служби безпеки України у відносинах з реалізації антикорупційної програми, пов'язано з наступними специфічними аспектами її адміністративно-правового статусу: по-перше, СБУ є правоохоронним органом, який виконує правоохоронну та правозахисну функції в сфері державної (національної) безпеки; по-друге, Служба має розгалужену внутрішньо-організаційну структуру, яка включає в себе різноманітні за кількістю кадрового складу та обсягами функцій органи і підрозділи; по-третє, цей правоохоронний орган виступає суб'єктом кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності; по-четверте, кадри СБУ є посадовими особами, щодо яких діють всі передбачені законодавством антикорупційні обмеження.

Аргументовано, що реалізація антикорупційної програми в роботі СБУ має пріоритетне значення не тільки для цього правоохоронного органу,

але й національної безпеки в цілому. Адже Служба безпеки України концентрує в свої руках широкі та виключні повноваження, які дають можливість впливати на суспільство і обмежувати права та інтереси окремих його представників. Розповсюдження корупційної складової в межах такого важливого органу вкрай негативно впливає на якість виконання його кадровим складом цільових, критичних функцій. В цьому випадку реалізація антикорупційної програми дає можливість комплексно підійти до проблеми подолання та попередження корупції в СБУ, адже така діяльність проходить одночасно за різними напрямками та із застосуванням різного набору адміністративно-правових інструментів.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України

Реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України – це не окремий вектор роботи правоохоронного органу, а сукупність різноманітних напрямів діяльності. Закони України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06.2022 №2322-IX, «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 №1700-VII, «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 №2229-XII та Постанова КМУ «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» від 04.03.2023 №220 не конкретизують ці напрями. Водночас, положеннями окремих з них визначаються аспекти, які можуть сприяти вірній оцінці векторів виконання антикорупційної державної політики органами та підрозділами СБУ.

Наприклад, в Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06.2022 №2322-IX закріплено, що основними принципами антикорупційної політики на 2021-2025 роки є: 1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики; 2) цифрова трансформація

реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності; 3) створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб; 4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; 5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права. Ці принципи мають враховуватися: по-перше, під час розроблення та впровадження програмних документів Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади з метою забезпечення ефективного запобігання корупції в усіх сферах державної політики; по-друге, під час розроблення та впровадження антикорупційних програм публічних інституцій, а також у діяльності органів місцевого самоврядування, під час розгляду і прийняття законів Верховною Радою України [139].

Відповідно до положень того ж закону, та Постанови КМУ «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» від 04.03.2023 №220 пріоритетними сферами протидії корупції та, відповідно, реалізації антикорупційної політики виступають: справедливий суд; прокуратура та органи правопорядку; державне регулювання економіки; митна справа та оподаткування; державний та приватний сектори економіки; будівництво, земельні відносини та інфраструктура; сектор оборони; охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист [139; 141].

В свою чергу, на офіційному сайті СБУ з приводу запобігання корупції зазначається, що Служба постійно працює над тим, щоб вкорінити нульову толерантність до корупції серед своїх працівників. При прийомі на роботу вони проходять перевірки на доброчесність і для отримання доступу до інформації, що охороняється законом. Внутрішня політика органу щодо

протидії даному негативному явищу передбачає: реалізацію антикорупційних реформ прозорість та створення ефективних механізмів запобігання корупції врегулювання конфлікту інтересів контроль за дотриманням моральних і етичних норм, доброчесності та порядності посадовими особами Служби контроль використання державних коштів [54].

Напрями реалізації антикорупційної політики в цілому неодноразово були предметом досліджень вчених, що потребує уваги з нашого боку. Так, М. Кравчук та І. Петровська аналізуючи різні наукові та доктринальні джерела зробили висновок, що основні вектори антикорупційної діяльності та реалізації однойменної політики включають в себе: по-перше, формування негативного ставлення громадськості до корупції та корупціонерів шляхом проведення серед населення антикорупційної пропаганди, агітації в засобах масової інформації; по-друге, створення «переліку посад» підвищеного ризику щодо корупції, що найбільш втягнуті у корупцію, для яких запропонувати перейти на строкові контракти з «компенсаційним пакетом», що становить часткову виплату з бюджетних коштів, які чиновник втратить, відмовляючись від хабара; по-третє, підвищення для держслужбовців ефективності правил етичної поведінки в напрямку забезпечення доброчесної поведінки, уникнення конфлікту інтересів та деталізувати поняття «інституту правового компромісу» щодо суб'єктів корупційних діянь, вчинених ними особисто або іншими особами, які добровільно сприяли їхньому виявленню, розслідуванню та припиненню; по-четверте, підвищення якості надання управлінських послуг та розроблення критеріїв її оцінювання й формування прозорих механізмів прийняття управлінських рішень, максимально їх перевести у форму технічного процесу, дистанційно, обмеживши безпосередній контакт з урядовцями; по-п'яте, створення в органах державної влади структурних підрозділів внутрішніх розслідувань корупційних діянь; по-шосте,

створення дієвого механізму захисту людей, які повідомлятимуть про корупційні дії [80].

В свою чергу, В.В. Крижна вважає, що основні напрями реалізації антикорупційної передбачають: 1) забезпечення верховенства права як основи демократичних перетворень та розвитку громадянського суспільства, засобів масової інформації, вільної конкуренції у сфері підприємництва; 2) здійснення глибокого аналізу рівня корупції в державі, причин та умов її існування, корупційних ризиків в основних сферах життєдіяльності, а також комплексних соціологічних опитувань громадської думки та експертів; 3) мінімізація можливостей для вчинення корупційних діянь шляхом запровадження відкритості, прозорості, громадського контролю, безпосередньої відповідальності за прийняті рішення та їх наслідки; 4) налагодження дієвого механізму фінансового контролю за доходами та видатками суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення; 5) урахування взятих міжнародних зобов'язань у сфері запобігання та протидії корупції; 6) узгодження з реформами в публічному секторі та сфері покращення умов ведення бізнесу, напрямів реформування основних сфер підвищеного корупційного ризику (медицина, освітя, податкова, митна, правоохоронна, судова тощо); 7) відображення результатів аналізу й оцінювання законодавчого й інституційного забезпечення запобігання та протидії корупції, напрями їх удосконалення; 8) обрання пріоритетів на підставі широкого відкритого обговорення за участю відповідних інститутів громадянського суспільства [83, с.248].

С.В. Сокирко в ході своїх наукових пошуків встановив: ефективна антикорупційна стратегія держави має базуватися на законодавчому забезпеченні, інституційному посиленні, прозорості уряду, громадській участі та міжнародній співпраці. Щоб цього досягнути, необхідним, на його думку, є: 1) закріплення законодавчої бази. Удосконалення антикорупційного законодавства: закони мають бути чіткими, зрозумілими і

достатньо жорсткими, щоб запобігати корупції та карати за неї. Створення правових механізмів для забезпечення прозорості: законодавство, що вимагає від державних службовців декларування майна, доходів і конфлікту інтересів; 2) інституційне зміцнення. Посилення незалежності антикорупційних органів: забезпечення антикорупційним агенціям достатньої автономії та ресурсів для проведення ефективних розслідувань. Розробка механізмів міжвідомчої взаємодії: сприяння координації між органами, що борються з корупцією, для обміну інформацією та ресурсами; 3) забезпечення прозорості та доступу до інформації. Розвиток систем електронного урядування: впровадження ІТ-рішень для автоматизації державних послуг зменшує можливості для корупції. Забезпечення вільного доступу до публічної інформації: розробка та імплементація правил, що зобов'язують державні органи оприлюднювати інформацію про свою діяльність; 4) підвищення обізнаності громадськості та її участь. Освітні та просвітницькі програми: навчання громадян правам та інструментам боротьби з корупцією. Стимулювання громадського контролю: залучення громадськості до контролю за владою через інструменти громадських слухань, моніторингу діяльності чиновників та проєктів, а також через активну участь у антикорупційних ініціативах; 5) міжнародна співпраця. Поглиблення міжнародної співпраці: активне залучення до міжнародних антикорупційних конвенцій та ініціатив, обмін досвідом та найкращими практиками з іншими країнами. Використання міжнародних стандартів: гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та рекомендаціями у сфері боротьби з корупцією; 6) розвиток корпоративної відповідальності. Сприяння прозорості бізнесу: впровадження стандартів корпоративної соціальної відповідальності та етичного бізнес-ведення. Посилення вимог до антикорупційної політики в компаніях: зобов'язання компаній розробляти та впроваджувати внутрішні антикорупційні програми та механізми внутрішнього контролю і таке інше [169, с.138].

З огляду на положення чинного законодавства яке регламентує правовий статус СБУ та протидію корупції, а також наукові підходи в рамках котрих освітлювались вектори реалізації антикорупційної політики, ми сформулювали відповідні висновки щодо напрямів реалізації Службою безпеки України антикорупційної програми. По-перше, організація внутрішнього контролю. Слід уточнити, що слово «контроль» походить з французької мови де означало перевірку рахунків, звітності. Французьке «contrôle», у свою чергу, утворилося від латинського «contra» – префікса, що означає «протидію», «протилежність» тому, що виражено в другій частині, наприклад, «контрреволюція», «контрманевр». У другій частині слова «контроль» міститься слово «роль» (латинського – «role») – міра впливу, значення, ступінь участі в чомусь [25, с.63].

В тлумачних словниках сучасної української мови поняття розкрито, як: 1) перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось; 2) установа або організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його [168]. У соціальному управлінні контроль визначається як перевірка, спостереження з метою перевірки виконання законів, постанов, управлінських рішень [71, с.242-243].

Як філософська категорія, контроль являє собою функцію, що природно супроводжує різноманітну діяльність людини, при умові, що така діяльність повинна бути виконана за встановленими певними правилами і спрямована на досягнення конкретних результатів. Таким чином, акт контролювання полягає в оцінці того, на скільки дії людини відповідають певним, встановленим вимогам. Від того, на скільки точно сформульовані такі вимоги, залежить ступінь ефективності контролю [105, с.14; 156, с.139].

Найчастіше, зміст контролю аналізується в сфері управління та державного управління, що знайшло відображення в численних наукових визначеннях. Так, В.М. Плішкін розглядає контроль як загальну управлінську функцію, що включає нагляд і перевірку відповідності

діяльності об'єкта прийнятим управлінським рішенням. Контроль також передбачає оцінку результатів їх реалізації, виявлення відхилень від встановлених нормативних вимог (законів, стандартів, наказів тощо), а також від принципів організації та регулювання перевіркою діяльності [128, с.513; 27, с.12].

А.Ф. Мельник, О.Ю. Смоленський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко сформулювали висновок відповідно до якого контроль в сфері державного управління є однією з найважливіших функцій, яка дає змогу: по-перше, порівняти фактичний стан у тій чи іншій галузі з вимогами, які поставлені перед нею; по-друге, виявити недоліки та помилки в роботі та попередити їх; по-третє, оцінити відповідність здійснення інших функцій управління завданням, що поставлені перед ним [44, с.37; 27, с.13].

Таким чином, контроль – це діяльність, яка націлена на перевірку та встановлення відповідності підконтрольного об'єкта нормативно визначеним правилам, вимогам і стандартам. В діяльності органів державної влади контроль активно застосовується для забезпечення послідовності, системності, цілеспрямованості та, безперечно, законності функціонування їх організаційних структур. В рамках нього за рахунок різноманітних адміністративно-правових інструментів перевіряється діяльність підпорядкованих управлінських елементів. Не є виключення Служба безпеки України, функціонування організаційної системи якої забезпечено за рахунок напряму внутрішньо-контрольної діяльності. Предметом останньої, окрім ключових питань роботи СБУ, у тому числі є проблема запобігання корупції та виконання державної антикорупційної програми відповідної Антикорупційній стратегії. Реалізація контролю передбачає поставлення завдань із виконання конкретних положень та вимог програми, а також подальшу перевірку якості, обсягів їх виконання, що в кінцевому випадку дає можливість сформулювати загальне бачення рівня

втілення принципів державної антикорупційної політики в роботі СБУ в цілому.

- по-друге, посилення антикорупційної складової в роботі СБУ за рахунок реформування його діяльності та правового статусу. Питання про необхідність трансформації концептуальних та практичних основ роботи Служби безпеки України підіймалось ще у 2008 році. Так, Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про Концепцію реформування Служби безпеки України"» від 20.03.2008 №249/2008 встановлювалось, що реформування СБУ зумовлено необхідністю: а) підвищення ефективності протидії новим реальним і потенційним загрозам національній безпеці України у сфері державної безпеки, подальшого розвитку сектору безпеки держави, в тому числі його складової – Служби безпеки України; б) більш цілеспрямованої діяльності із забезпечення національної безпеки України у сфері державної безпеки шляхом уточнення компетенції складових сектору безпеки, необхідністю уникнення дублювання низки завдань і функцій Служби безпеки України іншими державними органами; в) змін правових, організаційних та інших засад функціонування Служби безпеки України з урахуванням демократичних перетворень у суспільстві, інтеграції України в європейський та євроатлантичний економічний, політичний і безпековий простір; г) подальшого розвитку системи організації та управління оперативно-службовою діяльністю Служби безпеки України, її організаційної структури, кадрового забезпечення, соціального та правового захисту особового складу, бюджетної політики у сфері забезпечення державної безпеки України [150].

Визначено, що метою реформування Служби безпеки України є створення ефективної, динамічної та гнучкої в управлінні, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами спеціальної служби, приведення завдань, функцій і

напрямів її діяльності у відповідність із сучасними потребами забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки, захисту людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у контексті реалізації державної політики національної безпеки та інтегрування в європейські безпекові структури. Головним завданням реформованої Служби безпеки України повинно стати забезпечення національної безпеки у сфері державної безпеки шляхом здійснення контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, боротьби з тероризмом, профілактики і розслідування злочинів та правопорушень у сфері національної безпеки та інформаційно-аналітичної роботи відповідно до Конституції і законів України [150].

Проте, основні зрушення за напрямом реформування органу зроблено в 2020 році із реєстрацією у ВРУ проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України №3196-д від 26.10.2020. Документ присвячено зміні багатьох питань діяльності СБУ, водночас, антикорупційні питання займають одне з центральних положень. Наприклад, на відміну від чинного Закону України «Про Службу безпеки України» в Проекті закріплено більш детальний перелік підстав звільнення з посади Голови Служби безпеки України, однією з яких визначено притягнення його до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією; невідповідності обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, передбаченим антикорупційним законодавством, встановленим рішенням суду, що набрало законної сили тощо [152]. Далі проектом визначається, що на службу (роботу) в СБУ не може бути прийнята особа, яка: 1) яка відмовилася від взяття зобов'язань дотримуватися обмежень та заборон, установлених законодавством в сфері запобігання корупції; 2) до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення

адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; 3) звільнена зі служби (роботи) за вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією; 4) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку [152].

В документі значна увага приділена питанню спеціальної перевірки працівників СБУ. Стаття 42 Проекту закріплює: «Передбачені законодавством про запобігання корупції спеціальна перевірка стосовно осіб, які претендують на зайняття посад співробітників Служби безпеки України, а також заходи фінансового контролю стосовно співробітників Служби безпеки України та осіб, звільнених з посад співробітників Служби безпеки України, організовуються і здійснюються Службою безпеки України спільно з центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, у порядку і способами, що унеможливають розкриття належності зазначених осіб до Служби безпеки України відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». Передбачена законодавством про запобігання корупції спеціальна перевірка стосовно осіб, які претендують на зайняття посад співробітників Служби безпеки України, а також заходи фінансового контролю стосовно посадових осіб Служби безпеки України які є публічними та призначаються відкритими Указами або за погодженням з Президентом України не підлягають віднесенню до таємної інформації, та здійснюються у порядку передбаченому законодавством для посадових осіб державної служби категорії «А»» [152].

Крім законопроекту, який відноситься безпосередньо до сфери роботи СБУ правовою основою реформування Служби безпеки України також є Указ Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони

України на 2023 – 2027 роки» від 11.05.2023 №273/2023. В преамбулі документу вказується, що органи правопорядку в ході збройної агресії Російської Федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Серед них – організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України. Пріоритетними серед таких змін є гарантування прав і свобод людини та громадянина, а також подальша розбудова демократичної держави, у якій неухильно забезпечується верховенство права. Поряд із цим поглиблюється потреба в прискоренні цифровізації, забезпеченні максимальної оперативності й результативності роботи у державному секторі. Цей запит є більш ніж релевантним і для системи органів правопорядку, які повинні посилити свій стратегічний та операційний потенціал з метою належного виконання функцій, визначених законодавством України [144].

Далі визначається, що зміни в системі органів правопорядку мають бути комплексними і стосуватися всіх аспектів їх функціонування: від підготовки та добору високопрофесійних співробітників на службу до забезпечення ефективності функціонування системи з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема, підзвітності та прозорості. Корупційні та інші ризики слід надалі мінімізувати, у тому числі шляхом посилення механізмів демократичного цивільного контролю за процесом прийняття рішень. Водночас загальна мета реформування органів правопорядку – удосконалити їхні ціннісні орієнтири, організаційну культуру, структуру управління, законодавче регулювання, зокрема з урахуванням потреб правозастосовної практики. В аспекті запобігання корупції передбачає удосконалення механізмів внутрішнього контролю та запобігання корупції,

застосування єдиних критеріїв і стандартів доброчесності для перевірки співробітників усіх органів правопорядку та прокуратури, а також їхнього постійного моніторингу; впровадження єдиних етичних принципів для співробітників органів правопорядку та прокуратури [144].

Отже, на сьогоднішній день існують перспективні документи, які затверджують необхідні кроки на шляху до стратегічної зміни орієнтирів та принципів роботи Служби безпеки України, реформування функціоналу, цілей та структури цього органу. Важливе місце у системі запропонованих реформ відведено питанням протидії та запобігання корупції в діяльності СБУ. Це позитивний момент для втілення вимог антикорупційної політики України, які здебільшого розраховані на поступове виконання і передбачають комплексні зміни в роботі органів влади. При цьому, антикорупційна програма в даному випадку є найкращим джерелом ідей для визначення цілей та завдань майбутніх трансформацій системи роботи СБ України.

По-третє, забезпечення професійної етики і доброчесності. Повнота та якість реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України залежить від внутрішнього усвідомлення рушійних цінностей діяльності органу її кадрами. Останні мають розуміти необхідність та важливість дотримання вимог і обмежень антикорупційного законодавства, а також всіляко своїми діями сприяти недопущенню розповсюдження корупції в органах та підрозділах СБУ та упровадженню державних антикорупційних ініціатив затверджених відповідними стратегічними документами. Це досягається за рахунок створення та контролю дотримання правил професійної етики та доброчесності. Наказом Центрального управління СБУ «Про затвердження Правил професійної етики та доброчесності військовослужбовця Служби безпеки України» від 27.11.2023 №747 визначено сукупність моральних та професійно-етичних принципів, правил і вимог, які регулюють засади поведінки військовослужбовців СБУ

під час виконання ними своїх службових обов'язків. Правила розроблено з метою запровадження етичних стандартів поведінки військовослужбовців СБУ, визначення принципів професійної етики та доброчесності, формування бездоганної репутації СБУ, удосконалення корпоративної культури, сприяння запобіганню та врегулюванню можливих конфліктних ситуацій за участі військовослужбовців СБУ, недопущення вчинення військовослужбовцями СБУ корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією [142].

Так, згідно із затвердженим Правилами принципом верховенства права та законності діяльності, службовці СБУ зобов'язані утримуватись від виконання незаконних наказів, розпоряджень чи доручень, зокрема тих, які потенційно можуть призвести до вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією. В аспекті принципу доброчесності та порядності вони мають: бути чесним та добропорядним; усвідомлювати, що служба в СБУ не сумісна з корупцією, отриманням неправомірної вигоди, зловживанням службовим становищем, перевищенням службових повноважень, порушенням установлених правил доброчесної поведінки; не використовувати службове становище в особистих (приватних) інтересах чи в неправомірних особистих інтересах інших осіб; дотримуватись вимог та обмежень, встановлених законодавством для військовослужбовців СБУ; інформувати безпосереднього начальника (керівника) про наявність конфлікту інтересів, порушення вимог фінансового контролю, обставини, що унеможливають подальшу військову службу в СБУ або перебування на займаній посаді [142].

Наказом визначено, що кожен військовослужбовець СБУ, якому стало відомо про порушення Правил іншим військовослужбовцем, інформує про цей факт безпосереднього (прямого) начальника (керівника) або уповноважених посадових осіб згідно з вимогами законодавства України. У разі виявлення ознак корупційних правопорушень та правопорушень,

пов'язаних з корупцією, уповноважений підрозділ повідомляє про цей факт спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції [142].

По-четверте, науково-освітнє супроводження протидії корупції в системі Служби безпеки України. Даний напрям окреслює роботу із формування теоретико-практичних концепцій щодо нових механізмів попередження корупції в роботі СБУ в цілому та реалізації державних антикорупційних програм і стратегій у тому числі. Сюди входить проведення наукових досліджень, семінарів, круглих столів, тренінгів і таке інше.

Наприклад в Стратегічному плані розвитку Національної академії Служби безпеки України на період 2019-2025 роки визначено необхідність упровадження гнучких освітніх програм, навчальних планів та новітніх технологій навчання відповідно до сучасних потреб забезпечення державної безпеки, зокрема забезпечення проведення навчальних занять із питань побудови цілісності, прозорості, підзвітності, запровадження доброчесності та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних і безпекових інституцій, у тому числі з урахуванням Рекомендацій FATF та інших міжнародних документів у сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Крім того заплановано здійснення наукових досліджень, насамперед науково-дослідних робіт з проблем: антитерористичної підготовки населення; забезпечення національної безпеки України; протидії тероризму, корупції та організованих злочинності; захисту критичної інфраструктури України, проведення спеціальних операцій з метою захисту національних інтересів; реформування Служби безпеки України, інших досліджень, спрямованих на вирішення проблемних питань сектору безпеки і оборони України [172, с.8-9].

Прикладом даного напрямку також є численні освітньо-виховні заходи за участі уповноважених представників інших органів влади. Наприклад, в

2021 році в Академії СБУ відбувся практичний семінар з питань антикорупційного законодавства, спікерами якого стали кращі експерти Національного агентства з питань запобігання корупції. Захід ініційовано Головним управлінням внутрішньої безпеки СБУ з метою підвищення знань і навичок співробітників Служби у реалізації антикорупційної діяльності. Участь у семінарі взяли понад 70 уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції з усіх регіональних органів СБУ. Це представники кадрових, юридичних підрозділів та підрозділів внутрішньої безпеки. Тренери розглянули питання: а) організації роботи із запобігання та виявлення корупції антикорупційними уповноваженими; б) запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; в) особливості декларування посадових та службових осіб СБУ. Експерти разом із учасниками обговорили, як аналізувати обставини, ідентифікувати та виявляти потенційний конфлікт інтересів та корупційні ризики. Окремо розібрали типові помилки уповноважених осіб, пов'язані з нормативно-правовим забезпеченням антикорупційної діяльності [132].

Тож, саме за чотирма зазначеними в підрозділі дисертації напрямками, на наш погляд, відбувається реалізація антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Вони включають в себе: організацію та проведення внутрішнього контролю; посилення антикорупційної складової в роботі СБУ за рахунок реформування його діяльності та правового статусу; забезпечення професійної етики і доброчесності; науково-освітнє супроводження протидії корупції в системі Служби безпеки України [90].

2.2. Адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України

Втілення антикорупційної політики в роботі публічного сектору неможливо без активних, внутрішніх, правовий заходів, засобів, операцій та дій. Вони складають спеціальні адміністративно-правові інструменти за допомогою використання яких реалізується антикорупційна програма в роботі Служби безпеки України. Особливість застосування та реалізації відповідних інструментів обумовлена спеціальним правовим статусом даного СБУ, як державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України.

Взагалі, інструмент, з юридичної точки зору – це засіб або механізм, закріплений нормах чинного законодавства, який використовується для досягнення визначених правових цілей і виконання управлінських, регуляторних, контрольних та інших функцій. Він може мати матеріальну (наприклад, документи, технологічні рішення) або нематеріальну (методи, процедури, механізми правового регулювання) природу. Авторський колектив підручника «Адміністративне право України» за редакцією В. Галунька, та О. Правотворової вказує, що інструмент публічного адміністрування слід розуміти як зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах суворої відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного для публічного адміністрування результату та характеризується такими ознаками: а) є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; б) відображає правову динаміку публічного адміністрування; в) залежить від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; г) зумовлений реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації; д) його вибір зумовлюється специфікою

поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найбільш ефективний варіант діяльності [2, с.143-144].

Н.Ю. Небитова, аналізуючи європейське право акцентує увагу на тому, що воно використовує саме категорію «правові інструменти» для окреслення зовнішньої сторони діяльності публічної адміністрації. Так, в основному європейському документі у Договорі про заснування Європейської Спільноти вказується, що правовими інструментами Спільноти – є юридичні засоби, якими, згідно з Договором про заснування Європейської Спільноти, можуть користуватися інституції Спільноти для виконання своїх обов'язків, дотримуючись принципу субсидіарності. Розрізняють такі види правових інструментів: постанови (regulations): їх повне й безпосереднє виконання є обов'язковим для всіх країн-членів; директиви (directives): обов'язковим для країн-членів є досягнення визначених результатів; положення директиви треба впровадити в національне законодавство, тож є свобода вибору форм і методів застосування; рішення (decisions): є обов'язковими для тих, кому вони адресовані (державам-членам, комерційним підприємствам або ж окремим особам); рекомендації та думки (recommendations and opinions): необов'язкові декларативні інструменти, які демонструють офіційну позицію інституції [29; 116].

В. О. Хоменко, підтримуючи позицію І.В. Патерило, під інструментами діяльності органів місцевого самоврядування розуміє відповідний комплекс заходів, які використовують органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції на підставі норм адміністративного права, застосування яких здатне регулювати суспільні відносини у сфері діяльності цих органів або зумовлювати виникнення фактичних результатів. У подальшому дослідниця, виокремлюючи ознаки, які властиві інструментам діяльності органів місцевого самоврядування, зазначає, що інструменти діяльності є способами, завдяки яким органи

місцевого самоврядування здатні вирішувати поставлені перед ними завдання [125; 191].

Досліджуючи теоретичні підходи до визначення поняття «інструмент публічного адміністрування», К.В. Оксютенко дійшов висновку, що воно являє собою зовнішнє вираження однорідних за характером та правовою природою груп адміністративних дій, які здійснюються загальними та спеціальними суб'єктами публічної адміністрації в межах їхньої компетенції, визначеної законом. Основна мета таких дій полягає в модернізації публічних послуг, розширенні співпраці між публічною владою, громадянами та бізнесом у контексті домінування цифрового суспільства, зокрема впровадження електронного врядування у всі сфери суспільного життя. Науковець виділяє кілька ключових характеристик цієї категорії в аспекті забезпечення цифрового суспільства. По-перше, інструменти публічного адміністрування відображають зовнішні аспекти адміністративної діяльності загальних і спеціальних суб'єктів публічної адміністрації та характеризують правову динаміку управлінських процесів. По-друге, вони ґрунтуються виключно на нормах адміністративного права: позитивні інструменти закріплюються як у законах України, так і в підзаконних нормативно-правових актах, тоді як негативні визначаються лише на основі законодавчих норм. По-третє, їхня юридична природа та вибір зумовлені особливостями модернізації публічних послуг, розвитком взаємодії між державою, громадянами та бізнесом, а також утвердженням електронного врядування у різних сферах суспільного життя [119; 98].

В.М. Шевченко під адміністративно-правовими інструментами здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України розуміти комплекс засобів (заходів) в межах здійснення зовнішньої адміністративної діяльності Національної поліції, які реалізуються на підставі та в порядку, визначеному адміністративно-правовими нормами в межах законодавчо визначених повноважень органів та підрозділів поліції

за допомогою яких досягається виконання визначених перед Національною поліцією України завдань, спрямованих на захист життя і здоров'я людини, забезпечення охорони прав і свобод неповнолітніх осіб, забезпечення публічної безпеки і порядку в публічних місцях, забезпечення безпеки дорожнього руху, дотримання вимог дозвільної системи, дотримання обмежень, установлених законодавством щодо різних категорій осіб, які перебувають на профілактичному обліку, здійснення поліцейського піклування тощо [197].

Таким чином, під адміністративно-правовими інструментами реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України слід розуміти сукупність закріплених у нормах чинного законодавства правових форм, засобів, методів і механізмів, які в своїй єдності забезпечують ефективне впровадження антикорупційних заходів у діяльності СБУ. Вони спрямовані на запобігання, виявлення та протидію корупції в межах компетенції Служби, посилення доброчесності її персоналу, забезпечення прозорості та підзвітності управлінських рішень, а також створення ефективної системи контролю й моніторингу виконання антикорупційних норм [**Error! Reference source not found.**].

Так, в першу чергу слід приділити увагу такому інструменту, як аналіз результатів роботи органів та підрозділів СБУ із виконання державної антикорупційної програми. В першу чергу зауважимо, що слово «аналіз», (від грецького «analysis») означає розгляд, вивчення, наукове дослідження будь-якого явища чи об'єкта шляхом розчленування, розкладання цілого на його складові. В етимологічних словниках аналіз розкривається, як метод наукового дослідження шляхом розгляду окремих сторін, властивостей, складових частин будь-чого; всебічний розбір, розгляд; оцінка – думка, судження про цінність або значення кого- або чого-небудь; перевіряти – переконатися в правильності чого-небудь, піддати випробуванню для з'ясування чого-небудь [115, с.94; 20; 19; 42, с.313]. В економіці, аналіз

розглядається як засіб вивчення господарської діяльності підприємства, а іноді як один із методів системного дослідження показників виробничої діяльності. Основне завдання такого аналізу – це сформулювати об'єктивну картину діяльності підприємства, визначити її тенденції і закономірності на підставі даних оперативного, бухгалтерського і статистичного обліку [115, с.94].

І.І. Котюк акцентує увагу на тому, що аналіз – це виділення тих властивостей об'єкта, які мають суттєве значення для подальшого синтезу, узагальнення, а з практичного погляду – є істотними для вирішення даного завдання. Це виявлення будови досліджуваного об'єкта, його структури, розчленування його на складові, виявлення їхніх ознак і взаємозв'язків між ними, відмежування суттєвого від несуттєвого. При цьому проявляються такі закономірності мислення, як селективність – вибіркове вичленення однопланових аспектів об'єкта та рефлексивність – контроль за перебігом мисленнєвого процесу (розмірковування із самим собою), самозвіт перед самим собою. Результати аналізу синтезуються, тобто окремі елементи об'єднуються на основі виявлення істотних у певному відношенні зв'язків між ними [79, с.121].

Досліджуючи поняття та зміст системного аналізу О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський дійшли аналізу, що це найпродуктивніший дослідницький метод, сутність якого полягає у дослідженні об'єктів як систем, тобто, як цілого, складеного з частин, сукупності взаємозв'язаних елементів, цілісності. Застосування його у процесі правових досліджень, пишуть вчені, є особливо актуальним і має спиратися на принципи цілісності, структурності, поліфункціональності, ієрархічності, взаємозалежності системи й середовища, багатоаспектності існування та описування кожної системи, діяльнісно-людиномірний принцип. Системний аналіз передбачає класифікацію об'єктів та їхніх елементів, тобто їх

розподіл за класами, видами тощо; типологію всього цього за типовими ознаками [187, с.67–68, 78; 67, с.27-28].

Аналізуючи питання аналітичної діяльності із визначення тенденцій роботи підприємств, установ і організацій, О.І. Олійничук виділяє поточний та стратегічний аналіз, а також висвітлює індивідуальне визначення кожного з них. На його думку, метою здійснення поточного аналізу є щоквартальна чи щорічна комплексна діагностика й оцінка результатів діяльності підприємства, а також ідентифікація та усунення негативних причин, що зумовлюють погіршення економічних показників і, відповідно, стану економічної безпеки підприємства, а також виявлення поточних резервів для її зміцнення. Стратегічний аналіз – це засіб дослідження, який базується на реалізації системного та ситуаційного підходів до аналізу можливостей і факторів впливу на процес стратегічного управління. Метою стратегічного аналізу є опис, пояснення, прогноз об'єкта дослідження; підготовка множини альтернативних напрямів його розвитку; вибір конкретної стратегії і формування всієї системи стратегій. Він необхідний при складанні планів на декілька років, оскільки дозволяє зробити прогноз значень окремих економічних показників у майбутньому, врахувати вплив нових факторів, пов'язаних з новими технологіями та здатних відігравати вирішальну роль у майбутньому [120].

Натомість, О.Ф. Томчук наголошує, що управлінський аналіз відіграє важливу роль у системі управління підприємством, призначений для внутрішнього користування, має конфіденційний характер, оцінює поточні та майбутні результати діяльності структурних підрозділів та діяльності підприємства загалом із метою прийняття оперативних управлінських рішень. Він будується на методології економічного аналізу і є складником управлінського обліку. Його ключовими особливостями автор виділяє: орієнтацію результатів аналізу на керівництво підприємства; комплексність аналізу, вивчення діяльності підприємства з економічної, фінансової і

технічної сторін; інтеграцію обліку, аналізу, планування і прийняття рішень; максимальну закритість результатів аналізу з метою збереження комерційної таємниці [182, с.135].

Отже, аналіз – це засіб роботи із інформацією, який полягає у її збиранні, оцінці та формуванні висновків з огляду на мету аналітичної діяльності. Він може застосовуватись як в межах наукової роботи, так і функціонування підприємств, установ і організаційні всіх форм власності. Зокрема, аналіз активно використовується в роботі Служби безпеки України. За допомогою нього відбувається оцінка проведеної роботи органами та підрозділами СБУ та досягнутих результатів. За підсумками аналізу можна встановити прорахунки в роботі, недосконалості управлінських зв'язків та ролі керівного складу, перспективи подальшої роботи органу, а також цілу низку інших моментів [87].

Наприклад, щороку СБУ аналізують свої досягнення та презентують у відкритих джерелах публічні звіти з метою інформування громадськості про досягнення в роботі. При цьому, оцінюється інформація за різними сферами роботи органу, у тому числі з питань реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. На сьогоднішній день діяльність СБУ зазначеного характеру систематично аналізується, що є частиною координаційного механізму втілення антикорупційної політики в державі відповідно до статей України «Про запобігання корупції» [138].

Документом затверджено, що координація реалізації Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії здійснюється НАЗК. При даному органі створюється Координаційна робоча група з питань антикорупційної політики (далі – Координаційна робоча група) як консультативно-дорадчий орган, співголовами якої за посадами є Голова Національного агентства та Міністр Кабінету Міністрів України. До складу Координаційної робочої групи входять виконавці заходів державної антикорупційної програми з

виконання Антикорупційної стратегії та народні депутати України (за згодою). Основними завданнями цього консультативно-дорадчого органу є сприяння координації дій органів державної влади щодо реалізації Антикорупційної стратегії і виконання заходів державної антикорупційної програми з її виконання, підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної антикорупційної політики (у тому числі щодо удосконалення нормативно-правової бази). Керівник (особа, яка виконує його обов'язки) державного органу, органу місцевого самоврядування або іншого суб'єкта, визначеного виконавцем заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, несе персональну відповідальність за забезпечення виконання заходів державної антикорупційної програми. Виконавці державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії щороку до 15 лютого та 15 липня подають Національному агентству інформацію про стан виконання передбачених нею заходів. Про результати виконання заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії Національне агентство публічно інформує Кабінет Міністрів України щорічно до 1 квітня, а також оприлюднює ці результати на своєму офіційному веб-сайті [138].

Дана інформація збирається та оброблюється з метою забезпечення роботи інформаційної системи моніторингу реалізації державної антикорупційної політики. Остання забезпечує відкритий цілодобовий доступ через офіційний веб-сайт Національного агентства до наявної в НАЗК інформації, яка, зокрема, включає: статистичні дані про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, а також виконання заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії відповідними виконавцями заходів; результати моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційних стратегій і виконання заходів державних антикорупційних програм; національні

доповіді щодо ефективності реалізації державної антикорупційної політики; інформацію про результати виконання позапланових заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва. Доступ до цієї інформації надається шляхом можливості перегляду, копіювання та роздруковування інформації, а також у вигляді набору даних (електронного документа), організованого у форматі, що дозволяє його автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання [138].

Наступний адміністративно-правовий інструмент реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України пов'язано із тим, що відомості відповідних програм та стратегій повинні якимось чином упроваджуватись документально. На їх основі видаються внутрішньо-організаційні акти в яких знаходять закріплення питання протидії корупції з огляду на існуючу державну політику в зазначеній сфері, а саме антикорупційні програми СБУ.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає, що антикорупційна програми приймаються в Адміністрації Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офісі Генерального прокурора, Службі безпеки України, міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, державних цільових фондах – шляхом затвердження їх керівниками; Апараті Ради національної безпеки і оборони України – шляхом затвердження Секретарем Ради національної безпеки і оборони України; Національному банку України – шляхом затвердження Правлінням банку; Рахунковій палаті, Центральній виборчій комісії, Вищій раді правосуддя, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласних радах,

Київській та Севастопольській міських радах, Раді міністрів Автономної Республіки Крим – шляхом затвердження їх рішеннями. Антикорупційні програми та зміни до них підлягають погодженню Національним агентством у визначеному ним порядку [138].

Крім того Закон встановлює відповідні вимоги до форми та змісту цих документів. Так, антикорупційні програми повинні передбачати: визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси; навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування; процедури щодо моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду програм; інші спрямовані на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням заходи [138].

Антикорупційна програма Служби безпеки України погоджується НАЗК відповідно до спеціального Порядку затвердженого Наказом НАЗК від 28.12.2021 №830/21. Підзаконним актом встановлено, що програма подається на погодження до Національного агентства протягом 3 робочих днів з дня її затвердження у двох примірниках (підписана кваліфікованим електронним підписом електронна форма антикорупційної програми (із додатками) або завірена в установленому законодавством порядку копія антикорупційної програми (із додатками) та електронний примірник. Документ подається разом із супровідним листом, у якому зазначаються власне ім'я та прізвище керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції та його (її) контактний номер телефону [131].

Разом з антикорупційною програмою та супровідним листом до неї до Національного агентства подаються: 1) підписаний кваліфікованим електронним підписом електронний документ або завірена в установленому законодавством порядку копія розпорядчого документа, яким затверджено персональний склад робочої групи з оцінювання корупційних ризиків (далі - робоча група), у разі проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності організації у форматі самооцінювання або інформація про досвід роботи експертів, які проводили зовнішнє оцінювання корупційних ризиків у діяльності організації; 2) підписаний кваліфікованим електронним підписом електронний документ або завірена в установленому законодавством порядку розпорядчого копія документа про затвердження антикорупційної програми; 3) підписаний кваліфікованим електронним підписом електронний документ або завірена в установленому законодавством порядку копія розпорядчого документа, який підтверджує повноваження особи на підписання розпорядчого документа про затвердження антикорупційної програми (у разі підписання розпорядчого документа особою, яка виконує обов'язки керівника організації); 4) матеріали щодо проведеного оцінювання корупційних ризиків у діяльності організації, а саме: план оцінювання корупційних ризиків у діяльності організації та підготовки антикорупційної програми; перелік нормативно-правових актів та розпорядчих документів, що регулюють діяльність організації, згрупований за функціями організації; аналітичні довідки за результатами збору та аналізу інформації про середовище організації [131].

При погодженні антикорупційної програми Національне агентство здійснює її аналіз на відповідність вимогам антикорупційного законодавства до змісту антикорупційної програми, процедури прийняття антикорупційної програми, процедури оцінювання корупційних ризиків у діяльності організації, розробки заходів впливу на корупційні ризики. До аналізу можуть залучатися зовнішні експерти, науковці, представники

інших державних органів, органів місцевого самоврядування, громадські організації, інші заінтересовані особи (на громадських засадах та за їх згодою). За результатами аналізу НАЗК погоджує антикорупційну програму або відмовляє у її погодженні. У разі відмови в погодженні СБУ протягом 45 робочих днів з дня отримання відповідного листа НАЗК розглядає висловлені зауваження, проводить додаткове оцінювання корупційних ризиків у діяльності організації, усуває виявлені недоліки та подає доопрацьовану антикорупційну програму на погодження до НАЗК [131].

Так, Наказом Центрального управління СБУ від 19.04.2021 №126 було затверджено останню на даний момент антикорупційну програму СБ України на період з 2021 до 2024 року. Одним з основних завдань документу є утворення ефективної системи запобігання та протидії корупції, впровадження механізмів прозорості, доброчесності, зниження корупційних ризиків у системі СБУ та підвищення рівня довіри громадян до її діяльності. Заходи з усунення корупційних ризиків спрямовуються на ліквідацію причин та умов, що можуть призвести до корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних із корупцією, удосконалення відомчої антикорупційної нормативно-правової бази, підвищення рівня стандартів доброчесності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Загальними заходами з реалізації відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у діяльності СБУ визначено: а) постійний контроль за дотриманням вимог антикорупційного законодавства та законодавства про військову, державну службу, законодавства про працю в Службі безпеки України; 2) виявлення та оцінка корупційних ризиків у діяльності СБУ, встановлення причин і умов їх виникнення, визначення заходів щодо їх усунення (мінімізації); в) вжиття заходів щодо виявлення конфлікту інтересів при виконанні повноважень співробітниками СБУ та його усунення, здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів;

г) здійснення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад із підвищеним корупційним ризиком і таке інше [5].

Третій адміністративно-правовий інструмент пов'язано із попереднім – моніторинг виконання антикорупційної програми в системі СБУ. Більш детально вказаний інструмент буде розглянуто в рамках підрозділу 2.3 дисертаційного дослідження.

Останнім адміністративно-правовим інструментом реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України варто виділити оцінювання корупційних ризиків. Дана процедура має широку цільову орієнтованість, а її результати використовуються у тому числі для створення та організації здійснення відомчої антикорупційної програми [87].

Даний адміністративно-правовий інструмент регульовано підзаконним актом СБ України, а саме Наказом Центрального управління СБУ «Про проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності Служби безпеки України» від 13.04.2023 №131. Він затверджує Положення про робочу групу з оцінки корупційних ризиків у діяльності Служби безпеки України, основними завданнями діяльності якої є: планування роботи з оцінювання корупційних ризиків; дослідження середовища Служби безпеки України та визначення обсягу оцінювання корупційних ризиків; обмін інформацією та проведення консультацій із внутрішніми та зовнішніми заінтересованими сторонами, у тому числі шляхом їх опитування (анкетування), інтерв'ювання; здійснення ідентифікації, аналізу та визначення рівнів корупційних ризиків; розробка заходів впливу на корупційні ризики [148].

Робоча група відповідно до покладених на неї завдань: 1) складає план оцінювання корупційних ризиків та підготовки антикорупційної програми;

2) організовує отримання відомостей для оцінювання корупційних ризиків шляхом використання різних джерел інформації; 3) досліджує середовище Служби безпеки України та визначає обсяг оцінювання корупційних ризиків: визначає потенційно вразливі до корупції функції та активи Служби безпеки України, що становлять значну економічну цінність; встановлює внутрішні та зовнішні зацікавлені сторони, аналізує характер їх взаємодії з СБУ; складає перелік нормативно-правових актів та розпорядчих документів, що регулюють діяльність СБУ; збирає та аналізує інформацію про інші фактори середовища Служби безпеки України; складає аналітичні довідки за результатами збору та аналізу інформації про середовище СБУ; погоджує перелік функцій (окремих процесів) у діяльності Служби безпеки України як потенційно вразливих до корупції; 4) ідентифікує корупційні ризики: описує та аналізує потенційно вразливі до корупції функції, процеси (підпроцеси) у діяльності Служби безпеки України; виявляє та детально документує окремі елементи корупційних ризиків; 5) аналізує корупційні ризики: визначає рівень імовірності реалізації корупційних ризиків; визначає потенційні втрати Служби безпеки України від реалізації корупційних ризиків; визначає рівень наслідків від реалізації корупційних ризиків; 6) визначає рівні корупційних ризиків; 7) розробляє заходи впливу на корупційні ризики; 8) розглядає пропозиції та зауваження до проєкту антикорупційної програми щодо результатів оцінювання корупційних ризиків; 9) взаємодіє з громадськістю та іншими зовнішніми заінтересованими сторонами з питань, що належать до компетенції Робочої групи; 10) здійснює за дорученням Голови Служби безпеки України інші повноваження, пов'язані з виконанням основних завдань [148].

Таким чином, саме за рахунок досліджених та розкритих у даному підрозділі адміністративно-правових інструментів відбувається комплексне впровадження вимог державної антикорупційної політики в поточну роботу Служби безпеки України. Не можна не відмітити високий рівень

ефективності проаналізованих заходів, засобів, процедур та операцій. Вони органічно комбінують в собі процеси документального обґрунтування запобігання корупції в системі СБУ та способи оцінки результату виконання відповідних державних програм та стратегій. Використання цих інструментів відкриває широкі можливості для провадження адміністративно-управлінських та інших внутрішніх корегувань діяльності Служби безпеки України з метою викорінення та попередження будь-яких проявів корупції у цьому державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями [Error! Reference source not found.].

2.3. Порядок здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України

Реалізація будь-якої державної програми, незалежно від того, в якій сфері суспільного життя вона здійснюється, вимагає здійснення моніторингу за її виконанням та оцінкою ефективності. Використання моніторингу у різних сферах науково-практичної діяльності обумовлює його специфіку у кожній з них, а тому в узагальненому вигляді репрезентує собою достатньо складне і неоднозначне явище. Різноманітні системи моніторингу, володіючи деякими спільними рисами, функціонують та розвиваються лише в рамках певної науки чи прикладної сфери управління [194, с.15].

В юридичному словнику Ю.С. Шемшученка, моніторинг (англійською «monitoring») визначається, як контроль, від латинською «monitor» – той, хто попереджає, застерігає, радник, консультант), насамперед це регулярне спостереження за станом природних, технічних і соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування, який здійснюється за

допомогою електронних та інших технічних засобів з наземних, морських і космічних станцій. При цьому робиться розмежування на глобальний, регіональний і локальні рівні моніторингу. Виділяють найпоширеніші системи моніторингу за станом навколишнього природного середовища, громадської думки з певних питань. Порядок проведення моніторингу регулюється відповідними правилами, а інформація, отримана за допомогою моніторингу, кладеться в основу рішень, що приймаються державними органами, політичними партіями, громадськими організаціями тощо [200, с.764; 38, с.157-158].

Як пише І. Оніщука поняття моніторингу найчастіше вживається в тих випадках, коли мова йде про проведення низки конкретних дій або деяких змішаних заходів, здійснюваних на основі як теоретичних, так і практичних розробок, які об'єднуються терміном «моніторинг» і служать для з'ясування ситуації в тій чи іншій сфері практики. При цьому використовуються традиційні пізнавальні засоби – спостереження, дослідження, порівняльний аналіз, перевірка, контроль тощо [120, с.73]. Моніторинг, пише Ю.Б. Іванова, – це постійне спостереження за ходом якого-небудь явища або процесу з метою визначення закономірностей і особливостей його розвитку. Моніторинг економічних явищ і процесів має мету визначення їх відповідності суспільним інтересам, конкретним цілям і завданням, заздалегідь наміченим цілям і результатам [175]. Під моніторингом, зазначає , в цілому, прийнято розуміти процес систематичного збору й аналізу кількісної та якісної інформації щодо виконання проєктів, заходів і програм. Він проводиться з метою забезпечення відповідності реалізації проєктів чи програм попередньо затвердженим передумовам та цілям, а також управління інформацією щодо надання допомоги в процесі прийняття рішення. Складовими системи моніторингу є людські ресурси, відповідна організаційна структура та система збору інформації (використання якої діє за умови внесення до неї поточних перевірених даних). Для цього

створюється моніторинговий комітет, що охоплює всі рівні управління, оскільки його завданням є не тільки періодична оцінка просування у досягненні конкретних цілей, а й затвердження додаткової програми та поправок до неї, внесення змін, які є необхідними для покращення управління сприяння [134].

Таким чином, моніторинг, на відміну від аналізу, – це спостереження та оцінка стану якогось об'єкта в динаміці, тобто, безпосередньо під час його функціонування або загального процесу існування з метою отримання поточних, оперативних і найбільш актуальних даних про нього. В контексті реалізації відомчої антикорупційної програми моніторинг дозволяє встановити, на якому етапі перебуває виконання органами і підрозділами СБУ вказівок та завдань встановлених у документі.

Правове регулювання моніторингу реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України регулюється декількома ключовими нормативно-правовими актами, зокрема: Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки»; Постановою КМУ «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки»; Наказом НАЗК «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» від 28.12.2021 №830/21; Наказом Центрального управління СБУ від 19.04.2021 №126 який затверджує антикорупційну програму СБ України на період з 2021 до 2024 року.

Так, статтею 18-3 ЗУ «Про запобігання корупції» національне агентство забезпечує моніторинг та оцінку ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії у визначеному ним порядку. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції та виконавці державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, у межах повноважень, щорічно до 15 лютого подають до Національного агентства статистичну інформацію про результати своєї

роботи з обов'язковим зазначенням таких даних: «1) кількість зареєстрованих кожним із спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції повідомлень про кримінальні корупційні правопорушення та кількість обвинувальних актів, переданих до суду у провадженнях про кримінальні корупційні правопорушення; 2) кількість заведених оперативно-розшукових справ та їх результативність; 3) кількість осіб, стосовно яких до суду направлено обвинувальні акти щодо вчинення ними кримінальних корупційних правопорушень, а також кількість осіб, стосовно яких складено протоколи про вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією; 4) кількість осіб, стосовно яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду щодо вчинення ними кримінальних корупційних правопорушень, а також на яких накладено адміністративне стягнення за правопорушення, пов'язане з корупцією (з виокремленням інформації про осіб, провадження стосовно яких здійснювалися у зв'язку з повідомленнями викривачів); 5) кількість осіб, стосовно яких набрав законної сили виправдувальний вирок суду щодо вчинення ними відповідних правопорушень та стосовно яких закрито відповідне адміністративне провадження без накладення стягнення; 6) відомості окремо за категоріями осіб, зазначених у частині першій статті 3 цього Закону, і за видами відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією; 7) кількість осіб, звільнених з посади (роботи, служби) у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційні правопорушення або правопорушення, пов'язані з корупцією, а також осіб, стосовно яких застосоване покарання чи стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 8) відомості про розмір збитків і шкоди, завданих корупційними правопорушеннями та правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, стан та обсяги їх відшкодування (з виокремленням інформації про провадження, які здійснювалися у зв'язку з повідомленнями викривачів); 9) відомості про

кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, конфісковані за рішенням суду, а також кошти у розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг, стягнені на користь держави; 10) відомості про кошти та інше майно, одержані внаслідок корупційних правопорушень, повернуті в Україну із-за кордону, та розпорядження ними» [138]; тощо. Дану норму продубльовано у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX.

В свою чергу у Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки закріплено, що моніторинг виконання Програми забезпечує Національне агентство шляхом систематичного збору, узагальнення та аналізу інформації щодо здійснення заходів, передбачених Програмою, зокрема з використанням засобів інформаційної системи моніторингу реалізації державної антикорупційної політики. Відповідальні за виконання Програми щороку до 15 лютого та 15 липня подають Національному агентству інформацію про стан здійснення заходів, яка оприлюднюється Національним агентством. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції та відповідальні за виконання Програми у межах повноважень щороку до 15 лютого подають до Національного агентства статистичну інформацію про результати своєї роботи із зазначенням даних, визначених у згаданій раніше частині другій статті 18-3 Закону України «Про запобігання корупції» [141].

Процесуальні аспекти моніторингу виконання антикорупційної програми регламентовано Наказом НАЗК «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» від 28.12.2021 №830/21. Відповідно до Розділу VI згаданого вище Наказу, моніторинг полягає у зборі та аналізі інформації про повноту та своєчасність виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, їх актуальність та відповідність середовищу організації з метою контролю стану управління корупційними ризиками,

виявлення та усунення недоліків у положеннях антикорупційної програми. Під час моніторингу аналізується фактичний стан виконання кожної категорії заходів, передбачених антикорупційною програмою, а саме заходів з реалізації антикорупційної політики організації, заходів впливу на корупційні ризики, навчальних заходів, заходів з поширення інформації антикорупційного спрямування та інших заходів. Особи, відповідальні за виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, у встановлений нею строк надають уповноваженому підрозділу (уповноваженій особі) інформацію про стан виконання заходів, їх актуальність, а у разі невиконання або несвоєчасного виконання окремих заходів - інформують про причини, які до цього призвели [135].

На підставі положень наведених в документі НАЗК, Наказом Центрального управління СБУ від 19.04.2021 №126 який затверджує антикорупційну програму СБ України на період з 2021 до 2024 року визначено, що моніторинг та координація виконання антикорупційної програми здійснюється Головою комісії з оцінки корупційних ризиків та Головним управлінням внутрішньої безпеки, які, серед іншого, мають право одержувати від функціональних підрозділів Центрального управління, установ, закладів, регіональних органів СБУ відповідну інформацію та в разі необхідності інформують про хід виконання антикорупційної програми Голову СБУ. У межах моніторингу ведеться облік, аналіз та узагальнення отриманої інформації, за результатами якого не рідше одного разу на рік здійснюється оцінка результатів здійснення передбачених Антикорупційною програмою заходів щодо усунення виявлених корупційних ризиків та оцінка ефективності антикорупційної програми. За необхідності перед Головою СБУ ініціюється питання щодо доцільності внесення змін до антикорупційної програми [5]. Комісія, під час проведення оцінки виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, у разі порушення строків, невиконання, неповноти виконання заходу або

неефективності вжитих заходів з'ясовує обставини, з огляду на які захід не було реалізовано або було реалізовано частково. За результатами моніторингу та оцінки виконання до Антикорупційної програми можуть вноситися зміни [5].

Зазначене вище підтверджує, що моніторинг – це особлива діяльність, яка має ключове призначення – оцінити те, як відбувається процес реалізації антикорупційної програми. Д.В. Сухінін вказує, що оцінювання – це дослідження, яке визначає стан виконання та наслідки надання послуги за якісними та кількісними показниками, відповідність встановлених цілей результатам, а також результативність, продуктивність та ефективність надання послуг та діяльності влади. Основною метою оцінювання є визначення стану та якості реалізації будь-якого напрямку діяльності, проекту або програми [173]. Г.А. Мішеніна та Я.В. Кобушко, аналізуючи моніторинг та оцінювання результативності публічного управління, зазначають, що вони ґрунтуються на тому, що управлінська діяльність, яка має на меті досягнення визначених стратегічних цілей за допомогою виконання тактичних завдань, з погляду публічного управління переорієнтовується на кінцевий результат у вигляді задоволеності окремих громадян та суспільства загалом обсягами та якістю товарів і послуг, що ними споживаються, наслідками їхньої діяльності, а також обсягами та якістю публічних послуг, які надають суб'єкти публічного управління та адміністрування, що забезпечує поліпшення умов існування і життєдіяльності громадян [113, с.5].

Отже, оцінювання ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, є важливою частиною моніторингу та представляє собою – комплексний аналіз системи показників, що використовуються для визначення рівня досягнення антикорупційних цілей, ефективності впроваджених заходів і відповідності діяльності СБУ принципам прозорості, підзвітності та доброчесності. Вони базуються на

кількісних та якісних критеріях, включаючи рівень дотримання антикорупційного законодавства, виявлення та усунення корупційних ризиків, результативність заходів з підвищення професійної етики, а також рівень довіри суспільства до діяльності СБУ у сфері запобігання корупції.

Тож, в основі моніторингу та оцінки досліджуваних програм лежить система певних критеріїв. Оцінка загальної ефективності реалізації антикорупційної програми здійснюється, зокрема, за такими індикаторами:

- стан здійснення заходів, передбачених Програмою. Зазвичай, Стан виконання передбачених Антикорупційною програмою заходів визначається за такими критеріями: «Виконано» або «Постійно виконується» – якщо запланований захід у звітному періоді виконано або постійно виконується протягом звітного періоду; «На стадії виконання» – якщо у звітному періоді виконання заходу розпочато; «Не виконано» – якщо виконання заходу у звітному періоді не розпочиналося. Якщо виконання заходу зумовлено певною подією, строк виконання заходу розпочинається з моменту настання цієї події [140];

- підвищення позиції України в рейтингу Індексу сприйняття корупції. 35 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2024 рік. У новому дослідженні Transparency International наша країна посідає 105 місце поміж 180 країн. Таким чином, після відчутного приросту на три бали у 2023 році вже у 2024-му Україна дещо втратила позиції в антикорупційній боротьбі. Основними ж драйверами змін залишаються реформи, спрямовані на євроінтеграцію і виконання міжнародних зобов'язань. Утім, цьогорічні результати сигналізують про формальний підхід до виконання багатьох реформ або ж свідоме пробуксовування в їх реалізації. Тож втрата балів у 2024 році вказує на те, що орієнтації суто на програмне виконання взятих Україною зобов'язань недостатньо, а реалізація розпочатих реформ відбувається не так якісно, як планувалося [59].

Відмітимо, що з-поміж сусідів Україна і надалі випереджає росію — країна-терорист у 2024 році втратила аж 4 бали і з 22 балами посідає 154 позицію. І так само продовжує падіння білорусь — північна сусідка торік теж втратила 4 бали, і тепер з 33 балами знаходиться на 114 сходинці. З-поміж західних сусідів покращити свої позиції загалом вдалося лише Молдові – 43 бали, 76 місце. Другий рік поспіль не змінюється показник Румунії — 46 балів, 65 місце. А всі інші країни погіршили свої позиції: по 1 балу втратили Польща (53 бали, 53 місце) і Угорщина (41 бал, 82 місце), і аж 5 балів втратила Словаччина (49 балів, 59 місце). Таким чином, не лише Україна, а і її сусіди, крім Молдови і Румунії, за 2024 рік здебільшого погіршили свої показники в Індексі сприйняття корупції [8]. Показники більшості країн-кандидаток в Євросоюз теж показують тенденції до стагнації в боротьбі з корупцією. Так, за рік не змінилися показники Грузії (53 бали, 53 місце), Чорногорії (46 балів, 65 місце), Туреччини (34 бали, 107 місце). На 1 бал зменшилися показники Сербії (35 балів, 105 місце). По 2 бали втратили Північна Македонія (40 балів, 88 місце) та Боснія і Герцеговина (33 бали, 114 місце). А покращити свої показники вдалося лише двом країнам: на 1 бал виросли позиції Молдові — 43 бали, 76 місце, і аж на 5 балів — показники Албанії (42 бали, 80 місце). Таким чином, лише Молдова і Албанія показали цього року прогрес, причому зростання Албанії — це найкраща динаміка з-поміж усіх країн-кандидаток до ЄС [59].

- збільшення частки населення, яке негативно ставиться до корупційних проявів. Українці оцінюють рівень поширеності корупції як високий, хоча на практиці все рідше стикаються з корупційними проявами. Так, 91,4% населення вважають, що корупція дещо або дуже поширена, при цьому власний корупційний досвід мали 18,7% громадян. Про це свідчать результати загальнонаціонального дослідження «Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність», яке провела соціологічна компанія Info Sapiens на замовлення Національного агентства з питань запобігання

корупції (НАЗК). Сприйняття поширеності корупції в Україні є незмінно високим протягом багатьох років поспіль. При цьому реальний корупційний досвід населення суттєво знизився за останню декаду. За даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології, ще у 2015 році частка населення, яка мала справу з будь-якою формою корупції принаймні раз на рік, становила понад дві третини (70,7%) [155].

- зменшення частки населення, яке мало власний корупційний досвід.

Результати соціологічного дослідження 2024 року засвідчують негативне ставлення до корупції переважної більшості громадян України та представників бізнесу. Незважаючи на критичну оцінку респондентами результатів боротьби з корупцією в Україні, частка тих, хто реально мав корупційний досвід у 2024 році, суттєво не змінилася з минулого року. Варто також зауважити, що з другого року від початку повномасштабного вторгнення росії представники бізнесу дещо частіше стикаються з корупцією, ніж населення. Натомість до 2022 року включно саме населення частіше повідомляло про наявність корупційного досвіду. Відсутність зростання цього показника та відносна стабілізація на одному рівні у 2022–2024 роках частки громадян, які стикалися з корупцією, може бути одним із маркерів дієвості заходів з протидії корупції в низці сфер, з якими контактує населення [78];

- збільшення кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а також громадян, які заявили про факти корупції, що мали стосовно них місце, компетентним органам. «Сьогодні ще не всі готові стати публічними викривачами, проте якщо використовувати функціонал Порталу, зокрема, можливість анонімно повідомляти про факти корупції, то ми зможемо дізнатися про більшу кількість фактів корупції в державному секторі. Суспільство поступово змінює своє ставлення, що ми бачимо зі статистики. Так, у 2021 році до суду була направлена лише одна справа за участі викривача. У 2022 – 5. Цього року – вже 7. Але це лише публічні

викривачі. Більшість людей ще не готові публічно викривати корупцію і допомагають нам у документуванні злочинів анонімно. Взагалі людині важливо психологічно подолати цей бар'єр, і Портал повідомлень викривачів допоможе їм в цьому. Плюс ми бачимо вже перші рішення, прийняті судом щодо виплати матеріальної винагороди викривачам. Це також стимулюватиме людей. Також потрібно пояснювати, що, крім винагороди, викривач отримає певні правові гарантії від переслідування чи звільнення. В перспективі ми побачимо великий результат», - переконаний заступник Генерального прокурора - керівник САП Олександр Клименко [94].

Тож, з огляду на зазначене вище, цілком справедливим буде говорити про те, що загальна реалізація Антикорупційної програми є досить спірною, адже фактично кожен показник фактично свідчить про те, що рівень корупції у нашій країні продовжує зростати, а ставлення населення (окрім факту осуду), залишається незмінним. З огляду на це, Трансперенсі Інтернешнл Україна – акредитований представник глобального руху Transparency International, що комплексно підходить до розробки і впровадження змін задля зниження рівня корупції, на своєму офіційному веб-сайті зазначили: загалом можна визначити три ключові документи, які формують траєкторію для подальшого розвитку України: Ukraine Facility Plan; Звіт про розширення ЄС щодо України; програма МВФ в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF). Згідно з цими документами, у 2025 році Україна має зробити такі комплексні кроки, які посилять її спроможності у боротьбі з корупцією: збільшити кількість суддів та персоналу Вищого антикорупційного суду; продовжити роботу та усунути перешкоди щодо розслідувань топкорупційних справ, включно з арештом та конфіскацією злочинних активів; належно імплементувати ДАП; впорядкувати внутрішні процедури НАЗК; посилити спроможність НАБУ щодо проведення судових експертиз та незалежного прослуховування;

завершити зовнішній аудит ефективності Національного антикорупційного бюро України за участю трьох незалежних експертів з міжнародним досвідом та опублікувати відповідний звіт; внести законодавчі зміни, які дозволять САП керувати запитами про екстрадицію та взаємну правову допомогу і раціоналізувати наслідки закінчення строку досудового розслідування («поправки Лозового»); прийняти закон про комплексну реформу Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА); розмежувати повноваження між Рахунковою палатою і Держаудитслужбою; продовжити гармонізацію українського законодавства про публічні закупівлі [59].

Такий стан речей, безумовно, вплинув і на реалізацію антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Разом із тим, з огляду на специфіку виконуваних СБУ завдань, підхід до оцінки виконання, а також перелік критеріїв, також є відмінним. Так, відповідно до Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021-2024 роки, оцінка ефективності виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою, проводитиметься з урахуванням таких критеріїв:

1) повнота виконання. Цей критерій є досить узагальненим, адже він відображає ступінь реалізації всіх передбачених Програмою заходів відповідно до визначених строків, обсягів та очікуваних результатів. Цей критерій відображає, наскільки комплексно та вчасно виконуються всі заплановані дії щодо запобігання та протидії корупції в органах та підрозділах СБУ. Він включає аналіз виконання нормативно-правових, організаційних, кадрових та освітніх заходів, визначених програмою, а також оцінку усунення ідентифікованих корупційних ризиків. Високий рівень повноти виконання свідчить про ефективне впровадження антикорупційної політики, тоді як невиконання або часткове виконання окремих заходів може вказувати на наявність перешкод у реалізації програми або потребу в її коригуванні.

2) своєчасність виконання. Даний критерій означає відповідність фактичних строків реалізації передбачених заходів визначеним програмою термінам. На нашу думку, зазначений критерій вказує наскільки ефективно організована діяльність щодо запобігання та протидії корупції, чи дотримуються встановлені часові рамки для виконання кожного етапу програми, а також чи враховуються можливі ризики та затримки в процесі її реалізації;

3) ефективність виконання. Даний критерій відображає ступінь досягнення поставлених антикорупційних цілей і завдань із витратами ресурсів та позитивним результатом. Цей критерій оцінює не лише факт виконання заходів, а й їхній реальний вплив на зниження рівня корупційних ризиків, підвищення прозорості та доброчесності в діяльності СБУ. Він враховує ефективність впроваджених механізмів контролю, результативність навчальних та профілактичних заходів, а також покращення рівня довіри громадян до Служби.

За результатами моніторингу та оцінки виконання до Антикорупційної програми можуть вноситися зміни. Крім того Антикорупційна програма може переглядатися Комісією: у разі виявлення нових корупційних ризиків; протягом тридцяти календарних днів після прийняття Антикорупційної стратегії на 2020 – 2024 роки та Державної програми з її реалізації; у разі внесення змін до законодавства у сфері запобігання корупції; надання Національним агентством з питань запобігання корупції обов’язкових для розгляду пропозицій; за результатами проведеної оцінки виконання Антикорупційної програми – не рідше ніж один раз на рік [5]. До прикладу, у Звіті СБУ щодо ходу виконання антикорупційної програми за перше півріччя 2024 року зазначається, що було Розроблено та затверджено низку нормативно-правових актів СБУ, спрямованих на забезпечення проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності СБ України. А саме, накази, що

регламентують систему запобігання та протидії корупції в органі держбезпеки. Зокрема: 1) Наказ ЦУ СБУ від 01.02.2024 № 38 «Про внесення змін до Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021-2024 роки»; 2) Наказ ЦУ СБУ від 15.05.2024 № 206 «Про деякі питання забезпечення меблями, обладнанням, устаткуванням та інвентарем приміщень СБУ»; 3. Наказ ЦУ СБУ від 27.11.2023 №474 «Правила професійної етики та доброчесності військовослужбовця Служби безпеки України» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2150-23#Text>); 4) Наказ ЦУ СБУ від 25.05.2024 №273/дск «Про затвердження Інструкції про особливості забезпечення охорони інформації НАТО з обмеженим доступом у системі СБ України» [55]. Окрім того, у Звіті зазначається, що протягом I півріччя 2024 року до уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції надійшло чотири повідомлення про можливе виникнення конфлікту інтересів у співробітників СБ України. За результатами опрацювання вжито заходів з врегулювання виникнення потенційного конфлікту інтересів по 2 повідомленням (шляхом переведення співробітників на інші посади). За результатами розгляду одного повідомлення розпочато службову перевірку щодо можливих ознак порушення наказних вимог в СБ України. Крім того, за фактом порушення вимог ЗУ «Про запобігання» одного співробітника СБ України притягнуто до адміністративної відповідальності, передбачених ч.1 ст. 172-7 та ч. 2 ст. 172-7 КУпАП [55].

Проведений вище аналіз критеріїв оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України дає змогу говорити про те, що вони, на нашу думку, є відносно умовними, та не повною мірою характеризують стан виконання Програми. А відтак, перелік відповідних критеріїв має бути розширено. Більш детально вказане питання розглянемо в рамках підрозділу 3.2. дисертаційного дослідження.

У даному контексті варто вказати Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції 28 грудня 2021 року № 830/21, яким закріплюється досить широке коло індикаторів: зменшення кількості випадків учинення працівниками організації корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, порушень антикорупційної програми порівняно із попереднім періодом; відсоток корупційних ризиків, які усунуто за результатами вжиття заходів впливу на них; відсоток корупційних ризиків, рівень яких знижено за результатами вжиття заходів впливу на них; відсоток працівників, які пройшли навчання з питань запобігання та протидії корупції та набрали високий бал за результатами перевірки їхніх знань; відсоток опитаних зовнішніх заінтересованих сторін, які вважають, що ефективність роботи із запобігання та протидії корупції у діяльності організації підвищилась; відсоток опитаних зовнішніх заінтересованих сторін, які вважають, що діяльність організації стала більш прозорою; інші індикатори [135].

Окрім того, нормативним документом передбачено, що джерелами інформації для встановлення ефективності виконання антикорупційної програми є: звіти про стан виконання антикорупційної програми; результати опитувань (анкетувань), інтерв'ювань внутрішніх та зовнішніх заінтересованих сторін; результати проведених консультацій із внутрішніми та зовнішніми заінтересованими сторонами; результати тестувань працівників організації на знання антикорупційного законодавства; повідомлення про можливі випадки корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону і порушень антикорупційної програми; рішення про притягнення працівників організації до відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень; інформація про результати проведення Національним агентством перевірок декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданих працівниками

організації у встановленому законодавством порядку (у разі їх проведення та інформування організації про результати); акти планових (позапланових) перевірок організації роботи із запобігання і виявлення корупції в організації, які складало Національне агентство (у разі їх проведення); дослідження, у тому числі наукові, соціологічні тощо, з питань запобігання та протидії корупції в організації; результати громадського контролю стану виконання організацією антикорупційного законодавства; результати проведеної громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових актів організації; відомості, розміщені у засобах масової інформації; інші джерела [135].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України відіграє важливу роль в контексті забезпечення послідовного, якісного та адаптованого до нових викликів, виконання заходів, передбачених даною Стратегією. Значення даного моніторингу полягає у тому, щоб забезпечити постійний контроль за виконанням антикорупційних заходів. Тож, завдяки моніторингу виявляються недоліки в реалізації заходів, передбачених Антикорупційною стратегією, що дозволяє оперативно коригувати політику запобігання корупції, вдосконалювати механізми контролю та посилювати відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, а також внести зміни у відповідні нормативно-правові акти.

У підсумку зазначимо, що для порядку здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України характерні наступні особливості:

- по-перше, наявність спеціального нормативно-правового підґрунтя здійснення відповідної діяльності;
- по-друге, залучення внутрішніх та зовнішніх суб'єктів контролю для забезпечення незалежності оцінки, які в свою чергу володіють своїм,

особливим правовим статусом, що обумовлено специфікою діяльності Служби безпеки України;

- по-третє, наявність критеріїв кількісного та якісного характеру, що характеризують стан реалізації заходів, передбачених програмою;

- по-четверте, дотримання принципів об'єктивності, прозорості та підзвітності, які мають бути органічно поєднані із принципом самостійності та незалежності СБУ;

- по-п'яте, моніторинг повинен здійснюватись системно та безперервно.

Висновки до розділу 2

Акцентовано увагу на тому, що контроль – це діяльність, яка націлена на перевірку та встановлення відповідності підконтрольного об'єкта нормативно визначеним правилам, вимогам і стандартам. В діяльності органів державної влади контроль активно застосовується для забезпечення послідовності, системності, цілеспрямованості та, безперечно, законності функціонування їх організаційних структур. В рамках нього за рахунок різноманітних адміністративно-правових інструментів перевіряється діяльність підпорядкованих управлінських елементів. Не є виключення Служба безпеки України, функціонування організаційної системи якої забезпечено за рахунок наряду внутрішньо-контрольної діяльності. Предметом останньої, окрім ключових питань роботи СБУ, у тому числі є проблема запобігання корупції та виконання державної антикорупційної програми відповідної Антикорупційній стратегії. Реалізація контролю передбачає поставлення завдань із виконання конкретних положень та вимог програми, а також подальшу перевірку якості, обсягів їх виконання, що в кінцевому випадку дає можливість сформувати загальне бачення рівня

втілення принципів державної антикорупційної політики в роботі СБУ в цілому.

Зазначено, що на сьогоднішній день існують перспективні документи, які затверджують необхідні кроки на шляху до стратегічної зміни орієнтирів та принципів роботи Служби безпеки України, реформування функціоналу, цілей та структури цього органу. Важливе місце у системі запропонованих реформ відведено питанням протидії та запобігання корупції в діяльності СБУ. Це позитивний момент для втілення вимог антикорупційної політики України, які здебільшого розраховані на поступове виконання і передбачають комплексні зміни в роботі органів влади. При цьому, антикорупційна програма в даному випадку є найкращим джерелом ідей для визначення цілей та завдань майбутніх трансформацій системи роботи СБ України.

Доведено, що під адміністративно-правовими інструментами реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України слід розуміти сукупність закріплених у нормах чинного законодавства правових форм, засобів, методів і механізмів, які в своїй єдності забезпечують ефективне впровадження антикорупційних заходів у діяльності СБУ. Вони спрямовані на запобігання, виявлення та протидію корупції в межах компетенції Служби, посилення доброчесності її персоналу, забезпечення прозорості та підзвітності управлінських рішень, а також створення ефективної системи контролю й моніторингу виконання антикорупційних норм. До переліку вказаних інструментів віднесено: 1) аналіз результатів роботи органів та підрозділів СБУ із виконання державної антикорупційної програми; 2) видання внутрішньо-організаційних актів, в яких знаходять закріплення питання протидії корупції з огляду на існуючу державну політику в зазначеній сфері; 3) моніторинг виконання антикорупційної програми; 4) оцінювання корупційних ризиків.

Наголошено, що саме вказані вище інструменти органічно комбінують в собі процеси документального обґрунтування запобігання корупції в системі СБУ та способи оцінки результату виконання відповідних державних програм та стратегій. Використання цих інструментів відкриває широкі можливості для провадження адміністративно-управлінських та інших внутрішніх корегувань діяльності СБУ з метою викорінення та попередження будь-яких проявів корупції у цьому державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями.

Відмічено, що аналіз – це засіб роботи із інформацією, який полягає у її збиранні, оцінці та формуванні висновків з огляду на мету аналітичної діяльності. Він може застосовуватись як в межах наукової роботи, так і функціонування підприємств, установ і організаційні всіх форм власності. Зокрема, аналіз активно використовується в роботі Служби безпеки України. За допомогою нього відбувається оцінка проведеної роботи органами та підрозділами СБУ та досягнутих результатів. За підсумками аналізу можна встановити прорахунки в роботі, недосконалої управлінських зв'язків та ролі керівного складу, перспективи подальшої роботи органу, а також цілу низку інших моментів.

З'ясовано, що моніторинг, на відміну від аналізу, – це спостереження та оцінка стану якогось об'єкта в динаміці, тобто, безпосередньо під час його функціонування або загального процесу існування з метою отримання поточних, оперативних і найбільш актуальних даних про нього. В контексті реалізації відомчої антикорупційної програми моніторинг дозволяє встановити, на якому етапі перебуває виконання органами і підрозділами СБУ вказівок та завдань встановлених у документі.

Наголошено, що оцінювання ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, є важливою частиною моніторингу та представляє собою – комплексний аналіз системи показників, що використовуються для визначення рівня досягнення

антикорупційних цілей, ефективності впроваджених заходів і відповідності діяльності СБУ принципам прозорості, підзвітності та доброчесності.

Констатовано, що здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України відіграє важливу роль в контексті забезпечення послідовного, якісного та адаптованого до нових викликів, виконання заходів, передбачених даною Стратегією. Значення відповідного моніторингу полягає у тому, щоб забезпечити постійний контроль за виконанням антикорупційних заходів, а відтак завдяки ньому виявляються недоліки в реалізації заходів, передбачених Антикорупційною стратегією, що дозволяє: оперативно коригувати політику запобігання корупції, вдосконалювати механізми контролю та посилювати відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, а також внести зміни у відповідні нормативно-правові акти.

Зроблено висновок про те, що для порядку здійснення моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України характерні наступні особливості: по-перше, наявність спеціального нормативно-правового підґрунтя здійснення відповідної діяльності; по-друге, залучення внутрішніх та зовнішніх суб'єктів контролю для забезпечення незалежності оцінки, які в свою чергу володіють своїм, особливим правовим статусом, що обумовлено специфікою діяльності СБУ; по-третє, наявність критеріїв кількісного та якісного характеру, що характеризують стан реалізації заходів антикорупційної програми; по-четверте, дотримання принципів об'єктивності, прозорості та підзвітності, які мають бути органічно поєднані із принципом самостійності та незалежності СБУ; по-п'яте, моніторинг повинен здійснюватись системно та безперервно.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми

Відповідно до Статті 13-1 Закону України «Про запобігання корупції», з метою організації та здійснення заходів із запобігання та виявлення корупції, передбачених цим Законом, утворюються (визначаються) уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Відповідно до згаданого вище Закону, уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції утворюються (визначаються) в: Офісі Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; апаратах Ради національної безпеки і оборони України, Рахункової палати, Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, Конституційного Суду України, Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; офісі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку; секретаріатах Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; апаратах та територіальних органах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (крім Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства); апараті Ради міністрів Автономної Республіки Крим, апаратах органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим; апаратах Верховної

Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських рад, Севастопольської міської ради, секретаріаті Київської міської ради; на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу (крім юридичних осіб, у яких відповідно до цього Закону затверджуються антикорупційні програми); у державних цільових фондах [138].

В структурі СБУ Уповноваженим з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми, є Головне управління внутрішньої безпеки СБУ. Втім, з огляду на закриту структуру Служби безпеки України, а також специфіку виконуваних завдань даним відомством, Положення про Управління внутрішньої безпеки СБУ, затверджене наказом СБУ від 23 червня 2016 року № 350/ДСК носить гриф «для службового використання», а відтак воно є недоступним для вільного доступу. Лише в Акті планової перевірки дотримання вимог Закону України «Про запобігання корупції» у Службі безпеки України від 03 липня 2019 року зазначається, що відповідно до пункту 1 Положення Управління внутрішньої безпеки СБУ (далі - Управління) є функціональним підрозділом Центрального управління, який забезпечує захист СБУ, її співробітників-військовослужбовців та працівників від розвідувально-підривних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, організацій, а також організованих злочинних угруповань, окремих груп та осіб. Крім того, Управління є уповноваженим підрозділом з питань запобігання та виявлення корупції в СБУ та безпосередньо підпорядковується Голові СБУ. Згідно з пунктом 7 Положення Управління очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється Головою СБУ за поданням начальника Управління роботи з особовим складом [3]. З огляду на обмеженість інформації в рамках даного підрозділу ми розглянемо загальні засади визначення правового статусу уповноважені особи з питань запобігання та виявлення корупції.

Взагалі, правовий статус – це, насамперед, правове положення особи щодо інших учасників суспільних відносин. У зв'язку з тим, що правовий статус визначається в нормативно-правових актах він має державно-правовий характер, а, відтак, прямо залежить від типу і форми держави [21]. О.М. Ярошенко вказує, що правовий статус – це визнаний нормами права правовий стан суб'єкта права, який відображає його становище у взаємовідносинах із іншими суб'єктами права. В його зміст фахівець включає два елемента: правосуб'єктність і юридичні права та обов'язки [203, с.25].

У розумінні О.М. Круглова адміністративно-правовий статус – це правове становище фізичної або юридичної особи в системі адміністративних правовідносин. Даний статус характеризується об'ємом і змістом адміністративної правосуб'єктності, яку утворюють адміністративна правоздатність та дієздатність. Адміністративно-правовий статус встановлюється перш за все Конституцією України, актами органів представницької влади, указами Президента України. У формуванні і особливо у реалізації цього статусу значна роль належить органам виконавчої влади. В багатьох випадках саме актами органів виконавчої влади конкретизуються права та обов'язки, встановлені у загальному вигляді конституціями та окремими законодавчими актами [85, с.31].

М.А. Бояринцева адміністративно-правовий статус громадянина України тлумачить як встановлену законом та іншими нормативно-правовими актами система прав та обов'язків громадянина, яка реалізується через суспільні відносини у сфері державного управління та забезпечується системою юридичних гарантій на участь в управлінні державними справами і задоволення публічних та особистих інтересів через діяльність державної влади та органів місцевого самоврядування [15, с.10]. С.Г. Стеценко стверджує, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного

права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність. Науковець підкреслює, що кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. Чинники, що впливають на прояви адміністративної дієздатності (вік, стать, стан здоров'я, належність до певних соціальних груп), також видозмінюють характеристики адміністративно-правового статусу [171, с.92-93]. Як зазначає М.І. Горбач, за своєю сутністю, адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративного права – це філософсько-правові чинники його «народження» і «смерті», правових статичних правил, потенціальної взаємодії з іншими суб'єктами і об'єктами права, що здійснюється на основі норм адміністративного права, з метою забезпечення прав, свобод або/та законних інтересів при умові недопущення творення передумов щодо порушення засвічених цінностей інших суб'єктів права [35].

Таким чином, під адміністративно-правовим статусом Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України найбільш доцільно розуміти врегульоване нормами чинного адміністративного законодавства України, а також внутрішньовідомчими документами Служби, положення даного суб'єктами в організаційно-управлінській структурі СБУ, що визначається сукупністю визначених елементів, які включають: повноваження (сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), а також завдання та функції, які виконуються ними в процесі здійснення свої діяльності.

Почати варто із розгляду завдань та функцій Уповноваженого, оскільки саме вони обумовлюють перелік його повноважень. У філософському значенні завдання – це не просто завдання, а «соціальне завдання», що робить його наближеним до сфери, яку ми розглядаємо, і воно витлумачується у цьому сенсі «як необхідність для суб'єкта (суспільства, соціальної спільноти, особи) здійснити у майбутньому

визначену діяльність», а ціль – як «ідеальний, насамперед, визначений результат людської діяльності, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомленої людиною потреби. Ціль є безпосереднім внутрішнім спонукальним мотивом людської діяльності» [188, с.756]. Завдання, пише, О.Г. Комісаров, - це цілі, досягнення яких бажано до певного (визначеного) моменту часу в межах періоду стратегічного планування. До цього слід додати, що цілі можуть бути недосяжними на конкретний (запланований) момент, але наближення до них за цей час повинно відбуватися постійно. Завдання, на відміну від цілей, повинні бути здійсненими, хоча не завжди можна вимагати їх здійснення [74]. В.О. Климков переконливо доводить, що завдання є своєрідним цільовим орієнтиром, досягнення якого бажане до певного моменту в межах встановленого періоду дії управлінського рішення. Вчений акцентує увагу на тому, що завдання визначає безпосередню мету організації, яка може бути виражена кількісно. У підсумку автор зазначає, що завдання являють собою сукупність вимог, необхідних для прийняття рішень у конкретній ситуації [69, с.99].

Таким чином, завдання представляють собою своєрідні мікроцілі, досягнення яких є необхідним для досягнення кінцевої мети діяльності Уповноваженого з питань запобігання корупції. Так, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є: 1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією; 2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій; 3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання законодавства щодо запобігання корупції; 4) здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів,

сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання; 5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до цього Закону порядку; 6) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі розгляд повідомлень про порушення вимог цього Закону, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях; 7) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог цього Закону, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів; 8) інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції [138].

Зазначені завдання обумовлюють широкий перелік функцій Уповноваженої особи. А.Й. Осетинський вказує, що функції визначають не всі, а лише основні, загальні, домінуючі, пріоритетні, постійні види та напрями діяльності суб'єкта. Функція завжди знаходиться у відповідному співвідношенні з метою та завданнями, з компетенцією суб'єкта, з його організаційною структурою. Функція має об'єктивний, первісний характер, в той час як організаційні надбудови є похідними і можуть час від часу змінюватись, в тому числі в межах однієї правової ідеології, в межах одного якісно однорідного етапу розвитку правової системи. Пізнання функцій відбувається, в тому числі, через їх класифікацію, через розподіл на окремі види [123]. Є.О. Іванова вважає, що функції управління – це види (напрями) діяльності, яку здійснюють уповноважені органи щодо забезпечення організації ефективного виконання покладених на них повноважень [58, с.123]. Тож, функції фактично характеризують

практичний бік діяльності Уповноваженої особи. Вказані функції, відповідно до Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, найбільш доцільно поділити на наступні групи:

1) контрольні функції. Останні представляють собою сукупність дій та процедур, спрямованих на спостереження, перевірку, оцінку та забезпечення відповідності діяльності, процесів або рішень встановленим нормам, вимогам та стандартам з метою виявлення відхилень і їх усунення. До переліку даних функцій найбільш доцільно віднести: здійснює контроль за дотриманням антикорупційного законодавства у відповідному органі, його територіальних (міжрегіональних) органах та юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу; здійснює перевірку отриманих повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону; здійснює моніторинг Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, з метою забезпечення дотримання відповідним органом вимог чинного законодавства; здійснює підготовку звітів за результатами періодичного моніторингу та оцінки виконання антикорупційної програми, а також надає пропозиції щодо внесення змін до неї; у разі отримання офіційної інформації стосовно вчинення працівником відповідного органу корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, здійснює моніторинг офіційного вебпорталу "Судова влада України", Єдиного державного реєстру судових рішень з метою отримання інформації щодо результатів розгляду відповідної справи судом [143];

2) нормотворча функція. О.В. Петришин вказує, що нормотворчість — це діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [176]. Ю.П. Сурмін і В.Д.

Бакуменко зазначають, що нормотворчість – це спеціальна організаційно-правова діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає в ініціюванні, підготовці й розгляді проєктів нормативних актів, ухваленні нормативних актів та введенні їх у дію. Нормотворчість здійснюється за певною процедурою, що складається із низки стадій – самостійних, логічно завершених етапів та організаційно-технічних дій щодо підготовки та ухвалення нормативних актів, якими є: нормотворча ініціатива і підготовка проєкту нормативного акта, внесення проєкту нормативного акта на розгляд суб'єкту нормотворення, розгляд та обговорення проєкту нормативного акта, ухвалення нормативного акта, введення нормативного акта в дію [50, с.486]. До ключових ознак нормотворчості Т.В. Курусь відносить такі: здійснюється уповноваженими суб'єктами: а) державою, її органами (парламентом, урядом, міністерствами, місцевими адміністраціями тощо); б) громадянським суспільством (народом), його організаціями; є формою владної вольової діяльності уповноважених суб'єктів, яка включає в себе вивчення, узагальнення і систематизацію типових конкретних правовідносин, що виникають у суспільстві; є не диктатом волі уповноважених суб'єктів, а процедурою формулювання норм, котрі властиві соціальним відносинам, стали типовими діями їх учасників; виражається у санкціонуванні існуючих чи встановленні нових, зміні чи призупиненні чинних і скасуванні застарілих правових норм на підставах, передбачених законом; набуває завершення в письмовому акті-документі, що називається нормативно-правовим актом (законом) [96, с. 10]. Тож, в рамках реалізації нормотворчої функції Уповноважений: розробляє проєкти актів з питань запобігання та виявлення корупції у відповідному органі; забезпечує підготовку антикорупційної програми відповідного органу (іншого документа за результатами оцінки корупційних ризиків та визначення заходів з їх усунення - для відповідного органу, який не має обов'язку затверджувати антикорупційну програму), змін до неї, подання її

на погодження та моніторинг її виконання; візує проекти актів з основної діяльності, адміністративно-господарських питань, кадрових питань (особового складу) залежно від їх видів [143].

3) взаємодія та координація. Відповідно до точки зору Л.Г. Шморгун, Взаємодія – це процес прямого або непрямого впливу об'єктів (або суб'єктів) один на одного, що спричиняє їх взаємну обумовленість і зв'язок. Вона передбачає ставлення людини до іншої як до суб'єкта з унікальним внутрішнім світом. У соціальній філософії, психології та теорії менеджменту взаємодія розглядається не лише як взаємний вплив людей, а й як організація їх спільної діяльності, що дозволяє групі ефективно досягати спільних цілей. Соціальна взаємодія включає обмін думками, ідеями, образами, вплив на цінності, потреби та емоційний стан інших людей. Вона є систематичним процесом, у межах якого людина здійснює дії, спрямовані на виклик певної реакції з боку оточуючих. Спільне існування та діяльність людей у суспільстві або організації накладає більш чіткі обмеження на прояви активності чи пасивності порівняно з індивідуальним життям. У ході взаємодії працівник формує адекватне уявлення як про себе, так і про інших людей [199]. В свою чергу В. Шамрай та І. Олійник розуміють під координацією заснований на законі і підзаконних актах управлінський вплив вищого рівня суб'єктів відносно нижчого рівня, що здійснюється з метою спрямування діяльності взаємодіючих підсистем на виконання загальних завдань при самостійному, автономному вирішенні [196, с.64]. Реалізації даної функції передбачає: здійснює координацію діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) територіальних (міжрегіональних) органів та юридичних осіб, що належать до сфери управління відповідного органу; взаємодіє з уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) інших відповідних органів, Національним агентством, іншими спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції; співпрацює з

викривачами, забезпечує дотримання їхніх прав та гарантій захисту, передбачених Законом; організовує роботу внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень вимог Закону, отримує та організовує розгляд повідомленої через такі канали інформації [143];

4) організаційно-управлінська функція. З точки зору теорії управління, організаційна функція – це організація процесу управління, вжиття усвідомлених необхідних заходів і дій. Завданням цієї функції є створення структури організації, а також забезпечення всім необхідним для її ефективної діяльності, досягнення запланованих цілей [185]. В свою чергу О.М. Бандурка вказує, що функції управління мають двоєдину природу, яка виявляється комплексно на всіх рівнях соціального розвитку. Організація та впорядкування, узгодженість і правильна послідовність спільних дій людей – невід’ємна умова досягнення намічених цілей. Одночасно самі цілі надають діям людей певного змісту й спрямованості. З цієї точки зору функції управління можна класифікувати за їх загальним значенням, виділивши функції організаційні та цільові [10, с.28]. Тож, в рамках представленої у роботі проблематики організаційна функція включає: у разі зміни структури, штатної чисельності, контактних даних, а також керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) повідомляє про це Національне агентство протягом десяти робочих днів; організовує роботу з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, вносить керівнику відповідного органу пропозиції щодо таких заходів, залучається для виконання цих функцій до роботи комісії з оцінки корупційних ризиків; вживає заходів з виявлення конфлікту інтересів та сприяє його врегулюванню, інформує керівника відповідного органу та Національне агентство про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання; надає працівникам відповідного органу або особам, які проходять у ньому службу чи навчання

або виконують певну роботу, методичну допомогу та консультацію щодо здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону та захисту викривачів, проводить внутрішні навчання з цих питань; організовує роботу та бере участь у службовому розслідуванні, яке проводиться з метою виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення або невиконання вимог Закону в інший спосіб, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом Національного агентства; інформує Національне агентство у разі ненаправлення службою управління персоналом відповідного органу засвідченої в установленому порядку паперової копії розпорядчого документа про накладення дисциплінарного стягнення та інформаційної картки до розпорядчого документа про накладення (скасування розпорядчого документа про накладення) дисциплінарного стягнення на особу за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень для внесення відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; веде облік працівників відповідного органу, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією [143];

5) інформаційна функція. У широкому розумінні інформаційна функція – це загально-соціальна головна функція держави, в якій можна виділити дві похідні функції: функцію інформаційного забезпечення діяльності держави в цілому, її органів, установ, посадових осіб та інформаційно-комунікативну функцію, тобто функцію інформаційного обслуговування громадян – діяльності державних і суспільних органів, організацій, установ, посадових осіб щодо задоволення потреб і законних інтересів громадян в одержанні необхідних зведень, повідомлень, знань, що стосуються політичних, економічних, соціально-культурних і соціально-

побутових сторін життєдіяльності держави, особистості, суспільства [68]. Інформаційна функція передбачає, що Уповноважений з питань запобігання корупції: надає працівникам відповідного органу, його структурним підрозділам методичну та консультаційну допомогу з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції; за результатами роботи за звітний рік надає до Національного агентства інформацію щодо своєї діяльності до 10 лютого наступного за звітним року, за формою згідно з додатком до цього Типового положення; щопівроку надає Національному агентству інформацію щодо виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою відповідного органу; надає консультаційну допомогу в заповненні декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; інформує керівника відповідного органу, Національне агентство або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у випадках, передбачених законодавством, про факти, що можуть свідчити про вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень та інших порушень вимог Закону працівниками відповідного органу; повідомляє у письмовій формі керівника відповідного органу про вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, та інших порушень вимог Закону працівниками відповідного органу з метою забезпечення дотримання вимог законодавства [143].

Зазначене вище обумовлює наявність особливого переліку повноважень Уповноваженого з питань запобігання корупції. У Великому енциклопедичному словнику повноваження – це сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [18, с. 639]. І.П. Голосніченко та Д.І. Голосніченко повноваження пропонують тлумачити як загальне для теорії права та держави поняття, змістом якого є система прав

та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами і органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому [33]. Повноваження найбільш доцільно розглядати як сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Суб'єктивне право, пишуть Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна, - це передбачена нормами права міра можливої поведінки учасника правовідносин. Іншими словами, це міра поведінки, що належить уповноваженій особі для задоволення її інтересів та потреб і яка забезпечується відповідними юридичними обов'язками інших (зобов'язаних) осіб [17]. Суб'єктивні права можна охарактеризувати наступними ознаками: а) суб'єктивні права - це можливість певної поведінки; б) ця можливість надана особі, яка володіє адміністративною правоздатністю та адміністративною дієздатністю; в) ця можливість надана з метою задоволення інтересів суб'єкта у конкретній сфері і розв'язання завдань, що стоять перед ним; г) поведінка суб'єкта реалізується в адміністративних правовідносинах; д) поведінка суб'єкта нормативно обмежена, порушення цих меж (міри можливої поведінки) становить зловживання правом; е) ці права існують тільки у зв'язку з наявністю відповідних юридичних обов'язків з боку іншого учасника правовідносин і без виконання цих обов'язків не можуть бути реалізовані; ж) реалізація прав гарантується державним примусом або осудом щодо носія кореспондуючого обов'язку; з) ці права мають юридичну природу, оскільки надаються адміністративно-правовими нормами і гарантуються державою [45, с.114].

Тож, суб'єктивне право – це міра можливої поведінки, яку здійснює Уповноважений в процесі виконання своїх завдань та функцій. Типовим положенням про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань

запобігання та виявлення корупції передбачено, що Уповноважений підрозділ (уповноважена особа) з метою виконання покладених на нього (неї) завдань має право: 1) мати доступ до документів та інформації, розпорядником яких є відповідний орган, з урахуванням обмежень, встановлених законом, робити чи отримувати їх копії; 2) витребувати від інших структурних підрозділів відповідного органу документи або їх копії, у тому числі ті, що містять інформацію з обмеженим доступом (крім державної таємниці); 3) здійснювати обробку інформації, у тому числі персональних даних, з дотриманням законодавства про захист персональних даних; 4) викликати та опитувати осіб, дії або бездіяльність яких стосуються повідомлених викривачем фактів, у тому числі керівника, заступників керівника відповідного органу; 5) звертатися до Національного агентства щодо порушених прав викривача, його близьких осіб; 6) вносити керівнику відповідного органу (суб'єкту призначення) подання про притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників відповідного органу, винних у порушенні Закону; 7) виконувати інші визначені Законом повноваження, спрямовані на всебічний розгляд повідомлень про вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень та інших порушень вимог Закону, у тому числі повідомлень викривачів, захист їхніх прав і свобод; 8) отримувати від посадових та службових осіб відповідного органу письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення вимог Закону щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та інших передбачених вимог, обмежень та заборон; 9) брати участь та проводити для працівників відповідного органу внутрішні навчання, а також ініціювати проведення нарад з питань запобігання і виявлення корупції; 10) надсилати за підписом керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) запити до територіальних (міжрегіональних) органів, юридичних осіб, що належать до сфери управління відповідного органу, з метою отримання від них інформації та

матеріалів, необхідних для виконання покладених на уповноважений підрозділ (уповноважену особу) завдань; 11) ініціювати перед керівником відповідного органу питання проведення перевірки стану організації роботи із запобігання і виявлення корупції у територіальних (міжрегіональних) органах та юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу; 12) проводити аналіз потенційних та наявних контрагентів відповідного органу і надавати інформацію про них керівникові відповідного органу [143]; тощо.

Що ж стосується обов'язків, до вони представляють собою покладену на зобов'язану особу і забезпечена можливістю застосування засобів державного примусу міра необхідної поведінки, яку вона повинна здійснювати в інтересах уповноваженої особи. Фактичний зміст правовідносин – це реально здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [52, с.190-191]. Варто зауважити, що Типовим положенням про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції не визначено базових обов'язків Уповноваженої особи, що є суттєвою прогалиною.

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що запровадження посади Уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції мало важливе значення з точки зору забезпечення ефективної реалізації антикорупційної програми. Що ж стосується безпосередньо Служби безпеки України, то правовий статус уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції в Службі безпеки України характеризується наступними специфічними властивостями:

1) нормативно-правова основа ґрунтується не лише положеннях загального законодавства, яке регулює порядок реалізації Державної

антикорупційної програми на 2023-2025 роки», а й внутрішніх актах СБУ, які мають гриф виключно для службового користування;

2) Уповноважений підрозділ є самостійним та незалежним від інших підрозділів Служби безпеки України, що забезпечує ефективне та неупереджене виконання завдань та функцій;

3) незалежність поєднується із підзвітністю Уповноваженого Національному агентству з питань запобігання корупції, а відтак, несе відповідальність за неефективне виконання антикорупційних заходів у СБУ;

4) має обмеження в діяльності, оскільки Уповноваженого обмежено у політичній діяльності та зовнішніх контактах, що можуть вплинути на його неупередженість;

5) переважна більшість повноважень носять контрольно-наглядовий та інформаційно-аналітичний характер.

Як недолік слід відзначити, що не всі елементи адміністративно-правового статусу Уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції віднайшли свого належного законодавчого закріплення, зокрема це йдеться про обов'язки та відповідальність, що має вкрай негативне значення з точки зору забезпечення ефективності його функціонування.

3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України

Проведений у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження аналіз дає змогу із впевненістю констатувати, що на сьогоднішній день ефективній реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України заважає низка чинників, які обумовлені, перш за все,

недосконалістю адміністративного законодавства, яке регулює суспільні відносини у відповідній сфері суспільного життя.

При розгляді поняття «прогалина в законодавстві» Є.О. Гіда справедливо наголошує, що мова йде виключно про ті відносини, які можуть бути врегульовані нормами права. Наприклад, як зазначає науковець, інтимні стосунки подружжя не належать до сфери правового регулювання, тому відсутність відповідних норм у сімейному законодавстві не можна вважати недоліком правової системи. На думку Є.О. Гіди, неврегульованість окремих суспільних відносин може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, що зумовлено розвитком суспільства та іншими факторами. У періоди стабільного розвитку правової системи суспільні відносини врегульовані максимально повно. Натомість у часи революційних змін правова система не завжди встигає оперативно адаптуватися, що спричиняє появу прогалин у законодавстві. Крім того, процес зближення держав призводить до трансформації національних правових систем і виникнення нових суспільних відносин, які потребують нормативного врегулювання. Окрім об'єктивних причин, існують і суб'єктивні чинники, що сприяють появі прогалин у законодавстві. До них можна віднести: нездатність законодавця передбачити всі можливі життєві ситуації, що потребують правового регулювання; неспроможність врахувати перспективні зміни суспільних відносин та відповідним чином реагувати на них у законодавстві; а також технічні помилки, допущені під час створення нормативно-правових актів або застосування юридичних методів [178]. Цікавою та досить змістовною видається наукова позиція А.Ю. Подорожнього, який у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що прогалини у чинному законодавстві є явищем хоча і негативним, однак в той же час воно є можливим і неминучим, як із суб'єктивної, так і об'єктивної точки зору. На переконання автора прогалини у законодавстві не завжди можна розцінювати лише із негативного боку. Існує також

позитивна сторона, яка полягає у тому що: по-перше, наявність прогалин свідчить про активний розвиток суспільних правовідносин, які регулюються відповідними правовими нормами; по-друге, сам факт існування прогалин активізує не лише діяльність законодавця, а й наукові пошуки, що в свою чергу сприяє активному розвитку законодавства у певній сфері [130, с.148]. Тож, прогалини в адміністративно-правовому регулюванні реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена недосконалістю змісту діючих норм та/або відсутністю норм, які регулюють відповідні суспільні відносини. Наявність таких прогалин є явищем об'єктивним, що обумовлено: специфікою корупційних ризиків, які постійно змінюються та трансформуються; соціальною та економічною нестабільністю; низьким рівнем правової культури та свідомості.

Варто зауважити, що складність регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена декількома факторами: по-перше, масштабністю антикорупційної програми, яка охоплює діяльність не тільки СБУ, а й ряду інших органів державної влади; по-друге, особливим правовим статусом Служби безпеки України, а також наявністю широкого переліку гарантій самостійності та незалежності її діяльності; по-третє, секретністю окремих нормативних документів, які безпосередньо регулюють роботу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України.

Тож, з огляду на зазначене вище, вдосконалення адміністративного законодавства має здійснюватись за двома векторами. Так, в першу чергу слід покращити адміністративно-правове регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. І.О. Калугіна у своєму науковому дослідженні акцентує увагу на тому, що основною проблемою стратегічного характеру антикорупційної політики є відсутність чіткого та консолідованого бачення та сутнісного розуміння процесів корупції, завдань, цілей та базових елементів протидії їй.

Реалізація антикорупційної політики в Україні стикається із низкою проблем, а саме: 1) конфліктність та неузгодженість дії органів публічної влади; 2) недосконалість системи критеріїв оцінки ефективності; 3) відсутність політичної волі; 4) брак науковості; 5) недоліки у роботі спеціалізованих органів боротьби з корупцією; 6) суперечливість кадрової політики; 7) низька ефективність інституційної взаємодії у сфері протидії корупції на міжнародному та європейському рівнях [63]. У підсумку І.О. Калугіна доходить до висновку, що подолання невизначеності та усунення концептуальних протиріч можливе шляхом: 1) аналізу стану корупції, корупційних факторів та ризиків; 2) розробки взаємопов'язаних програм боротьби з корупцією на державному та регіональному рівнях; 3) забезпечення одноманітного підходу до розуміння та інтерпретації міжнародно-правових розпоряджень та антикорупційних стандартів; 4) урахування історичного досвіду розвитку правової та політичної системи держави та законодавства, ментальних особливостей суспільства [63].

Формуючи власне бачення щодо напрямів удосконалення адміністративного законодавстві у досліджуваній сфері варто відзначити, що першочерговим кроком має бути покращення «Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції», зокрема додати окремий розділ, в якому будуть закріплені обов'язки та юридична відповідальність уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи). Так, ключовими обов'язками досліджуваних суб'єктів мають бути: 1) своєчасна розробляти та координувати заходи, пов'язані із реалізацією антикорупційної програми; 2) надавати консультації та роз'яснення щодо дотримання антикорупційних норм; 3) виявляти потенційні конфлікти інтересів і вживати заходи для їх врегулювання; 4) здійснювати контроль за виконанням законодавства про запобігання корупції серед працівників СБУ; 5) оперативно вживати заходи щодо усунення порушень антикорупційного законодавства; 6) проводити

роз'яснювальну роботу щодо стандартів етичної поведінки, доброчесності та відповідальності; 7) приймати та своєчасно реагувати на повідомлення про вчинення корупційних правопорушень у діяльності СБУ; 8) готувати звіти щодо виконання Державної антикорупційної програми.

Також у згаданому вище Типовому положенні має бути закріплено, що невиконання та/або неналежне виконання обов'язків Уповноваженою особою тягне за собою настання юридичної відповідальності. Відповідно до точки зору В.Н. Хропанюка, юридична відповідальність – це важливий вид захисту інтересів особистості, суспільства і держави. Вона настає внаслідок порушення приписів правових норм та виявляється в формі застосування до правопорушника заходів державного примусу. Для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, означених в них певних заходів відповідальності. Це його обов'язок зазнавати заходи державного примусу, застосовані на підставі норм права [192, с. 334; 22]. А відтак, визначення міри юридичної відповідальності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції має важливе значення не тільки з точки зору покарання, а й з метою забезпечення ефективного та законного здійснення своєї діяльності.

Наступним напрямом є продовжити дію Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021-2024 роки, ще на три роки з внесенням низки змін. В даному нормативно-правовому акті вбачається необхідним:

- по-перше, визначити суб'єкт, який відповідає за реалізацію та здійснення контролю за процесом впровадження заходів, передбачених Антикорупційною стратегією. Безумовно, діяльність СБУ, зокрема її структурна основа, є, переважно, закритою, однак саме у даному стратегічному документі має бути визначено даний суб'єкт, а також розкрито його повноваження саме в контексті здійснення моніторингу реалізації заходів;

- по-друге, більш детально окреслити Порядок та процедури здійснення моніторингу. Проведений у підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження аналіз дає змогу дійти до висновку, що у Антикорупційній програмі Служби безпеки України існує низка проблем, які обумовлені: по-перше, наявністю обмежень, які пов'язані із відносною прозорістю роботи Служби, а також специфікою її функцій, що включають роботу з державною таємницею та оперативно-розшуковою діяльністю. Це ускладнює доступ до інформації та обмежує можливості проведення незалежного оцінювання ефективності антикорупційних заходів; по-друге, відсутність чітких критеріїв та індикаторів ефективності, що в свою чергу унеможлиблює об'єктивний аналіз результатів моніторингу, що призводить до суб'єктивізму в оцінках та у формальності підходу до реалізації антикорупційних заходів; по-третє, недостатня координація між суб'єктами, які відповідають за реалізацію Державної антикорупційної програми та антикорупційною стратегією СБУ.

Окрему увагу варто звернути на перегляд критеріїв оцінки ефективності виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою, адже, як зазначалось у підрозділі 2.3. дисертаційного дослідження, перелік останніх є досить обмеженим.

Вказані критерії, як вбачається, слід поділити на дві великі групи:

1) якісні критерії: швидкість реагування на корупційні прояви; фактичний вплив реалізованих заходів на зниження рівня корупційних ризиків, підвищення прозорості та доброчесності в діяльності СБУ; оцінка сприйняття антикорупційної політики СБУ громадянами, органами державної влади та міжнародними партнерами; адаптивність антикорупційної програми до нових викликів та загроз у діяльності Служби; рівень довіри населення до діяльності Служби безпеки України;

2) кількісні критерії, які представляють собою конкретні числові показники, що дозволяють об'єктивно виміряти результати реалізації

антикорупційних заходів. Тож, вказані критерії включають оцінку кількості: виявлених корупційних правопорушень; службових перевірок та внутрішніх розслідувань; притягнутих до відповідальності посадових осіб; проведених антикорупційних тренінгів і навчань; корупційних ризиків, виявлених і усунених у процесі моніторингу; звернень громадян щодо можливих корупційних дій співробітників СБУ.

Поряд із покращення адміністративного законодавства важливим є вдосконалення організаційних засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Так, В.Я. Малиновський у своїй праці вказує, що організаційні засади – це найбільш принципові, визначальні норми, рішення, дії, встановлення та (або) реалізація яких є неодмінною або вагомим умовою стабільного, якісного та ефективного управління у певній сфері. Якщо правові засади визначають юридичні правила, то організаційні – це робота із безпосереднього об'єднання усіх елементів управління в єдину цілісну систему та забезпечення її належного функціонування [106, с.264].

Ключовою організаційною засадою є вдосконалення кадрового забезпечення, адже саме поняття корупція нерозривно пов'язано із діяльністю посадових осіб. П.О. Комірчий вказує, що у загальному сенсі поняття «кадрове забезпечення» можемо розуміти як окремий напрям (галузь) кадрової політики, що підпорядкований меті відповідної політики та органічно взаємопов'язаний з іншими галузями цієї політики. Таким чином, підсумовує автор, у межах системного підходу «кадрове забезпечення публічної служби у правоохоронній сфері України» слід розуміти як комплексне поняття, яким позначаються: 1) галузь кадрової політики, що має системний характер, власну структуру, принципи та функції, безпосередньо спрямовані на діяльність і процес із належним чином здійснюваного укомплектування органів публічної служби у сфері правоохорони професійно підготовленими, кваліфікованими кадрами з

урахуванням особливостей проходження служби у відповідних органах; 2) нормативно врегульовані, особливі та цілеспрямовані управлінська діяльність уповноважених осіб у структурі органів публічної служби у сфері правоохорони та процес і сукупність відносин, у межах яких реалізовується комплекс форм, методів, процедур і заходів уможливлення належного функціонування органів публічної служби у правоохоронній сфері шляхом вчасного та оптимального укомплектування цих органів якісними кадрами [73].

В.І. Фелик зазначає, що кадрове забезпечення має ряд характерних особливостей, серед яких варто виділити такі: це безперервний та динамічний процес, що триває в часі й має складну структуру; здійснюється на постійній основі, розпочинається з етапу професійної підготовки (до призначення) та завершується звільненням із можливим призначенням пенсії або переведенням на інше місце роботи (після звільнення); основний етап кадрового забезпечення настає після призначення, а його реалізацією займаються кадрові служби відповідних управлінських органів; організація цього процесу в межах конкретного підприємства, установи чи організації регулюється законодавчими нормами, внутрішніми нормативно-правовими документами та локальними актами; головною метою кадрового забезпечення є укомплектування організації кваліфікованими працівниками, а також системна робота з персоналом, що включає підвищення кваліфікації, перепідготовку та підтримання трудової й службової дисципліни [186]. А. Мосумова під кадровим забезпеченням розуміє, перш за все, сукупність дій, яка спрямована на формування чисельності та якісного складу працівників, їх адаптації, мотивування, навчання, оцінювання і розвиток, що забезпечить ефективне виконання цілей та завдань установи (організації). З економічної точки зору, поняття «кадрове забезпечення» доцільно визначати як рівень відповідності між кількісним і якісним трудовим потенціалом, що користується попитом на ринку праці в

конкретний момент часу, і діяльністю установ і організацій, що забезпечують відповідні технології підготовки та рекрутування кадрів (система багаторівневої загальної та професійної освіти, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрових служб організацій та інших інституціональних структур) [114, с.44]. К.Г. Гарбузюк під кадровим забезпеченням розуміє передусім комплекс заходів, спрямованих на формування великого та якісного складу працівників, їх адаптацію, мотивування, навчання, оцінювання та розвиток, що дозволяє ефективно виконувати цілі та завдання організації. Крім того, науковець зазначає, що з економічної точки зору поняття «кадрове забезпечення» доцільно визначати як рівень відповідності між кількісним і якісним трудовим потенціалом, який є затребуваним на ринку праці в конкретний момент часу, і діяльністю установ та організацій, що надають відповідні технології підготовки та рекрутингу кадрів (система багаторівневої загальної та професійної освіти, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрових служб організацій та інших інституціональних структур) [26, с.85].

Р.І. Богданов вказує, що кадрове забезпечення територіальних управлінь ДБР – це урегульована засобами адміністративного та у деяких аспектах, що не регламентуються першим, трудового права, діяльність компетентних суб'єктів, яка спрямована на визначення та задоволення кадрових потреб і запитів територіальних управлінь ДБР, посилення їх кадрових спроможностей і розвиток трудового потенціалу шляхом прийняття та реалізації комплексу рішень і заходів щодо добору та відбору кадрів, їх найбільш доцільного розміщення та просування кар'єрними щаблями, оцінювання і розвитку професійних якостей персоналу, підвищення рівня його мотивації та службової дисципліни задля досягнення і підтримання належної якості та ефективності здійснення територіальними управліннями ДБР свого функціонального призначення [12].

Таким чином, кадрове забезпечення, апріорі, відіграє ключову роль у реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, зокрема, оскільки саме від рівня професійної підготовки, доброчесності та мотивації персоналу залежить ефективність реалізації та втілення у життя заходів із запобігання та протидії корупції у даному державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Ключовим аспектом кадрового забезпечення є формування професійного складу працівників, які не лише мають необхідні знання та навички, але й дотримуються принципів законності, етики та прозорості у своїй діяльності. Високий рівень професіоналізму гарантує правильне застосування антикорупційних механізмів, а особиста доброчесність працівників знижує ризики внутрішньої корупції в системі СБУ. Тому особливу увагу необхідно приділяти ефективному відбору кадрів, забезпеченню їх якісного навчання та постійному підвищенню кваліфікації.

Тож, в розрізі піднятої у роботі проблематики вдосконалення кадрового забезпечення має передбачати:

1) посилення вимог до кандидатів на посаду в органи та підрозділи Служби безпеки України. Зазначене, як вбачається, дозволить прийняти на службу висококваліфікованих осіб, які будуть володіти високим рівнем професійних та моральних якостей, що дозволять їм бути стійкими до корупційних «спокус». Це дозволить не лише зміцнити кадровий потенціал СБУ, але й забезпечити ефективне функціонування антикорупційних заходів, спрямованих на усунення корупційних ризиків у діяльності служби;

2) запровадити сучасні механізми оцінки кадрів, що дозволяє не лише визначити професійні компетенції співробітників в процесі виконання ними безпосередніх завдань та функцій Служби безпеки України, а й оцінити рівень їх доброчесності, що має важливе значення з точки зору моніторингу ефективності впровадження антикорупційних заходів;

3) запровадити регулярні тренінги, навчальні програми та просвітницькі заходи з питань антикорупційної етики, що в свою чергу формуватиме у кадрового складу СБУ чітких уявлень про недопустимість корупційних практик та відповідальність за їх вчинення.

Не менш важливим напрямом є покращення інформаційного забезпечення СБУ. Взагалі, пише Г.І. Купалов, інформаційне забезпечення — це система збору, оцінки, зберігання та обробки даних, яка має на меті підтримку прийняття управлінських рішень. Це стосується різних сфер діяльності, таких як виробництво та збут, сервісне обслуговування, а також аспекти, пов'язані з підвищенням технологічності виробництва, покращенням якості продукції, зниженням її собівартості, рекламою, інформацією про асортимент товарів, ціни та організацією сервісу. Отже, інформаційне забезпечення є важливою складовою процесу організації та проведення економічного аналізу. Це зумовлено тим, що ефективність аналітичного дослідження, його об'єктивність і дієвість залежать від складу, змісту та якості вихідних даних. Інформаційне забезпечення економічного аналізу включає створення бази даних та комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення управлінських завдань [95]. С.М. Петренко зазначає, що інформаційне забезпечення управління - це сукупність реалізованих рішень щодо обсягів інформації, її якісного та кількісного складу, розміщення і форм організації. При цьому метою інформаційного забезпечення управління є своєчасне надання необхідної і достатньої інформації для прийняття управлінських рішень, що забезпечують ефективну діяльність як підприємства в цілому, так і його структурних підрозділів [126, с.20].

Отже, інформаційне забезпечення відіграє ключову роль у реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Ефективний обмін, аналіз і використання інформації дозволяють не лише запобігати корупційним правопорушенням, але й своєчасно реагувати на

виявлені ризики та порушення. В даному контексті інформаційне забезпечення передбачає створення єдиної системи збору, обробки та аналізу даних про потенційні корупційні загрози. Відкритий доступ до релевантної інформації для відповідних підрозділів та правоохоронних органів сприяє підвищенню прозорості процесів, запобіганню зловживанням та ефективному розподілу ресурсів. Крім того, належне інформаційне забезпечення дає змогу здійснювати моніторинг корупційних ризиків, оцінювати ефективність запроваджених заходів та вдосконалювати механізми протидії корупції.

Для підвищення рівня інформаційного забезпечення в контексті реалізації антикорупційної програми необхідно розвивати цифрові системи аналітики та обміну даними. Важливо створити сучасні бази даних, які дозволять об'єднувати та аналізувати інформацію про випадки корупції, потенційні ризики та внутрішні порушення. Крім того, слід впроваджувати автоматизовані системи контролю за фінансовими та кадровими процесами, що мінімізуватиме людський фактор та знижуватиме ймовірність корупційних зловживань. Одним із ключових напрямів удосконалення інформаційного забезпечення є посилення внутрішньої та зовнішньої комунікації.

Передостанній напрямок, якому слід приділити увагу, - це вдосконалення навчально-методичного забезпечення органів та підрозділів Служби безпеки України, що забезпечить єдність підходів до реалізації антикорупційних заходів. Так, В.І. Галаган зазначає, що науково-методичне забезпечення є системою науково визначених напрямків діяльності, де цілеспрямоване виконання певних заходів сприяє оптимізації кримінально-процесуальної роботи. У свою чергу, вчений поділяє ці напрямки на дві основні категорії: наукове забезпечення та методичне забезпечення. До наукового забезпечення він відносить визначення проблем, що виникають у практичній діяльності та потребують відповідного вирішення або розробки,

апробацію наукових розробок, оцінку їх новизни та наукової цінності, встановлення їх практичної значущості і можливості застосування, а також впровадження цих розробок у практичну діяльність, визначення форм, порядку та умов реалізації. В.І. Галаган підкреслює, що методичне забезпечення включає в себе реалізацію наукових результатів через розгляд наукової розробки та її апробацію у відповідних відомствах, визначення порядку впровадження та затвердження інструкційно-методичних документів, направлення рекомендацій до практичних підрозділів щодо використання розробок при розслідуванні злочинів, встановлення термінів реалізації та контролю їх виконання, а також доведення основних положень наукової розробки до широкого кола практичних працівників через публікації у збірниках наукових статей, методичних посібниках, підручниках, монографіях та на науково-практичних семінарах [24, с. 251-252]. Таким чином, в розрізі піднятої у роботі проблематики науково-методичне забезпечення сприяє систематичному навчанню та вдосконаленню знань, навичок і компетенцій працівників СБУ, що є необхідною умовою для ефективної боротьби з корупцією та запобігання її проявам. Важливість навчально-методичного забезпечення полягає у тому, що воно формує у співробітників СБУ чітке розуміння антикорупційних стандартів, етики, законодавчих вимог і процедур, що сприяють належному виконанню їхніх обов'язків у боротьбі з корупцією. Окрім того, відповідне забезпечення дозволяє: по-перше, надати необхідний рівень підготовки кадрів, впровадити навчальні програми, а також забезпечити систематичне підвищення правової культури та правової свідомості кадрів; по-друге, створити чіткі рекомендації та інструкції щодо застосування антикорупційних заходів на практиці.

І останній аспект, якому слід приділити увагу, - запровадження сучасних технологій в процес моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Запровадження сучасних технологій має важливе практичне значення, оскільки: 1) забезпечує ефективну та незаангажовану обробку великого масиву даних, наприклад шляхом використання штучного інтелекту; 2) створюють умови, за який процеси оцінки впровадження антикорупційних заходів будуть більш прозорими та зрозумілими; по-третє, завдяки інструментам для обробки великих обсягів інформації можна виявляти корупційні ризики, аналізувати причини їх виникнення та своєчасно коригувати стратегію; по-четверте, новітні технології дозволяють створювати системи прогнозування, що допомагає не тільки виявляти поточні порушення, але й передбачати майбутні корупційні загрози.

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження зауважимо, що законодавець, разом із керівництвом СБУ, має здійснити комплексну роботу по запровадженню всіх визначених нами кроків. Що в свою чергу забезпечить не тільки покращення практичних заходів реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, а й у кінцевому рахунку позитивно вплине на роботі всієї правоохоронної структури.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що під адміністративно-правовим статусом Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України найбільш доцільно розуміти врегульоване нормами чинного адміністративного законодавства України, а також внутрішньовідомчими документами Служби, положення даного суб'єктами в організаційно-управлінській структурі СБУ, що визначається сукупністю визначених елементів, які включають: повноваження (сукупність суб'єктивних прав та

юридичних обов'язків), а також завдання та функції, які виконуються ними в процесі здійснення своєї діяльності.

Узагальнено, що запровадження посади Уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції мало важливе значення з точки зору забезпечення ефективної реалізації антикорупційної програми. Що ж стосується безпосередньо СБУ, то правовий статус уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції в Службі безпеки України характеризується наступними специфічними властивостями: 1) нормативно-правова основа ґрунтується не лише положеннях загального законодавства, яке регулює порядок реалізації Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки», а й внутрішніх актах СБУ, які мають гриф виключно для службового користування; 2) Уповноважений підрозділ є самостійним та незалежним від інших підрозділів Служби безпеки України, що забезпечує ефективне та неупереджене виконання завдань та функцій; 3) незалежність поєднується із підзвітністю Уповноваженого Національному агентству з питань запобігання корупції, а відтак, несе відповідальність за неефективне виконання антикорупційних заходів у СБУ; 4) має обмеження в діяльності, оскільки Уповноваженого обмежено у політичній діяльності та зовнішніх контактах, що можуть вплинути на його неупередженість; 5) переважна більшість повноважень носять контрольно-наглядовий та інформаційно-аналітичний характер. Як недолік відзначено, що не всі елементи адміністративно-правового статусу Уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції віднайшли свого належного законодавчого закріплення, зокрема це йдеться про обов'язки та відповідальність, що має вкрай негативне значення з точки зору забезпечення ефективності його функціонування.

Наголошено, що складність регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена декількома

факторами: по-перше, масштабністю Антикорупційної стратегії, яка охоплює діяльність не тільки СБУ, а й ряду інших органів державної влади; по-друге, особливим правовим статусом Служби безпеки України, а також наявністю широкого переліку гарантій самостійності та незалежності її діяльності; по-третє, секретністю окремих нормативних документів, які безпосередньо регулюють роботу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України.

Формуючи власне бачення щодо напрямів удосконалення адміністративного законодавстві у досліджуваній сфері варто відзначено, що першочерговим кроком має бути покращення «Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції», зокрема додати окремий розділ, в якому будуть закріплені обов'язки та юридична відповідальність уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи). Так, ключовими обов'язками досліджуваних суб'єктів мають бути: 1) своєчасно розробляти та координувати заходи, пов'язані із реалізацією антикорупційної програми; 2) надавати консультації та роз'яснення щодо дотримання антикорупційних норм; 3) виявляти потенційні конфлікти інтересів і вживати заходи для їх врегулювання; 4) здійснювати контроль за виконанням законодавства про запобігання корупції серед працівників СБУ; 5) оперативно вживати заходи щодо усунення порушень антикорупційного законодавства; 6) проводити роз'яснювальну роботу щодо стандартів етичної поведінки, доброчесності та відповідальності; 7) приймати та своєчасно реагувати на повідомлення про вчинення корупційних правопорушень у діяльності СБУ; 8) готувати звіти щодо виконання Державної антикорупційної програми.

Запропоновано переглянути Антикорупційну програми Служби безпеки України на 2021-2024 роки, а також продовжити її чинність ще на три роки, в якій необхідно:

- по-перше, визначити суб'єкт, який відповідає за реалізацію та здійснення контролю за процесом впровадження заходів, передбачених Антикорупційною стратегією. Безумовно, діяльність СБУ, зокрема її структурна основа, є, переважно, закритою, однак саме у даному стратегічному документі має бути визначено даний суб'єкт, а також розкрито його повноваження саме в контексті здійснення моніторингу реалізації заходів;

- по-друге, більш детально окреслити Порядок та процедури здійснення моніторингу. Проведений у підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження аналіз дає змогу дійти до висновку, що у Антикорупційній програмі Служби безпеки України існує низка проблем, які обумовлені: по-перше, наявністю обмежень, які пов'язані із відносною прозорістю роботи Служби, а також специфікою її функцій, що включають роботу з державною таємницею та оперативно-розшуковою діяльністю. Це ускладнює доступ до інформації та обмежує можливості проведення незалежного оцінювання ефективності антикорупційних заходів; по-друге, відсутність чітких критеріїв та індикаторів ефективності, що в свою чергу унеможливорює об'єктивний аналіз результатів моніторингу, що призводить до суб'єктивізму в оцінках та у формальності підходу до реалізації антикорупційних заходів; по-третє, недостатня координація між суб'єктами, які відповідають за реалізацію Державної антикорупційної програми та антикорупційною стратегією СБУ.

Звернено увагу на необхідності вдосконалити критерії оцінки ефективності виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, які запропоновано поділити на дві групи: 1) якісні критерії: швидкість реагування на корупційні прояви; фактичний вплив реалізованих заходів на зниження рівня корупційних ризиків, підвищення прозорості та доброчесності в діяльності СБУ; оцінка сприйняття антикорупційної політики СБУ громадянами, органами державної влади та міжнародними

партнерами; адаптивність антикорупційної програми до нових викликів та загроз у діяльності Служби; рівень довіри населення до діяльності Служби безпеки України; 2) кількісні критерії, які представляють собою конкретні числові показники, що дозволяють об'єктивно виміряти результати реалізації антикорупційних заходів. Тож, вказані критерії включають оцінку кількості: виявлених корупційних правопорушень; службових перевірок та внутрішніх розслідувань; притягнутих до відповідальності посадових осіб; проведених антикорупційних тренінгів і навчань; корупційних ризиків, виявлених і усунених у процесі моніторингу; звернень громадян щодо можливих корупційних дій співробітників СБУ.

Констатовано, що кадрове забезпечення, апріорі, відіграє ключову роль у реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, зокрема, оскільки саме від рівня професійної підготовки, доброчесності та мотивації персоналу залежить ефективність реалізації та втілення у життя заходів із запобігання та протидії корупції у даному державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Ключовим аспектом кадрового забезпечення є формування професійного складу працівників, які не лише мають необхідні знання та навички, але й дотримуються принципів законності, етики та прозорості у своїй діяльності. Високий рівень професіоналізму гарантує правильне застосування антикорупційних механізмів, а особиста доброчесність працівників знижує ризики внутрішньої корупції в системі СБУ. Тому особливу увагу необхідно приділяти ефективному відбору кадрів, забезпеченню їх якісного навчання та постійному підвищенню кваліфікації.

Аргументовано, що в розрізі піднятої у роботі проблематики вдосконалення кадрового забезпечення має передбачати: 1) посилення вимог до кандидатів на посаду в органи та підрозділи Служби безпеки України. Зазначене, як вбачається, дозволить прийняти на службу

висококваліфікованих осіб, які будуть володіти високим рівнем професійних та моральних якостей, що дозволять їм бути стійкими до корупційних «спокус». Це дозволить не лише зміцнити кадровий потенціал СБУ, але й забезпечити ефективне функціонування антикорупційних заходів, спрямованих на усунення корупційних ризиків у діяльності служби; 2) запровадити сучасні механізми оцінки кадрів, що дозволяє не лише визначити професійні компетенції співробітників в процесі виконання ними безпосередніх завдань та функцій Служби безпеки України, а й оцінити рівень їх доброчесності, що має важливе значення з точки зору моніторингу ефективності впровадження антикорупційних заходів; 3) запровадити регулярні тренінги, навчальні програми та просвітницькі заходи з питань антикорупційної етики, що в свою чергу формуватиме у кадрового складу СБУ чітких уявлень про недопустимість корупційних практик та відповідальність за їх вчинення.

Підкреслено, що інформаційне забезпечення відіграє ключову роль у реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Ефективний обмін, аналіз і використання інформації дозволяють не лише запобігати корупційним правопорушенням, але й своєчасно реагувати на виявлені ризики та порушення. В даному контексті інформаційне забезпечення передбачає створення єдиної системи збору, обробки та аналізу даних про потенційні корупційні загрози. Відкритий доступ до релевантної інформації для відповідних підрозділів та правоохоронних органів сприяє підвищенню прозорості процесів, запобіганню зловживанням та ефективному розподілу ресурсів. Крім того, належне інформаційне забезпечення дає змогу здійснювати моніторинг корупційних ризиків, оцінювати ефективність запроваджених заходів та вдосконалювати механізми протидії корупції.

Наголошено, що для підвищення рівня інформаційного забезпечення в контексті реалізації антикорупційної програми необхідно розвивати

цифрові системи аналітики та обміну даними. Важливо створити сучасні бази даних, які дозволять об'єднувати та аналізувати інформацію про випадки корупції, потенційні ризики та внутрішні порушення. Крім того, слід впроваджувати автоматизовані системи контролю за фінансовими та кадровими процесами, що мінімізуватиме людський фактор та знижуватиме ймовірність корупційних зловживань. Одним із ключових напрямів удосконалення інформаційного забезпечення є посилення внутрішньої та зовнішньої комунікації.

Акцентовано увагу на тому, що науково-методичне забезпечення сприяє систематичному навчанню та вдосконаленню знань, навичок і компетенцій працівників СБУ, що є необхідною умовою для ефективної боротьби з корупцією та запобігання її проявам. Важливість навчально-методичного забезпечення полягає у тому, що воно формує у співробітників СБУ чітке розуміння антикорупційних стандартів, етики, законодавчих вимог і процедур, що сприяють належному виконанню їхніх обов'язків у боротьбі з корупцією. Окрім того, відповідне забезпечення дозволяє: по-перше, надати необхідний рівень підготовки кадрів, впровадити навчальні програми, а також забезпечити систематичне підвищення правової культури та правової свідомості кадрів; по-друге, створити чіткі рекомендації та інструкції щодо застосування антикорупційних заходів на практиці.

ВИСНОВКИ

У **висновках** наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад реалізації вказаної програми. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. З'ясовано, що діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми – це комплексна, багатовекторна робота органів і підрозділів Служби безпеки України, яка спрямована на забезпечення виконання вимог і завдань нормативно затвердженої державної антикорупційної програми, що забезпечує втілення антикорупційної політики у сфері забезпечення державної безпеки, зокрема діяльності СБУ, а також підтримку законності функціонування цього органу, підвищення довіри населення до його роботи.

2. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України становить комплекс спеціальних правових елементів, які забезпечують упорядкування суспільно-правових відносин у сфері внутрішньоадміністративної діяльності СБУ, проведення необхідного кола процедур, заходів, операцій і дій з виконання поставлених державною антикорупційною програмою цілей, а також практичного втілення антикорупційної політики в діяльності Служби, підтримки й забезпечення законності діяльності цього органу та підвищення довіри населення до нього. До елементів цього механізму зараховано: принципи запобігання та протидії корупції; нормативно-правові засади здійснення такої діяльності; суб'єктів реалізації програми; відомчу

адміністративну правотворчість; адміністративно-правові інструменти (сукупність форм і методів).

3. Доведено, що нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми на сьогодні представлено: Конституцією України, міжнародними нормативно-правовими актами (ратифікованими у встановленому законом порядку) та низкою законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. Наголошено, що Основний Закон та міжнародні документи визначають найбільш важливі засади функціонування держави, зокрема її ключових органів. Найбільше коло цільових норм з досліджуваного питання закріплено на законодавчому та підзаконному рівнях. Аналіз останніх дав змогу констатувати, що в системі цих правових засад чільне місце посідають норми адміністративного права, адже саме за допомогою останніх: 1) закріплюється правовий статус СБУ, а також її органів і підрозділів, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми; 2) визначаються організаційні, управлінські, економічні та інші засади здійснення діяльності в досліджуваному напрямі; 3) закріплюється порядок здійснення моніторингу та оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів; 4) виокремлюються форми та методи діяльності спеціально уповноважених суб'єктів тощо. Акцентовано увагу на тому, що попри розгалуженість нормативно-правового матеріалу, у вказаній сфері існує низка недоліків, зокрема пов'язаних із регулюванням порядку здійснення моніторингу виконання антикорупційної програми, а також застосування низки інших інструментів та засобів у цій сфері.

4. Аргументовано, що реалізація антикорупційної програми в роботі СБУ має пріоритетне значення не лише для цього правоохоронного органу, а й національної безпеки загалом, адже Служба безпеки України концентрує в собі широкі та виключні повноваження, які надають можливість впливати на суспільство, обмежувати права та інтереси окремих його представників.

Доведено, що наявність корупційної складової в межах такого важливого органу вкрай негативно впливає на якість виконання його кадровим складом цільових, критичних функцій. Водночас реалізація державної програми дає змогу комплексно підійти до проблеми подолання та попередження корупції в СБУ, адже така діяльність проходить одночасно за різними напрямками та із застосуванням різного набору адміністративно-правових інструментів.

5. Констатовано, що реалізація антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України відбувається за чотирма ключовими напрямками: організація та проведення внутрішнього контролю; посилення антикорупційної складової в роботі Служби безпеки України за рахунок реформування її діяльності та правового статусу; забезпечення професійної етики й доброчесності; науково-освітнього супроводження заходів протидії корупції в системі Служби безпеки України.

6. Зазначено, що адміністративно-правовими інструментами реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України слід вважати сукупність закріплених у нормах чинного законодавства правових форм, засобів, методів і механізмів, які в комплексі забезпечують ефективне впровадження антикорупційних заходів у діяльності СБУ. Вони спрямовані на запобігання, виявлення та протидію корупції в межах компетенції Служби, посилення доброчесності її персоналу, забезпечення прозорості та підзвітності управлінських рішень, а також створення ефективної системи контролю й моніторингу виконання антикорупційних норм. До переліку вказаних інструментів віднесено: 1) аналіз результатів діяльності органів та підрозділів СБУ з виконання антикорупційної програми; 2) видання внутрішньоорганізаційних актів, у яких набувають закріплення питання протидії корупції з огляду на наявну державну політику в зазначеній сфері; 3) моніторинг виконання антикорупційної програми; 4) оцінювання корупційних ризиків.

7. З'ясовано, що здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України відіграє важливу роль у контексті забезпечення послідовного, якісного та адаптованого до нових викликів, виконання заходів, передбачених цією Стратегією. Наголошено, що значення відповідного моніторингу полягає в тому, щоб забезпечити постійний контроль за виконанням антикорупційних заходів, а отже, завдяки йому виявляються недоліки в реалізації заходів, передбачених Антикорупційною стратегією, що дозволяє: оперативно коригувати політику запобігання корупції, удосконалювати механізми контролю та посилювати відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, а також внести зміни у відповідні нормативно-правові акти.

8. Обґрунтовано, що правовий статус уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції в Службі безпеки України означені такими специфічними властивостями: 1) нормативно-правова основа його діяльності ґрунтується не лише на положеннях загального законодавства, яке регулює порядок реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, а й внутрішньовідомчих актах СБУ, які мають гриф «для службового користування»; 2) уповноважений підрозділ є самостійним і незалежним від інших підрозділів Служби безпеки України, що забезпечує ефективне й неупереджене виконання його завдань і функцій; 3) незалежність поєднується з підзвітністю Уповноваженого Національному агентству з питань запобігання корупції, а отже, він несе відповідальність за неефективне виконання антикорупційних заходів у СБУ; 4) має обмеження в діяльності, оскільки Уповноваженого обмежено в політичній діяльності й зовнішніх контактах, що можуть вплинути на його неупередженість; 5) переважна більшість повноважень мають контрольно-наглядовий та інформаційно-аналітичний характер. Як недолік зазначено, що не всі елементи адміністративно-правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції

набули свого належного законодавчого закріплення, зокрема йдеться про обов'язки та відповідальність, що має вкрай негативне значення з точки зору забезпечення ефективності його функціонування.

9. З метою вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України запропоновано:

1) переглянути Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, до якого слід додати окремий розділ, у якому буде закріплено обов'язки та юридична відповідальність уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) та чітко окреслено коло відповідних обов'язків, невиконання або неналежне виконання яких може тягнути настання юридичної відповідальності;

2) продовжити термін дії Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021–2024 роки на три роки, з такими змінами: по-перше, визначити суб'єкт, який відповідає за реалізацію та здійснення контролю за процесом впровадження заходів, передбачених Антикорупційною стратегією; по-друге, більш детально окреслити порядок і процедури здійснення моніторингу; по-третє, переглянути критерії оцінки ефективності виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою, які запропоновано поділити на якісні та кількісні;

3) удосконалити організаційні засади реалізації антикорупційної програми, що передбачатиме покращення: а) кадрового забезпечення, у контексті чого запропоновано: посилити вимоги до кандидатів на посади в СБУ; запровадити сучасні оцінки кадрів; інтегрувати регулярні тренінги, навчальні програми та просвітницькі заходи з питань антикорупційної етики; б) інформаційного забезпечення; в) науково-методичного забезпечення, яке сприятиме систематичному навчанню та вдосконаленню знань, навичок і компетенцій працівників СБУ, що є необхідною умовою для ефективної боротьби з корупцією та запобігання її виявам; г) процедур

впровадження сучасних технологій у процес моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і фак-тів / [Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 540 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, Т. Коломоєць, В. Курило, С. Стеценко та ін.]; за ред. В. Галуцька та О. Правоторової. [3-тє вид.]. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.
3. Акт планової перевірки дотримання вимог Закону України «Про запобігання корупції» у Службі безпеки України від 03 липня 2019 року. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/12.07-1962.pdf>.
4. Алієв Р. В. Адміністративна діяльність кримінально-виконавчої інспекції щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2009. 216 с.
5. Антикорупційна програма Служби безпеки України на 2021–2024 роки : затв. наказом Центрального управління Служби безпеки України від 19 квіт. 2021 р. № 126. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/ANTYKORUPTSIJNA-PROGRAMA-SBU-2021-2024.pdf>.
6. Антикорупційні програми. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pravove-zabezpechennya/#:~:text=Антикорупційна%20програма%20-%20це%20документ%2C%20виконання,виявлення%2C%20протидії%20та%20запобігання%20корупції>.
7. Антикорупційна стратегія. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/departament-koordynatsiyi->

antykoruptsijnoyi-polityky/antykoruptsijna-strategiya/#:~:text=Антикорупційна%20стратегія%20–%20це%20документ%2С%20який,за%20ним%20на%20законодавчому%20рівні

8. Антикорупція на паузі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. *Transparency International Ukraine* : [сайт]. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>.

9. Бабич І. Г. Принципи справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. 183 с.

10. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 780 с.

11. Барило О. Г. Аналіз визначення поняття «механізми державного управління» та його уточнення для сфери цивільного захисту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 63–69.

12. Богданов Р. І. Засадничі основи формування поняття кадрового забезпечення Державного бюро розслідувань. *Форум права*. 2023. № 4 (77). С. 101–106.

13. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 428 с.

14. Бомбергер І. Л., Собко А. В. До питання про поняття та ознаки правоохоронних органів у правовій доктрині та законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2020. Вип. 61, т. 1. С. 16–20.

15. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2005. 21 с.

16. Вархов А. Г. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Кропивницький, 2023. 226 с.
17. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.
18. Великий енциклопедичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 992 с.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига]. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.
21. Венедіктов В. С., Іншин М. І. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців : наук.-практ. посіб. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 188 с.
22. Венедіктов В. С. Юридична відповідальність працівників ОВС України : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 267 с.
23. Гайдук А. В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 194 с.
24. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.
25. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 Харків, 2003. 413 с.
26. Гарбузюк К. Г. Мета, завдання та функції кадрового забезпечення органів Національної поліції України. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 84–93.

27. Гаруст Ю. В. Правове регулювання контрольної діяльності податкових органів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 181 с.

28. Гірич В. М. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів : аналіт. записка від 13 трав 2013 р. *Національний інститут стратегічних досліджень* : [сайт]. URL: www.niss.gov.ua/artikles/1153/.

29. Глосарій термінів Європейського Союзу. *Europa* : [сайт]. URL: http://europa.dovidka.com.ua/p.html#_Тос90362348.

30. Глуховець К. М. Адміністративна правотворчість в діяльності публічної адміністрації: сутнісна характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 191–194.

31. Голікова Є. О. Юридичний механізм реалізації трудових прав працівників: поняття та мета. *Європейські перспективи*. 2012. № 4, ч. 2. С. 130–134.

32. Головій Л. В. Організаційно-правові засади надання освітніх послуг вищим навчальним закладам України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 188 с.

33. Голосніченко І. П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць*. 2011. № 1 (9). С. 147–155. URL: <https://ela.kpi.ua/items/276dac76-a672-4949-b449-0d4515397346>.

34. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова. Київ : Центр учб. літ., 2009. 264 с.

35. Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 29–41.

36. Горбунова Л. Історія дослідження ідеї та поняття законності. *Право України*. 2004. № 2. С. 3–8.
37. Гречанюк Р. Національні антикорупційні стратегії в системі запобігання корупції України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 (19). С. 29–35.
38. Гринько-Гузевська А. В. Рекламна діяльність в Україні: державно-управлінські засади : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2010. 207 с.
39. Гринюк Р. Ф. Теоретична модель правової держави і проблеми її реалізації в сучасних умовах : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Острог, 2006. 445 с.
40. Гришина Н. В., Ростовська К. В. Державна антикорупційна політика як адміністративно-правова категорія. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 31–33.
41. Гузій О. І. Механізм впливу органів місцевого самоврядування на аграрні відносини : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Харків, 2010. 221 с.
42. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.
43. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у таблицях і схемах / [Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. Харків : ХарРІ УАДУ, 2002. 492 с.
44. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання–Прес, 2003. 343 с.
45. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

46. Добродумов П. Корупція як явище соціально-політичного життя. *Аспекти регіональної модернізації: медіа, громадські ініціативи, приватний сектор*. Суми, 2005. С. 51–58.

47. Дрозд О. Ю. Правове регулювання проходження державної служби в Україні: проблеми співвідношення норм трудового та адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05, 12.00.07. Київ, 2017. 401 с.

48. Дрозд О. Ю. Співвідношення норм трудового та адміністративного права при регулюванні проходження державної служби в Україні : монографія. Дніпро : Гельветика, 2016. 420 с.

49. Дуфенюк О. М. Філософсько-правова спадщина С. Оріховського: феномен професіоналізму правоохоронця : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 Львів, 2007. 223 с.

50. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

51. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. Вип. 2 (44). С. 98–105.

52. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.

53. Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження : монографія / ред. : О. В. Зайчук, С. В. Бобровник ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Київ. ун-т права. Київ : ЮСТІНІАН, 2004. 211 с.

54. Запобігання корупції. *Служба безпеки України* : [сайт]. URL: <https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>.

55. Звіт за перше півріччя 2024 року Орган: Служба безпеки України. 14 с. *Портал доброчесності* : [сайт]. URL:

<https://antycorportal.nazk.gov.ua/uploads/uo/00034074/report-977/nacp-report-977.pdf>.

56. Зелінська Н. С. Механізм державного управління упорядкуванням адміністративно-територіального устрою на регіональному рівні (на прикладі південних областей України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 222 с.

57. Зубкова Л. А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 34–45.

58. Іванова Є. О. Правове регулювання використання земель житлової та громадської забудови у містах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2006. 209 с.

59. Індекс сприйняття корупції – 2024. *Transparency International Ukraine* : [сайт]. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2024>.

60. Ісаков М. Г. Поняття, публічно-правові засади та значення державного контролю у економічній сфері. *Вісник Одеського національного університету*. 2012. Т. 17, № 7. С. 163–171.

61. Казміришин Е. О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 78–83.

62. Калайда А. В. Адміністративно-правові засади міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 214 с.

63. Калугіна І. О. Проблеми вдосконалення антикорупційної політики в Україні у контексті сучасних викликів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 85,

ч. 1. С. 71–77. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/11.pdf>.

64. Карнаух А. А., Зайченко Л. М. Осмислення понять «довіра» та «політична довіра» у політичній науці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2022. Вип. 28. С. 60–66.

65. Квасницька Р. С., Джерелейко С. О. Організаційно-економічний механізм забезпечення бюджетування діяльності промислових підприємств України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 5, т. 1. С. 66–70.

66. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

67. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03.. Одеса, 2008. 458 с.

68. Климентьев О. П. Інформаційна функція Української держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 220 с.

69. Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 205 с.

70. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення Національної безпеки держави : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 400 с.

71. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 422 с.

72. Ковальчук А. Ю. Правове регулювання фінансового контролю, що здійснюється правоохоронними органами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 203 с.

73. Комірчий П. О. Кадрове забезпечення публічної служби у правоохоронній сфері: поняття та правові вимоги. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2019. № 41, т. 2. С. 134–137. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.41-2.30>.

74. Комісаров О. Г. Процес цілепокладання в організації діяльності органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2002. 237 с.

75. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : підписана 31 жовт. 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 2938.

76. Конституційне право України : підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.

77. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. №254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.

78. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу : аналіт. звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. 146 с. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/333/Звіт_IS_NACP_2024_UKR.pdf

79. Котюк І. І. Судова гносеологія: проблеми методології та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 427 с.

80. Кравчук М., Петровська І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2 (26). С. 49–56.

81. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 468 с.

82. Кривенко І. «Механізм» як категорія і його сутність у процесі державного управління. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць. 2006. Вип. 1 (25). С. 4–10.

83. Крижна В. В, Пріоритетні напрями антикорупційної політики України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.) / [ред. кол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 246–249.

84. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

85. Круглов О. М. Доказування і докази у справах про адміністративні правопорушення посадових осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 222 с.

86. Кубаєнко А. В. Сучасні тенденції розвитку довіри населення в умовах реформування правоохоронних органів. *Проблеми становлення правової демократичної держави*. 2016. № 3–4. С. 7–9.

87. Кузнєцов Д. Д. Адміністративно-правові інструменти з реалізації Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 229–233.

88. Кузнєцов Д. Д. Вплив організаційної структури СБУ на процес реалізації державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

89. Кузнєцов Д. Д. До характеристики ключових елементів адміністративно-правового механізму реалізації державної антикорупційної

програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

90. Кузнєцов Д. Д. Міжнародно-правові засади діяльності служби безпеки України щодо реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

91. Кузнєцов Д. Д. Напрями реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *KELM*. 2024. № 5 (65). С. 165–169 (Республіка Польща).

92. Кузнєцов Д. Д. Особливості реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби Безпеки України як правоохоронного органу. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 293–298.

93. Кульман А. Економічні механізми / [пер. з франц.]. Київ : Прогрес, 2003. 296 с.

94. Культура викривання – ознака доброчесного суспільства: підведено перші підсумки роботи Порталу повідомлень викривачів. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/kultura-vykryvannya-oznaka-dobrochesnogo-suspilstva-pidvedeno-pershi-pidsumky-roboty-portalu-povidomlen-vykryvachiv/>.

95. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.

96. Курусь Т. В. Співвідношення нормативної діяльності із суміжними правовими поняттями. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2013. № 6–3, т. 1. С. 9–11.

97. Лазур Я. В. Забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічного управління : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 454 с.

98. Левицький О. О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення карантинних та протиепідемічних заходів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 32 (2). С. 810–816. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.6>.

99. Левчук А. О. Поняття, сутність корупції та корупційних правопорушень. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 9. С. 171–177.

100. Лемеш Д. Л. Адміністративно-правовий статус працівників поліції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 201 с.

101. Литвиненко В. І. Поняття і класифікація завдань правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. № 16. С. 418–424.

102. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи». *Радянське право*. 1984. № 11. С. 74–76.

103. Лощихін О. М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 453 с.

104. Лукашевич В. Г. Правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ. Вступ до спеціальності : навч. посіб. Запоріжжя : Юрид. ін-т МВС України, 1998. 67 с.

105. Майданник О. О. Парламентський контроль в Україні. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 320 с.

106. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 2000. 558 с.

107. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.

108. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність : закони і коментарі : навч. посіб. [2-ге вид., випр. і доповн.]. Київ : Атіка, 2001. 512 с.
109. Миколаєць А. Визначення сутності адміністративно-правового механізму взаємодії держави та громадськості у сучасній Україні. *Соціальне право*. 2021. № 1. С. 74–80.
110. Миргород-Карпова В. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення контролю за міжнародними фінансами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2018. 258 с.
111. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2001. 376 с.
112. Мінченко О. В. Особливості сучасної інтерпретації категорії «законність». *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2012. Вип. 56. С. 48–52.
113. Мішеніна Г. А., Кобушко Я. В. Моніторинг і оцінювання управлінської діяльності : конспект лекцій. Суми : Сумський держ. ун-т, 2022. 138 с.
114. Мосумова А. К. Кадрове забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування : дис. ... д-ра філос. : 074. Харків, 2021. 241 с.
115. Мочкош Я. В. Дослідження кількості даних предмета посягання злочинів у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2001. 181 с.
116. Небитова Н. Ю. Адміністративно-правові інструменти взаємодії органів Національної поліції України з державними інституціями у сфері протидії торгівлі людьми. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 132–139. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/20.pdf.

117. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ : УАДУ, 1998. 160 с.
118. Оболенський О. Ю. Організаційний механізм регулювання економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.02.03. Донецьк, 2001. 33 с.
119. Оксютенко К. В. Поняття інструментів публічного адміністрування цифрового суспільства в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 239–243.
120. Олійничук О. І. Система аналізу в управлінні підприємством, спрямованому на досягнення економічної безпеки. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4156>.
121. Оніщук І. Дослідження правового моніторингу: понятійно-категоріальний апарат. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 72–81.
122. Осадчий В. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. № 11. С. 71–75.
123. Осетинський А. Й. Організація та функціональні засади діяльності касаційної інстанції (на прикладі судової палати Вищого господарського суду України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2005. 233 с.
124. Остапенко М. А., Бунгеа Л. С. Довіра до влади як ресурс розвитку суспільства. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 16–21.
125. Патерило І. В. Адміністративно-правові інструменти діяльності публічної адміністрації України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 444 с.
126. Петренко С. М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем : монографія. Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. 290 с.

127. Петков С. В. Менеджмент в органах внутрішніх справ (організаційно-правові основи) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2005. 500 с.

128. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.

129. Погребняк С. П. Вплив судової практики на юридичні акти в романо–германській правовій сім'ї. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4 (35). С. 92–99.

130. Подорожній А. Ю. Організаційно-правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2018. 221 с.

131. Порядок подання антикорупційних програм, змін до них на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження : затв. наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 груд. 2021 р. № 830/21. *Офіційний вісник України*. 2022. № 18. Ст. 1012.

132. Практичний семінар із антикорупційного законодавства для співробітників СБУ від експертів НАЗК. *Національна академія Служби безпеки України* : [сайт]. URL: <https://www.nasbu.edu.ua/ua/news-1-8-195-praktichniy-seminar-iz-antikorupciynogo-zakonodavstva-dlya-spivrobitnikiv-sbu-vid-ekspertiv-nazk>.

133. Приходченко Л. Л. Сутність понять механізмів держави, державного управління та державного регулювання. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 3 (35). С. 61–68.

134. Приходченко Л. Л. Роль контролю, моніторингу та оцінки у розробці та реалізації програм та проектів регіонального розвитку в контексті адаптації до євро стандартів. *Теоретичні та прикладні питання державотворення* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 1. С. 34–46. URL: www.library.oridu.odessa.ua

135. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 груд. 2021 р. № 830/21. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22/conv#Text>

136. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

137. Про загальну структуру і численність Служби безпеки України : Закон України від 20 жовт. 2005 р. № 3014-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 4. Ст. 53.

138. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv#Text><https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/conv#Text>

139. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56. Ст. 3272.

140. Про затвердження Антикорупційної програми Державної служби статистики України на 2024–2026 роки : наказ Державної служби статистики України від 04 верес. 2024 р. *Державна служба статистики України* : [сайт]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2024/218/218_2024.htm.

141. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 04 берез. 2023 р. № 220. *Офіційний вісник України*. 2023. № 31. Ст. 12.

142. Про затвердження Правил професійної етики та доброчесності військовослужбовця Служби безпеки України : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 27 листоп. 2023 р. № 474. *Офіційний вісник України*. 2024. № 8. Ст. 442.

143. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 27 трав. 2021 р. № 277/21. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21/conv#Text>.

144. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : указ Президента України від 11 трав. 2023 р. №273/2023. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>.

145. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. №1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

146. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

147. Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України : указ Президента України від 14 квіт. 1999 р. № 379/99. *Офіційний вісник України*. 2010. № 7. Ст. 302.

148. Про проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності Служби безпеки України : наказ Служби безпеки України від 13 квіт. 2023 р. № 131. *Служба безпеки України* : [сайт]. URL: <https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>.

149. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 2377.

150. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про Концепцію реформування Служби безпеки України":

указ Президента України від 20 берез. 2008 р. № 249/2008. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 8. Ст. 409.

151. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

152. Про внесення змін до Закону України "Про Службу безпеки України" щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України : проект Закону України реєстр. № 3196-д від 26 жовт. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243.

153. Проневич О. С. Довіра населення як критерій оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів. *Форум права*. 2015. № 4. С. 225–231.

154. Радченко О. В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2010. 485 с.

155. Реальний корупційний досвід українців у понад чотири рази менший за оцінку поширеності корупції: результати досліджень. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/realnyy-koruptsiyny-dosvid-ukraintsiv-u-ponad-chotyry-razy-menshyy-za-otsinku-poshyrenosti-koruptsii-rezultaty-doslidzhen/>.

156. Рєпкіна Ю. М. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 232 с.

157. Риндюк В. І. Правотворчість як вид юридичної діяльності: праксеологічний аспект. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 4 (44). С. 137–142.

158. Ровинська К. І. Механізми державного регулювання корпоративного управління в банківській системі України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Одеса, 2010. 232 с.

159. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 187 с.
160. Рудніцька Р. М., Сидорчук О. Г. Сутність та зміст механізмів державного управління та принципів їх функціонування. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. № 4. С. 50–60.
161. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 455 с.
162. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 18 с.
163. Семчик О. О. Держава як суб'єкт фінансового права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 232 с.
164. Сірко В. С. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 109–112.
165. Скрипнюк В. М. Правоохоронна діяльність у системі органів державної влади. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 8–16.
166. Слависька А. Щодо сутності та змістовного наповнення терміну «антикорупційна політика». *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 73–78.
167. Словник іншомовних слів : у 3 т. / [уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. Київ : Аконіт, 2001. Т. 1. 1930 с.
168. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. І–М. 840 с.
169. Сокирко С. В. Напрямки реалізації антикорупційної політики у контексті національної безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 36. С. 135–139.

170. Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.

171. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

172. Стратегічний план розвитку Національної академії Служби безпеки України на період 2019–2025 років. *Національна академія Служби безпеки України* : [сайт]. URL: <https://www.nasbu.edu.ua/ua/61-strategichniy-plan-rozvitku-na-sbu-na-period-2019-2025-rokiv-istoriya-akademii>.

173. Сухінін Д. В. Роль оцінювання в діяльності органів місцевої влади: основні принципи, методи та завдання. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : зб. наук. праць. 2012. Вип. 1 (7). URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12sdvpmz.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12sdvpmz.pdf).

174. Татарова Т. Поняття та зміст контролю в державному управлінні фінансами. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 188–194.

175. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, професора Ю. Б. Іванова, д-ра екон. наук, професора О. М. Тищенка. Харків : ІНЖЕК, 2006. 384 с.

176. Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

177. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 249 с.

178. Теорія держави та права : підручник (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / [Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

179. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. / [Г. С. Одінцова, В. Б. Дзюндзюк, Н. М. Мельтюхова та ін.]. Київ : Професіонал, 2008. 288 с.

180. Ткаля О. В. Основні підходи до розуміння поняття та змісту законності. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права* : матеріали Міжнар. наук. конф. (30 листоп. 2012 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ ОЮА. Одеса, 2012. Т. 1. С. 185–187.

181. Тлумачний словник української мови / [уклад. : Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига]. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.

182. Томчук О. Ф. Управлінський аналіз: поняття, принципи та основні елементи. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. № 5 (73). С. 133–142.

183. Тюріна О. В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2001. 18 с.

184. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

185. Федоренко В. Г. Основи менеджменту : підручник. Київ : Алерта, 2007. 420 с.

186. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : монографія / за заг. ред. проф. О. М. Музичука. Харків : Панов, 2016. 511 с.

187. Філософія права : навч. посіб. / [О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заінчковський та ін.] ; за заг. ред. М. В. Костецького, Б. Ф. Чміля. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.

188. Філософський словник / за ред. акад. В. І. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

189. Хлистік М. А. Визначення поняття правоохоронного органу в законодавстві України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. Т. 32 (71), № 4. С. 49–54.
190. Хміль І. В. Адміністративно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері забезпечення національної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2024. 224 с.
191. Хоменко В. О. Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 220 с.
192. Хропанюк В. Н. Випробування українського кримінального законодавства на “європейськість”. *Віче*. 2005. № 3. С. 57–62.
193. Центральне управління СБУ. *Служба безпеки України* : [сайт]. URL: <https://ssu.gov.ua/tsentralne-upravlinnia>.
194. Чуліпа І. Д. Моніторинг економічних показників діяльності підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2009. 186 с.
195. Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с.
196. Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення. *Прокуратура, людина, держава*. 2004. № 1 (31). С. 60–67.
197. Шевченко В. М. Адміністративно-правові інструменти здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2024. 251 с.
198. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 433 с.
199. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 462 с.
200. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. К–М. 792 с.

201. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. П–С. 736 с.
202. Ярмол Л. В. Юридичний механізм забезпечення прав людини в Україні: стан і напрями удосконалення. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 5–10.
203. Ярошенко О. М. Правовий статус сторін трудових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 1999. 198 с.
204. Kuznietsov D. The concept of the administrative and legal mechanism for implementing the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. Pp. 91–95.
205. Kuznietsov D. To the characteristics of the legal framework of the Security Service of Ukraine in the implementation of the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. Pp. 176–180.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузнєцов Д. Д. Особливості реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби Безпеки України як правоохоронного органу. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 293–298.

2. Kuznietsov D. To the characteristics of the legal framework of the Security Service of Ukraine in the implementation of the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. P. 176–180.

3. Kuznietsov D. The concept of the administrative and legal mechanism for implementing the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 91–95.

4. Кузнєцов Д. Д. Адміністративно-правові інструменти з реалізації Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 229–233.

5. Кузнєцов Д. Д. Напрями реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *KELM*. 2024. № 5 (65). С. 165–169 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кузнєцов Д. Д. Міжнародно-правові засади діяльності служби безпеки України щодо реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії. *Виклики сучасності та наукові підходи*

до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

7. Кузнєцов Д. Д. До характеристики ключових елементів адміністративно-правового механізму реалізації державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

8. Кузнєцов Д. Д. Вплив організаційної структури СБУ на процес реалізації державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.